

6. ด้านสื่อและข้อมูลข่าวสาร								
ประเด็น	ข้อ	ตัวชี้วัด	หน่วยนับ	มี	ไม่มี	จำนวน	ใช่	ไม่ใช่
1. การให้ข่าวสารตรงกับความต้องการในวิถีชีวิตประจำวัน	1.1	มีการประชุมลูกบ้านเพื่อแจ้งข่าวสารเป็นประจำทุกเดือน		✓		12 ครั้ง/ปี		
	1.2	การให้ข้อมูลข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ : สาธารณสุขอำเภอ เกษตรตำบล พัฒนกรอำเภอ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ โดยการตรวจเยี่ยมความถี่: 1) ปีละครั้ง 2) ปีละ 2 ครั้ง	ครัว/ปี	✓		12 ครั้ง/ปี		
	1.3	มีเจ้าหน้าที่ /หน่วยงานมาให้ความรู้ด้านการสภาพและราคาสินค้าปีละครั้ง		✓		1 ครั้ง		
		อาสาสมัครหมู่บ้านด้านสาธารณสุข เกษตร พัฒนาชุมชน มหาดิน		✓		16		
	1.4	จำนวนครัวเรือนที่สามารถนำความรู้จากข้อมูลข่าวสารไปเป็นประโยชน์ต่อความเป็นอยู่		✓		120		
2. การเข้าถึงบริการสาธารณะ	2.1	หมู่บ้านมีศูนย์ข้อมูล	แห่ง	✓		1		
	2.2	หมู่บ้านมีแผ่นป้ายติดประกาศ	แห่ง	✓		6		
	2.3	วิธีการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของชาวบ้าน (จัดเรียงลำดับที่ใช้มากที่สุด 3 ลำดับ) ศูนย์ข้อมูลหมู่บ้าน / ป้ายประกาศ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ สอบถามเจ้าหน้าที่		✓ ✓ ✓ ✓				
	2.4	ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน	แห่ง	✓		1		
	2.5	หอกระจายข่าว	แห่ง	✓		1		
	2.6	ห้องสมุดประชาชนหรือห้องสมุดโรงเรียนหรือห้องสมุดวัด	แห่ง	✓		2		

7. ด้านประชาสังคม									
ประเด็น	ข้อ	ตัวชี้วัด	หน่วยนับ	มี	ไม่มี	จำนวน	ใช่	มี	
1. ชุมชนนครทศกิตติคุณเขตประโชนีร่วมกัน	1.1	ชุมชนมีกฎระเบียบในการรักษาความสงบเรียบร้อย		✓					
	1.2	จำนวนครั้งที่ของการระดมทุนชุมชน	ครั้ง	✓		4			
	1.3	แหล่งทุนสนับสนุนที่องค์กรชุมชนหามาได้ เพื่อใช้เป็นธำมาชระประโชนี	แห่ง	✓		4			
	1.4	มีโครงการพัฒนาที่ดำรงและบริหารโดย ชุมชน		✓		2			
2. ผู้นำชุมชนโปร่งใส	2.1	ผู้นำชุมชน / องค์กรชุมชนมีการประชุมสื่อสารกับสมาชิกเป็นประจำทุกเดือน		✓		เดือนละครั้ง			
	2.2	มีการติดตามประเมินผลงานของคณะกรรมการชุมชนเป็นประจำทุกปีโดยสมาชิกชุมชน		✓					
	2.3	มีคณะกรรมการและระบบตรวจสอบบัญชีเงินกองทุนต่างๆของหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี		✓					
3. การจัดสวัสดิการชุมชนโดยชุมชน	3.1	บริการชุมชน -ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก -ศูนย์สมเคราะห์ผู้ยากไร้ -สมาคมชก/นกิจ -ธนาคารข้าว / ไร่ / กระบี่ -ศูนย์สมเคราะห์และดูแลคนชราในหมู่บ้าน	แห่ง	✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓		1 1 1 1 1			
	3.2	มีกองทุนหมู่บ้าน (เงินจากงบพัฒนาต่างๆ)	กองทุน	✓		4			
	3.3	การบริหารเงินกองทุนของงบมีคอกออกผล		✓					

ประเด็น	ข้อ	ตัวชี้วัด	หน่วยนับ	มี	ไม่มี	จำนวน	ใช่	ไม่ใช่
4. ขาดการเข้าถึง ในชุมชนและ การจัดการ	4.1	โรงสีข้าวของชุมชน	โรง		✓			
	4.2	มีร้านข้าวชุมชน	แห่ง	✓		1		
	4.3	มีกลุ่มเกษตรกรรวมตัวกันซื้อปัจจัย การผลิตและขายผลผลิต	กลุ่ม		✓			
	4.4	มีกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้าน	กลุ่ม	✓		2		
	4.5	จำนวนครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่มออม ทรัพย์	ครัวเรือน	✓		115		
5. การวางแผน พัฒนาโดย ชุมชน	5.1	มีการพัฒนาหมู่บ้านโดย ประชาชนมีส่วนร่วม		✓				
6. ความมั่นคง ในชีวิต ถิ่น	6.1	จำนวนคดีลักขโมย (วัว / ควาย) ในหมู่บ้าน	คดี / ครัว เรือน		✓	-		
7. ความมั่นคง ในที่ดินและ ปัจจัยการผลิต	7.1	จำนวนครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินของตน	ครัวเรือน			120		
	7.2	จำนวนครัวเรือนที่มีที่ดินมีเอกสาร สิทธิ (โฉนด นส.3ก นส.3 สปก.3- 01)	ครัวเรือน			111		
	7.3	จำนวนครัวเรือนที่มีที่ดิน ไม่มีเอกสาร สิทธิ (ใบจองและ บปท.6)	ครัวเรือน	✓		120		
	7.4	ครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินไม่เพียงพอ ต้องเช่าพื้นที่	ครัวเรือน	✓		25		
	7.5	ครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกินต้องเช่าทำ กิน	ครัวเรือน	✓		10		
	7.6	หมู่บ้านมีพื้นที่รวมทั้งหมด	ไร่	✓		120		
8. ความปลอดภัย ในชีวิต / ทรัพย์สิน	8.1	มีคนถูกฆ่าตาย	คน		✓			
	8.2	มีคนถูกทำร้ายร่างกาย	คน		✓			

ประเด็น	ข้อ	ตัวชี้วัด	หน่วยงาน	มี	ไม่มี	จำนวน	ใช่	ไม่ใช่
9. อากาศดี	9.1	ในหมู่บ้านนี้มีการใช้ยาเสพติดหรือ ไม่		✓		8		
	9.2	กิจกรรมที่ดำเนินการป้องกันและแก้ไข ปัญหายาเสพติดในหมู่บ้าน		✓		เจ้าคณะ อาบรณ์		
	9.3	ผู้ใช้หรือสถานเสปติค ในหมู่บ้านนี้ ได้รื้อหรือซื้อยาเสพติดมาจากที่ใด		✓		ตำรวจ โกสุมะ		
		(1) ภายในหมู่บ้าน			✓			
		(2) จากหมู่บ้านอื่น		✓			✓	
		(3) ที่อื่นนอกเหนือ						
10. บริการ สาธารณะ	10.1	สถานที่เก็บกักผลิตทางการเกษตร ส่วนรวม	เกษตร		✓			
	10.2	คลังสินค้า หรือ อีทีเอฟหรืออาคาร หรือ อาคารพาณิชย์หรือ	เกษตร	✓				
	10.3	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก / อนุบาล	เกษตร	✓		1		
	10.4	สถานที่พักผ่อน สวนสาธารณะของ หมู่บ้าน	เกษตร		✓			
	10.5	โทรศัพท์สาธารณะ	เกษตร		✓			
	10.6	ถนน / ถนนเท้า	เกษตร	✓		1		
11. ไฟฟ้า การ คมนาคม	11.1	ในหมู่บ้านมีไฟฟ้าของรัฐใช้หรือไม่		✓			✓	
	11.2	ครัวเรือนที่ไม่มีไฟฟ้าใช้	ครัวเรือน		✓			
	11.3	ระยะทางจากหมู่บ้านถึงอำเภอที่ใกล้ ที่สุด	กม.			6		
	11.4	สภาพถนน - ลูกเรือ						
		- วัสดุ					✓	

8. ด้านครอบครัว								
ประเด็น	ข้อ	ตัวชี้วัด	หน่วยนับ	มี	ไม่มี	จำนวน	ใช่	ไม่ใช่
1. ชุมชนสามัคคี อยู่อย่างพึ่งพา กัน	1.1	ชุมชนมีประเพณีเก่าแก่หรือช่วยแรง งานกันโดยไม่เอาค่าจ้าง (มี / ไม่มี)		✓				
	1.2	ชุมชนมีกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านร่วม กันเป็นประจำทุกเดือน (มี / ไม่มี)		✓				
	1.3	จำนวนครัวเรือนอพยพที่ดินไปอยู่ที่ อื่นถาวร			✓			
2. สถาบันครอบครัว	2.1	จำนวนครัวเรือนที่หย่าร้างหรือแยก ทางกัน	ครัวเรือน	✓		6		
	2.2	จำนวนครัวเรือนที่มีพ่อหรือแม่ดูแล ลูกๆ (ลูกใน-วัยเด็กและกำลังเรียน) เพียงคนเดียว	ครัวเรือน	✓		9		
	2.3	จำนวนครัวเรือนที่ยังมีพ่อ-แม่ชรา อาศัยอยู่ด้วย	ครัวเรือน	✓		25		
	2.4	จำนวนคนชราไร้ที่พึ่งไม่มีลูกหลานดู แล	คน	✓		1		
3. เด็กกำพร้า เด็กถูกทอด ทิ้ง	3.1	มีเด็กกำพร้า	คน	✓		12		
	3.2	มีเด็กเร่ร่อน	คน		✓			
	3.3	มีเด็กถูกทอดทิ้ง	คน	✓		4		
	3.4	เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์	คน		✓	0		
4. คนพิการ	4.1	คนพิการที่ไม่มีที่กักขัง ไม่เป็นผู้เลี้ยงดู	คน		✓	0		

3.4 ขั้นตอนย่อยที่ 6 : การจัดทำตัวชี้วัดตามเป้าหมายการพัฒนา

การดำเนินการวิจัยในขั้นตอนนี้เป็นการนำตัวชี้วัดที่เสนอโดยชุมชนมาประมวลร่วมกันโดยนักวิจัยทั้ง ๕ พื้นที่ศึกษา เพื่อพิจารณาเปรียบเทียบตัวชี้วัดในแต่ละพื้นที่ เมื่อได้ลักษณะร่วม-ต่างของตัวชี้วัดในแต่ละพื้นที่แล้วจากนั้นได้ร่วมกันสังเคราะห์และเรียบเรียงข้อมูลตัวชี้วัดเป็น ๙ ด้าน โดยได้พิจารณาเอาตัวชี้วัดด้านสวัสดิการและความเป็นอยู่ของทุกคนไปรวมกับด้านประชาสังคมและชุมชนเข้มแข็ง สำหรับตัวชี้วัดที่เกี่ยวกับสิทธิอาชญากรรมได้คัดออกไปเนื่องจากมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบเก็บข้อมูลอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องนำมาให้เป็นตัวชี้วัดในระดับชุมชน

สำหรับในชั้นตอนนี้ นักวิจัยในแต่ละพื้นที่ได้ไปการวิเคราะห์ตัวชี้วัดระดับพื้นที่ตามเป้าหมายการพัฒนา โดยนักวิจัยได้จัดสรุปร่วมกันทุกพื้นที่ว่า เป้าหมายการพัฒนาคือ **ชุมชนมีศักยภาพในการเรียนรู้** เพื่อให้ผลการพัฒนายั่งยืน ซึ่งหมายถึงหลักคิดพื้นฐานคือ (คงระดมเอียดโนนพื้นที่ 1)

- ความสามารถในการพึ่งตนเอง (Self-Reliance)
- การรวมตัวขององค์กรประชาชน (People's Organization)
- การมีส่วนร่วมของประชาชน (Participation)
- ความเป็นธรรมในสังคม (Equity)

ผลลัพธ์

คณะวิจัยได้จัดแยกตัวชี้วัดระดับพื้นที่ตามกรอบปรัชญาการพัฒนาที่เน้นหลักคิดพื้นฐานเพื่อหวังรวม 4 ด้าน (ROPE) และแบ่งเป้าหมายการพัฒนารายจังหวัด ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 3-5 (ก.) พื้นที่ต้นน้ำและฐานน้ำ จังหวัดน่าน

ประเด็นคุณภาพชีวิต	ตัวชี้วัด	เป้าหมาย
ด้านเศรษฐกิจ	ร้อยละของครัวเรือน ที่มีอาหารพอกินตลอดปี	R
	ร้อยละของครัวเรือนผลิตข้าวได้เหลือขาย	R
	ร้อยละของครัวเรือนมีแหล่งรายได้มากกว่า 1 แหล่ง	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินของตนเอง โดยไม่ต้องเช่าหรือไร้พิน	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินสามารถปลูกพืชได้ตลอดปีและพอเลี้ยงครอบครัว	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีรายได้เสริมจากอุตสาหกรรมครัวเรือน	R
	มีกลุ่ม / องค์กรชุมชนดำเนินการจัดหาเมล็ดพันธุ์ปัจจัยการผลิต (บริหารโดยชุมชน)	R/O/P
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีเวทีแลกเปลี่ยนเพื่อการผลิตพืชผลทางการค้า	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สิน	R
	ร้อยละของครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์	R/O/P

ด้านการศึกษา	ร้อยละของเด็กที่จบการศึกษามัธยม และนิสิตจบปริญญาตรี	R
	ร้อยละของเด็กที่ได้รับการฝึกวิชาชีพตามความต้องการในและนิสิตจบปริญญาตรีตามความสนใจ	R/E
	ร้อยละของครูในโรงเรียนประจำหมู่บ้านที่เป็นคนท้องถิ่นจากหมู่บ้านเดียวกัน	R
	สัดส่วนการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมการศึกษาของโรงเรียนประจำหมู่บ้าน	R/P
	ร้อยละของเด็กที่ได้รับการทุนการศึกษาในระดับสูงกว่าภาคบังคับ	F
ด้านสุขภาพอนามัย	ร้อยละของครัวเรือนมีบัตรประกันสุขภาพ	E
	ร้อยละของผู้ป่วยเกี่ยวกับโรคติดต่อและพยาธิ	H
	ร้อยละของผู้ป่วยเกี่ยวกับการแพ้สารเคมี	F
	มีเจ้าหน้าที่อนามัยหรือทางกายภาพแพทย์ เข้ามาตรวจสุขภาพและให้ความรู้แก่ชุมชน	E
ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม	สัดส่วนของงบประมาณจัดสรรจาก อบต. เพื่ออนุรักษ์รักษาสิ่งแวดล้อม / ทรัพยากรธรรมชาติ	R/O/P/E
	มีกฎหมายในการป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อมโดยชุมชนเอง	RT
	มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนเพื่อการดูแลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	R/O/P
	จำนวนครั้งการเกิดไฟฟ้า	R
	สัดส่วนครัวเรือนที่ไร้เสียบร้อย	R
	สัดส่วนครัวเรือนที่ไร้ที่ต้มน้ำร้อนในการเพาะปลูกพืชไร่และพืชสวน	R
	สัดส่วนครัวเรือนที่มีการนำมูลสัตว์มาใช้ในการปลูกพืชไร่-นา	R
	สัดส่วนครัวเรือนที่มีการกำจัดขยะที่เหมาะสมตามถูกสุขอนามัย	R/P
ด้านวัฒนธรรมและจิตใจ	ชุมชนมีประเพณีพื้นถิ่นที่สืบทอดมาแต่โบราณและยังถือปฏิบัติอยู่	R/P
	ชุมชนมีประเพณี "สงกรานต์" ช่วยเหลือกันยามป่วยไข้ หรือช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส	R/T/E
	สัดส่วนผู้สูงอายุและพระที่เฝ้าที่พึ่งและศูนย์รวมทางจิตใจของหมู่บ้าน	R
ด้านสื่อและข้อมูลข่าวสาร	มีศูนย์ข้อมูลที่เป็นแหล่งให้ข่าวสารความรู้แก่ชาวบ้าน	O/E
	มีการประชุมลูกบ้านเพื่อแจ้งข่าวสารเป็นประจำวันทุกเดือน	P/E
	มีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาประชุมและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเป็นประจำทุกวัน	E
	มีอาสาสมัครหมู่บ้านเป็นแหล่งข่าวสารข้อมูลด้านต่างๆ (สาธารณสุข เกษตร ฯลฯ)	R/O/P/E

ด้านประชาสังคม	ชุมชนมีกฎระเบียบในการรักษาความสงบเรียบร้อย	R/P
	ร้อยละของการละเมิดกฎระเบียบชุมชน	R/P
	มีประเพณีตามจารีตช่วยแรงงานกัน โดยไม่ยกกำลัง	R/P
	มีกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านร่วมกันเป็นประจำทุกเดือน	R/P
	สัดส่วนของสมาชิกในชุมชนที่มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลงานของคณะกรรมการ / กลุ่ม / องค์การของชุมชนเป็นประจำทุกปี	R/O/P
	ร้อยละของสมาชิกที่เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาของกลุ่ม / องค์การที่ชุมชนจัดตั้งขึ้น	R/O/P
	มีการทำแผนพัฒนาหมู่บ้านทุกปี โดยพื้นฐานการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน	R/P
	มีโครงการพัฒนาที่ดำเนินบริหารโดยชุมชน	R/P
ด้านครอบครัว	มีการควบคุมระดับต่างๆ แก่ครัวเรือนยกเว้นและผู้ด้อยโอกาส	F
	ร้อยละของชนชาวไร่ที่พึง (ไม่มีปัญหาพื้นที่นอกระบบ)	R/E
	ร้อยละของครัวเรือนอพยพที่ดิน ไปอยู่ที่อื่นติดต่อกันนานกว่า ๘ เดือน	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่หย่าร้างหรือแยกทางกัน	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีพ่อหรือแม่ดูแลลูกๆ (ถูกในวัยเด็กและกำลังเรียน) เพื่อบุคคลอื่น	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่ยังมีพ่อ-แม่ชราภาพอาศัยอยู่ด้วย	R

ตารางที่ 3-5 ขบ : พื้นที่ระบบเกษตรводสาหรรม จังหวัดเชียงใหม่

ประเด็นคุณ ภาพชีวิต	ตัวชี้วัด	เป้ าหมาย
ด้านเศรษฐกิจ	จำนวนครัวเรือนที่มีที่ทำนทำกิน มีการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์	R
	จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกนตรมีรายได้เดือนละ 5,000 บาท	R
	จำนวนครัวเรือนที่ขายผลผลิตได้สูงกว่าต้นทุนที่ลงไป	R
	จำนวนครัวเรือนที่มีความรู้ด้านการใช้เทคโนโลยีด้านการผลิตการเกษตร	R
	จำนวนครัวเรือนที่ขายผลผลิตโดยตรงให้ผู้บริโภทโดยไม่ผ่านคนกลาง	R
	จำนวนครัวเรือนที่ขายผลผลิตได้โดยเป็นผู้กำหนดราคาเอง	R
	จำนวนครัวเรือนที่ป็นเจ้าของบ้านอยู่อาศัย เรือนค้และไร่วัฒน	R
	จำนวนครัวเรือนที่มีลูกและสามารถส่งเสียให้ถูกเรียนหนังสือได้ทุกตน	E
ด้านการ ศึกษา	จำนวนโรงเรียนที่สอนเน้นด้านจริยธรรม จิตใจและภูมิปัญญาท้องถิ่น	R
	จำนวนโรงเรียนที่มีการร่วมวางแผนการศึกษาระหว่างพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ครอบค และกรรมการหมู่บ้าน	P/O
	จำนวนโรงเรียนที่ประชาชนในชุมชนร่วมกำหนดหลักสูตร	P/O
	จำนวนประชากรในชุมชนที่ได้เรียนหนังสือจบสูงกว่าภาคบังคับ	E
	ชุมชนที่มีสถานศึกษาระดับอาชีวศึกษาหรือสูงกว่ากัน	E
	จำนวนเด็กชายกชนที่ได้รับทุนการศึกษา	E
	จำนวนโรงเรียนที่มีบริการ โครงการอาหารกลางวัน	E
ด้านสุขภาพ อนามัย	จำนวนคนในชุมชนที่มีการตรวจสุขภาพเป็นประจำทุกปี	R
	จำนวนครัวเรือนที่มีน้ำสะอาดบริโภคเพียงพอตลอดปี	-
	จำนวนครัวเรือนที่มีหลักประกันสุขภาพ (มี สปร. ประกันสังคม ประกัน สุขภาพ)	E

ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม	จำนวนครัวเรือนที่ทำเกษตรทางเลือก	R
	ชุมชนมีระบบควบคุมดูแลรักษาทำไม้	O/P
	จำนวนครัวเรือนที่มีพื้นที่เพาะเห็ดในสัดส่วน	R/P
	จำนวนครัวเรือนมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรมเพียงพอต่อฤดูกาล	E
ด้านวัฒนธรรมและจิตใจ	ชุมชนมี “พระ” เป็นแหล่งที่ชาวบ้านเคารพนับถือและเป็นที่ยึดเหนี่ยว	R
	ชุมชนมีการดำรงประเพณีเก่า เช่น ทำบุญ ปอย ทำพิธีบูชาบรรพบุรุษ	O/P
	ชุมชนมีประเพณีการช่วยแรงงานในการทำเกษตรกรรม	O/P
	จำนวนเยาวชนที่บวชเณรระยะหนึ่ง	-
ด้านสื่อและข้อมูลข่าวสาร	จำนวนครั้งที่หอกระจายข่าวส่งข้อมูลต่อวัน	-
	จำนวนครั้งที่ชาวบ้านได้รับข้อมูลและข่าวสารเกี่ยวกับผลผลิตของการใช้สารเคมีในการเกษตร	-
	จำนวนครั้งที่ชาวบ้านได้ฟังข่าวสารเกี่ยวกับการเกษตรใน 1 เดือน	-
	จำนวนครั้งที่หอกระจายข่าวนำคำสั่งสอนของ “พระ” ออกเผยแพร่ต่อเดือน	-
	ครัวเรือนที่ไม่ผลผลิตโทรทัศน์	E
ด้านประชากรสังคม	ชุมชนมีผู้นำเข้มแข็ง ชื่อเสียงดี เสียสละ	-
	ชุมชนมีการทำกิจกรรม พัฒนาชุมชนร่วมกัน	O/P
	ชุมชนไม่เอื้อยมีพฤติกรรมซื้อสิทธิ์ขายเสียง	-
	ชุมชนไม่มีปัญหาชนสพคิต	O/P
ด้านครอบครัว	จำนวนครัวเรือนที่พ่อ แม่ ถูกอยู่พร้อมหน้า	R
	จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีสมาชิกติดชนสพคิต	-
	จำนวนครัวเรือนที่สมาชิกจะมาพบปะ สังสรรค์พร้อมหน้าในวันสำคัญ เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ เข้าพรรษา	O/P
	จำนวนครัวเรือนที่พ่อบ้าน ไม่มีภรรยาแยก	E
	จำนวนครัวเรือนที่ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง	-

ตารางที่ 3-5 (นย.) พื้นที่ประมาณรายได้ จังหวัดสงขลา

ประเด็นคุณ ภาพชีวิต	ตัวชี้วัด	เป้าหมาย
ด้านเศรษฐกิจ	ร้อยละของครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สิน	8
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีเงินออม	8
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีเครื่องมืออุปกรณ์ทำมาหากินเป็นของตนเอง ไม่ ต้องพึ่งพา / เสี่ยง	8
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีความปลอดภัย ไม่ฟุ่มเฟือย และ ไม่ติดอบายมุข	8
	ร้อยละของครัวเรือนที่สมาชิกต้องออกไปทำมาหากินเป็นระยะเวลาบาง (วันละมากกว่า 8 ชั่วโมง)	8
	จำนวนสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์	8
	ร้อยละของครัวเรือนที่สมาชิกต้องออกไปทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้าน	8
ด้านการศึกษา	ร้อยละของเด็กที่ได้เรียนต่อ	8
	จำนวนทุนการศึกษาให้เด็กในชุมชนเพื่อเรียนต่อในระดับสูง	8
	ร้อยละของครูที่ตั้งใจสอนหนังสืออย่างสม่ำเสมอ ครูมีแนวการสอนที่ สร้างสรรค์มีค่าแก่เด็กต่างๆ ไม่ใช่แค่สอนตามแบบเรียน	8
	เนื้อหาที่เรีกน่าสนใจ น่าเรียนรู้ ไม่ใช่แค่ท่องจำและทวนเป็นเรื่องใกล้ตัว นำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้	8
	มีการสื่อสารอย่างสม่ำเสมอระหว่างครูและผู้ปกครอง	8
	จำนวนเด็กที่จบการศึกษาแล้ว ไม่มีงานทำที่เหมาะสมกับความสามารถ	8
	จำนวนสมาชิกชุมชนที่ช่วยเหลือในการเรียนรู้และนำความรู้ที่ได้ไปใช้ ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ	8
	ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา วางหลักสูตร และบูรณาการภูมิ ปัญญาท้องถิ่นในหลักสูตร	8/9

ด้านสุขภาพ คนวัย	ร้อยละของสมาชิกชุมชนที่สูบบุหรี่	R
	ร้อยละของสมาชิกชุมชนที่มีหลักประกันสุขภาพ	E
	จำนวนสมาชิกในชุมชนที่ติดเชื้อ HIV	R
	ร้อยละของครอบครัวที่มีสมาชิกสุขภาพดีไม่ป่วยไข้	R
	จำนวนสมาชิกชุมชนเจ็บป่วยและ ไม่รับบริการจากศูนย์อนามัยอำเภอหรือ พศบ.นค	R
	จำนวนคนไข้ที่ป่วยจากโรคเรื้อรัง เช่น โรคนี้หนู	R
ด้านโครงสร้าง พื้นฐานและ สิ่งแวดล้อม	ชุมชนมีระบบกำจัดขยะที่มีประสิทธิภาพ	R
	ชุมชนมีแหล่งน้ำที่ดื่มได้มาตรฐาน	R
	ชุมชนมีจิตสำนึกในการรักษาความสะอาดและช่วยดูแลการจัดการเมืองขยะ	O
	ชุมชนมีความเข้มแข็งในการใช้ทรัพยากร (ภายในชุมชนหรือกับชุมชนอื่น)	R
	ทะเลนี้มีทุเรียนป่าอุดมสมบูรณ์	R
	น้ำในทะเลสาบสะอาด ไม่เป็นที่ระบายน้ำทิ้งจากนาทุ่ง หรือโรงงาน โรง พศบ.นค	R
	น้ำใช้จากคลองชลประทานไม่มีน้ำจากนาทุ่งซึมเข้ามาและ ไม่มีรสกร่อย	E
	ชุมชนมีบ่อน้ำดื่มที่ปลอดภัยจากนาทุ่ง	R
	ร้อยละของชาวบ้านที่ใช้ครัวเรือนที่เกาะตามเกาะตมที่ใดที่ไม่มีเรือ อวนรุนที่ทำลายเครื่องมือประมงของชาวบ้าน / มีกฎระเบียบการประมงที่ เข้มงวด	P
	ชุมชนมีพื้นที่ป่าสงวน	R/P

เองในบางปัญหาหรือหลายปัญหา พื้นฐานการร่วมทำกิจกรรมต่างๆเหล่านี้จะช่วยให้สมาชิกชุมชน มีความเข้าใจ เห็นความสำคัญ และมีส่วนร่วมในการจัดทำตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาในระดับชุมชน อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ทุกกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีอยู่จะมีส่วนสนับสนุนบทบาทนี้ได้ สิ่งสำคัญคือต้องเป็นกลุ่มและองค์กรชุมชนที่ยั่งยืน ซึ่งจะสามารถกระตุ้นและสนับสนุนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดโดยชุมชนมีส่วนร่วมได้

4. สรรกจะเป็นผู้นำของกลุ่มคนมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นผู้นำทั้งด้านปัญญและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ จะเป็นปัจจัยสำคัญในการชักนำสมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำตัวชี้วัดของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึงประเด็นความเข้าใจกับสมาชิกชุมชนในระดับครัวเรือน ดังที่ปรากฏผลในการดำเนินกระบวนการวิจัยในชุมชนคลองชุมชนจีน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกจากนี้ถ้าผู้นำเป็นผู้ที่มีความเข้าใจและเห็นประโยชน์ของการสร้างตัวชี้วัด ก็จะมีบทบาทสำคัญช่วยกระตุ้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ได้มากในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติจริง การจัดทำตัวชี้วัดให้สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา ได้มีเงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่งนอกจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนแล้วคือ การรู้จักประยุกต์ใช้ประสบการณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นฐานในการพัฒนา ซึ่งจะสร้างเงื่อนไขประการนี้ได้ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน ก็ผู้ที่จะมีบทบาทสำคัญในการแยกแยะและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมในการการพัฒนาของชุมชน

5. ความพร้อมของสมาชิกชุมชน ความพร้อมที่กล่าวถึงเป็นความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด ทั้งในการมีส่วนร่วมคือปัจจัยสำคัญพื้นฐานของกระบวนการดังกล่าวนี้ ความพร้อมของสมาชิกชุมชนสามารถพิจารณาได้จาก

- สมาชิกชุมชนเริ่มตระหนักถึงเป้าหมายและทิศทางในการพัฒนาที่เป็นของชุมชนเอง
- สมาชิกชุมชนเริ่มให้ ความสนใจหรือตั้งคำถาม เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตและทิศทางการพัฒนา รวมถึง ความห่วงห่วง ที่จะเห็นภาพอนาคตของชุมชน
- สมาชิกชุมชนต้อง ต้องเต็มใจร่วมมือ รับผิดชอบ สนับสนุน และให้เวลา กับวิสาหกิจชุมชนอย่างเต็มที่ในกระบวนการสร้างตัวชี้วัดชุมชน จนถึงขั้นตอนการนำตัวชี้วัดไปทดลองและนำกลับมาปรับปรุงเพื่อใช้งานต่อไป
- ในกระบวนการต่างๆเหล่านี้ สมาชิกชุมชน ต้องมีส่วนร่วม คิดและลงมือปฏิบัติความกิดเห็นกัน ได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ถูกครอบงำจากวิสาหกิจชุมชนหรือผู้นำชุมชนอื่นๆ

4.2.2 กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดในเขตเมือง

สำหรับพื้นที่ศึกษาในเขตเมือง กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดโดยชุมชนมีส่วนร่วมมีเงื่อนไขที่สำคัญคือ

ด้านวัฒนธรรมและจิตใจ	ชุมชนมีผู้นำที่ดี เป็นตัวอย่างให้กับคนในหมู่บ้านได้ เช่น มีความซื่อสัตย์ ใจกว้าง ช่วยเหลือผู้อื่น พุศุขปฏิบัติมาชาวบ้านและอุทิศธรรม	R/O
	จำนวนเด็กวัยรุ่นที่ว่างงาน หรือไม่ได้เรียนหนังสือด้วยจับกลุ่มชวนกันเถร	R
	โรคพิษของเสมหะในชุมชนที่เป็นคนดี ไม่เห็นแก่ตัว ช่วยเหลือสังคม โดยอุทิศธรรม	O
	ร้อยละของสมาชิกชุมชนที่ชอบเที่ยวเล่นหลังโรงเรียน	R
	ร้อยละของสมาชิกชุมชนที่ชอบเล่นมวย	R
	ชุมชนมีหมอพื้นบ้าน มีภูมิปัญญาพื้นบ้าน ในด้านสุขภาพและการรักษาพยาบาล	R
	ร้อยละของคนที่ใช้ความโง่เขลาเป็นเครื่องล่อ (ภาพลวงตา)	R/P
	ชุมชนมีประเพณีพื้นบ้านที่สืบทอดมาแต่	R
ด้านเด็กและครอบครัว	ร้อยละของครัวเรือนที่พ่อแม่มีโอกาสดูโทรทัศน์ร่วมกันลูก สักสองและสักเดือน โดยใช้นโยบายของรายการ ไม่ว่าจะเป็นละครหรือข่าว	R
	มีการนำข่าวสารมาวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์กันภายในชุมชน	P
	มีที่เล่นหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน	R
	จำนวนเด็กวัยรุ่นที่ประพฤติชั่วหรือดงตัว ไม่เหมาะสมกับขนบธรรมเนียม	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่รู้จักเด็ก (นวิ โภค) ข่าวสารและสาระเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน มีวิจารณ์อย่าง ไม่เชื่อถือโฆษณา	R
	มีโทรทัศน์สาธารณะในชุมชน	R
ด้านประชากรสังคม	จำนวนคดีที่เกี่ยวกับความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาทในชุมชนหรือกับคนนอกชุมชน	O
	อันเกิดปัญหาเช่น ชาวบ้านมีสติปัญญาสามารถจะแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องพึ่งพิงผู้อื่น	R
	ชุมชนมีการอนุรักษ์ประเพณีในรูปแบบต่าง ๆ แก่ครัวเรือนที่มีฐานะยากจน	E
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีความสนใจในท้องถิ่น โดยมีการเสวนาในที่ดิน มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีทะเบียนบ้าน	R
	จำนวนสมาชิกชุมชนที่ไม่มีบัตรประชาชน	R
	จำนวนคดีอาชญากรรม (ยาบ้า กัญชา)	R/O

คัมภีร์ คัมภีร์	ชุมชนมีความตกลงกันไว้ร่วมกัน ใจกว้างรับฟังเหตุผลที่แตกต่าง และรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาในชุมชน	O
	จำนวนครัวเรือนที่เด็กหรือคนชรา ไม่ถูกทอดทิ้งหรือละเลย	R
	จำนวนครัวเรือนที่พ่อแม่เข้มงวดกับลูกในเรื่องคุณธรรมและศาสนา	R
	จำนวนครัวเรือนที่พ่อแม่เลิกกันแล้วเอาเด็กมาเป็นภาระ ให้ปู่ย่าตายายเลี้ยง	R
	จำนวนครัวเรือนที่มีการทะเลาะวิวาทกัน ใช้ความรุนแรงหรือก่นด่าไม่รับผลิตผลคัมภีร์เรือน	R
	จำนวนครัวเรือนที่แตกแยกกันเนื่องจากต้องอพยพไปรับจ้างแรงงาน	R

ตารางที่ 3-5 (ม) : พื้นที่เกษตรที่ราบสูง จังหวัดบุรีรัมย์

ประเด็นคุณ ภาพชีวิต	ตัวชี้วัด	เป้าหมาย
ด้าน เศรษฐกิจ	จำนวนครัวเรือนที่มีแหล่งรายได้มากกว่า 1 แห่ง	R
	จำนวนครัวเรือนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มผู้ผลิตที่รวมตัวกันขายสินค้าทั้งในและนอกชุมชน โดย ไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง	R/C/P
	จำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกอยู่ในวิสาหกิจนึ่งงานทำประจำ	R
	จำนวนครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยเกินต่อปี	R
	จำนวนครัวเรือนที่ทำเกษตรผสมผสาน	R
ด้านการ ศึกษา	จำนวนวิชาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนที่สอนในโรงเรียน	R/E
	การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมการศึกษาของโรงเรียนในหมู่บ้าน (เช่น ร่วมรณรงค์โรงเรียน กิจกรรมแข่งขันกีฬา การประชุมเชิงนโยบาย)	R/P/E
	จำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกได้รับการศึกษาตามความสนใจ / อยุ่และมีความรู้	R/E
	จำนวนทรัพยากรบุคคลในหมู่บ้านที่โรงเรียนขอความร่วมมือในการให้ความรู้	R/P

ด้านสุขภาพ อนามัย	จำนวนครัวเรือนที่มีการตรวจร่างกายประจำปี	R
	จำนวนคนในหมู่บ้านที่สามารถเข้าถึงบริการการออกกำลังทางสุขภาพ สาธารณะ	R
	จำนวนคนในหมู่บ้านที่มีการใช้บัตรประกันสุขภาพ	E
	มีการจัดประชุม / รณรงค์ในโรคทางชนิดในหมู่บ้าน	R/OP
	จำนวนเด็กที่ป่วยเป็นโรคขาดสารอาหาร (ระดับ 2)	-
	จำนวนผู้ป่วยที่เป็นโรคตาอักเสบ	-
	จำนวนผู้ป่วยที่เป็นโรคไขข้ออักเสบ	-
	จำนวนผู้ป่วยที่เป็นโรคฉี่หนู	-
	จำนวนผู้ป่วยที่เป็นโรคพยาธิใบไม้ในตับ	-
	จำนวนผู้ป่วยที่ป่วยจากการใช้ / ผสมกระป๋องสารเคมี	-
	จำนวนผู้ป่วยที่เป็นโรคเครียด (ระดับต้องทานยาเป็นประจำ)	-
ด้านโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งแวดล้อม	หมู่บ้านได้รับงบประมาณจัดสรรจาก อบต.เพื่อดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม / ทรัพยากรธรรมชาติ	R/E
	หมู่บ้านมีกลุ่มที่ร่วมจัดการป้องกันปัญหาด้านมลพิษ (เช่น ขยะ, น้ำเสีย ฯลฯ)	R/OP
	หมู่บ้านมีกฎหมายในการป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน	R/PE
	จำนวนครัวเรือนที่สนใจด้านทรัพยากรธรรมชาติ (เช่น การอนุรักษ์ สวน, ที่สาธารณะ, ป่าชุมชน ฯลฯ)	R
	มีกลุ่มปลูกสร้างสวนป่าในหมู่บ้าน	R/OP
	มีครัวเรือนที่เห็นส่วนการปลูกต้นไม้ยืนต้นในพื้นที่ทำกิน	R
ด้านวัฒนธรรมและจิตใจ	ชุมชนมีประเพณีท้องถิ่นที่สืบทอดมาแต่โบราณ และยังยึดถือปฏิบัติอยู่ (มี / ไม่มี)	R/OP/E
	มีกิจกรรมการ “สงฆ์” ในการเกษตร	OP
	จำนวนครั้งในสถานที่ที่มีการจัดกิจกรรมเพื่อร่วมมือสร้าง / ซ่อมสิ่ง สาธารณะประโยชน์ในหมู่บ้าน	R/OP
	จำนวนครัวเรือนที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านการรักษาพยาบาลโดย ใช้สมุนไพร (เช่น หมอชาวบ้าน)	R
	ในหมู่บ้านมีจำนวนคนมีจำนวนคลั่ง ในหมู่บ้าน	R
	มีคนถูกฆ่าตาย	R
	มีคนคิดการทำร้ายร่างกาย	R
	มีคนคิดฆ่าโมฆเพื่อการพนัน / ยาเสพติด	R

ด้านสื่อและ ข้อมูลข่าวสาร	มีศูนย์ข้อมูลให้สถานและหน่วยงานข้อมูลในหมู่บ้าน	R/E
	มีการประชุมลูกบ้านเพื่อแจ้งข่าวสารเป็นประจำทุกเดือน	R/O/P
	มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร (ข่าว หอกระจายข่าว) ที่เป็นภาษาท้องถิ่น	R/P
	จำนวนครัวเรือนที่สามารถนำความรู้จากสื่อ (เช่น วิทยุ โทรทัศน์ บุคคล) ไปเป็นประโยชน์ด้านอาชีพ	R/E
	จำนวนครัวเรือนที่สามารถนำความรู้จากสื่อ (เช่น วิทยุ โทรทัศน์ บุคคล) ไปเป็นประโยชน์ด้านสุขภาพ	R/E
	จำนวนครัวเรือนที่สามารถนำความรู้จากสื่อ (เช่น วิทยุ โทรทัศน์ บุคคล) ไปเป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน	R/E
ด้านประชา สังคม	จำนวนกลุ่มที่ไม่เป็นทางการและมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องอย่างน้อย 5 ปี	R/O/P/E
	มีองค์กรในระดับชุมชนที่มีบทบาทเชิงและเครือข่ายมีส่วนร่วมในสัดส่วนหนึ่งในสามของสมาชิกองค์กร	R/O/P/E
	จำนวนครัวเรือนที่มีที่ดินทำกินของตนเอง	R
	จำนวนครัวเรือนที่มีที่ดินและเช่าเพิ่ม	R
	จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกินดังกล่าวทำกิน	R
	ชุมชนมีโครงการ / กลไก เพื่อสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือคนด้อยโอกาส (มี / ไม่มี) คนพิการ คนชราคนยากจนที่ไม่มีที่ดิน	R/E
	หมู่บ้าน ได้รับงบประมาณจัดสรรจาก อบต. เพื่อเป็นกองทุนสมเคราะห์ กลุ่มผู้ด้อยโอกาส	E
ด้านครอบครัว	มีชมรมกลุ่มสหกรณ์หรือในหมู่บ้านเพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส (มี / ไม่มี)	R/O/P/E
	จำนวนครัวเรือนที่มีลูก (ในวัยเด็กและกำลังเรียน : ป.1-ม.3) ช่วยเหลือพ่อแม่ทำกิจกรรมงานเป็นประจำ	R
	จำนวนครัวเรือนที่มีพ่อหรือแม่ดูแลลูกๆ (ลูกในวัยเด็กและกำลังเรียน) เพียงคนเดียว	R
	มีเด็กถูกทอดทิ้ง	R/E
	มีคนขร่าไร้ที่พึ่ง ไม่มีลูกหลานดูแล	R/E
	มีการทำวิจัยว่าขยายสมาชิกในครอบครัว	E
	จำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกในวัยทำงานที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้านเป็นระยะเวลาต่ำกว่า 6 เดือน	R
ด้านครอบครัว	จำนวนครัวเรือนที่มีผู้ ย่ำ ตง ยาย ดูแลสมาชิก (ในวัยเด็กและกำลังเรียน)	R

ตารางที่ 3-5 (9) : พื้นที่เกษตรที่ชุ่ม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประเด็นคุณ ภาพชีวิต	ตัวชี้วัด	เป้าหมาย
ด้าน เศรษฐกิจ	สัดส่วนของครัวเรือนที่มีสภาพพอกินตลอดปี	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีความสามารถ ในการสละภาระหนี้สิน	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่เข้าร่วมกิจกรรมธุรกิจชุมชน	R/O/P
ด้านการศึกษา	สัดส่วนของโครงการสร้างวิชาใน โรงเรียนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน	R/P/E
	สัดส่วนของชนในท้องถิ่นที่จบการศึกษาระดับอาชีวศึกษาในชุมชน	R
	มีสัดส่วนผู้จบการศึกษาและกลับมาพัฒนาชุมชน	R/O
	คนในชุมชนที่มีอายุ 21 ปี ได้รับการศึกษาภาคบังคับครบทุกคน	R/E
ด้านสุขภาพ อนามัย	อัตราการป่วยด้วยโรคที่เกิดจากสภาวะแวดล้อม	R
	สัดส่วนค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลของคนในชุมชนตลอด	R
	สัดส่วนครัวเรือนที่ลดการใช้ยาแผนโบราณมาใช้การแพทย์แผนไทย	R
	เด็กในชุมชนตั้งแต่แรกเกิด - 16 ปี ได้รับการสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน ครบทุกคน	E
	ครัวเรือน ได้รับการน้ำดื่มที่สะอาดจาก อบต. ครบทุกครัวเรือน	O/E
	ครัวเรือน ได้รับการกำจัดขยะมูลฝอยจาก อบต. ครบทุกครัวเรือน	O/E
	สัดส่วนงบประมาณของ อบต. คัดปีเพื่อสวัสดิการชุมชน	R/O
	ชุมชนมีโครงการ / กส.โก (เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก / ศูนย์ฯ) เพื่อสวัสดิการ ชุมชนลดข้อขัดข้อง	R/E
ด้านโครงสร้างพื้นฐาน และ สิ่งแวดล้อม	ร้อยละของครัวเรือนที่ทำการเกษตรลดการใช้สารเคมีมาใช้วัสดุจากธรรมชาติทดแทน	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่สามารถลดปริมาณขยะได้ภายในครัวเรือน	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่ใช้ประโยชน์จากถังคลองในด้านรูปโฉมและวิถีไทย	R/P
	ร้อยละของครัวเรือนที่ใช้ประโยชน์จากถังคลองในด้านการคมนาคม	R
ด้านวัฒนธรรมและจิตใจ	ร้อยละของครัวเรือนที่มีผู้นำทั้งทางโลกและทางธรรมเป็นที่พึ่งทางจิตใจ	R/O
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีสมาชิกลดพฤติกรรมที่เป็นอบาชญา	R/O
	ร้อยละของครัวเรือนที่เข้าร่วมงานสาธารณประโยชน์	O/P
	ร้อยละของงบประมาณ อบต. เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นงบประมาณของ อบต. ทั้งหมด	O/P

ส่วนเก็บและ ข้อมูลข่าว สาร	ชุมชนสามารถจัดทำสื่อที่หลากหลายได้ด้วยตนเอง	R/E
	พฤติกรรมการเปลี่ยนแปลงในเชิงลบของคนในชุมชนที่เกิดจากการบริโภคสื่อคล่อง	R/P
ด้านประชา สังคม	ร้อยละของคนในชุมชนที่เข้ามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของ อบต.	O/P
	ร้อยละของคนที่ได้เข้ามีส่วนร่วมในการตรวจสอบงบประมาณ ความโปร่งใสของ อบต.	O/E
	ร้อยละของคนในชุมชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของ อบต.	O/P
	ร้อยละของโครงการที่นำไปปฏิบัติได้ ที่เกิดจากการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนที่มีสิทธิการเลือกตั้ง	O/P
	ร้อยละของการร้องเรียนที่เกิดขึ้นต่อการบริหารงานของ อบต.	R/O/P
	ร้อยละของกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อม	O
	ร้อยละของครัวเรือนที่ถูกฉกฉวยประโยชน์อันเนื่องมาจากผู้ติดตามสภาพแวดล้อม	R/P/O
	ร้อยละของครัวเรือนที่สมาชิกถูกทำร้าย ประทุพร้าย อันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อม	R/P/O
	สัดส่วนของคนชรา / คนพิการ / ผู้ด้อยโอกาสที่ได้รับสวัสดิการและสิ่งอำนวยความสะดวก	E
	ร้อยละของอุบัติเหตุอันเกิดจากการจราจรในชุมชนคล่อง	O/P
ด้านครอบครัว	ร้อยละของครัวเรือนที่ไม่ใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหา	R
	ร้อยละของเด็กและคนชราที่ถูกทอดทิ้ง	R

ตารางที่ 2-5 (ฉ) : พื้นที่อุตสาหกรรม จังหวัดระยอง

ประเด็นคุณ ภาพชีวิต	ตัวชี้วัด	เป้าหมาย
ด้าน เศรษฐกิจ	ร้อยละของครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่า 12,000 บาทต่อเดือน	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีรายได้เพียงพอค่าใช้จ่าย	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีความสามารถในการผ่อนชำระหนี้ได้	X
	จำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้จากการประกอบอาชีพ	R
	จำนวนคนว่างงานในชุมชนที่อยู่ในวัยแรงงาน	OP
ด้านการ ศึกษา	จำนวนโรงเรียนของรัฐต่อจำนวนเด็กวัยเรียนทั้งหมด	OP
	ร้อยละของเด็กที่จบมาแล้วไม่มีงานทำ	R/OP/E
	จำนวนโครงการฝึกอาชีพของกรมพัฒนาฝีมือแรงงานที่จัดขึ้นในชุมชน	OP
	จำนวนคนที่เข้ารับการฝึกอบรมตลอดหลักสูตร	R/OP/E
	จำนวนคนที่เข้ารับการฝึกอบรมและนำไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ	R/OP/E
ด้านสุขภาพ อนามัย	ค่าใช้จ่ายในการซื้อยาแผนปัจจุบันในร้านที่มีเภสัชกรประจำตัวปี	R
	จำนวนคนที่มีบัตรสุขภาพในการรักษาพยาบาล	R
	จำนวนคนที่ป่วยเป็น โรคทางเดินหายใจ อากาศทางผิวหนัง น้ำดื่มดิบ และ ภูมิแพ้	-
	จำนวนเยาวชนที่ใช้สารเสพติด	-
	ร้อยละของสมาชิกในชุมชนที่เข้ารับการตรวจสุขภาพจากส่วนราชการต่อ ปีค่า	R/OP/E
	สัดส่วนพื้นที่ในการออกกำลังกายต่อคนในชุมชน	R/E
	จำนวนสมาชิกในชุมชนที่มีความรู้ในเรื่องการดูแลรักษาสุขภาพ	R
	จำนวนครัวเรือนโดยเฉลี่ยที่ชาวบ้านยกถ้ำล้างภาชนะต่อปีค่า	R/E
	สัดส่วนจำนวนสมาชิกในชุมชนที่มีบัตรสุขภาพต่อจำนวนสมาชิกใน ชุมชนที่ใช้บัตรสุขภาพ	R/E/O

	จำนวนครั้งล่อปีที่บ้านเรือนเรือนที่เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนได้รับ	R/E
	สัดส่วนจำนวนครั้งล่อปีที่บ้านเรือนที่ได้รับการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมจากการร้องเรียนผ่านหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อจำนวนการร้องเรียนทั้งหมด	R/O/P/E
	จำนวนครัวเรือนที่มีการอพยพไปอยู่ที่อื่นอย่างถาวรเนื่องจากปัญหากลิ่นจากโรงงานอุตสาหกรรม	R
	จำนวนสถานอันดัตที่โดนจับเพราะเสียงดังเกินกำหนดต่อวัน	E/O
	ปริมาณขยะสารพิษที่ถูกทิ้งในที่สาธารณะของชุมชน	E/O
	จำนวนครัวเรือนในการเก็บขยะสารพิษของเทศบาลต่อสัปดาห์	E/O
	จำนวนโรงงานในชุมชน/ร้านในชุมชนที่ทำให้เกิดขยะสารพิษ	-
ด้านวัฒนธรรมและจิตใจ	จำนวนครัวเรือนที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น หรือความสืบพันธุ์ความเชื่อดั้งเดิม และศิลปะพื้นบ้านในชุมชน	O/P
	จำนวนคนในชุมชนที่ร่วมกิจกรรมของชุมชน เช่น ในงานเทศกาลต่างๆ รมช่วยเหลือในชุมชน	O/P
	จำนวนผู้สูงอายุและพระที่เป็นผู้นำทางจิตใจของคนในชุมชน	P
ด้านสิ่งแวดล้อม ข้อมูลข่าวสาร	วิธีการรับสื่อและข่าวสารของชาวบ้านในชุมชน หอกระจายข่าว วิทยุโทรทัศน์ ศูนย์ข้อมูล / ป้ายประกาศ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ	R/E
	จำนวนครัวเรือนที่รับสื่อและข่าวสาร ในช่วงเวลา 08.00 น.	R
	จำนวนครัวเรือนที่รับสื่อและข่าวสาร ในช่วงเวลา 12.00 น.	R
	จำนวนครัวเรือนที่รับสื่อและข่าวสาร ในช่วงเวลา 18.00 น.	R
	จำนวนสถานที่เผยแพร่ข่าวสารที่มีการจัดการโดยชุมชน	R/O/P
	จำนวนครัวเรือนที่สามารถนำข้อมูลข่าวสาร ไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวันได้	R

พื้นประชากร สังคม	จำนวนองค์กรชุมชนที่มีทั้งเพศหญิงและเพศชายเป็นสมาชิกและกรรมการ อย่างมีสวามิภักดิ์และเท่าเทียมกันในกิจกรรมชุมชน	O/P/E
	ร้อยละของคนในชุมชนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มต่างๆ ที่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็น	R/O/P/E
	จำนวนปัญหาที่ได้รับการแก้ไขโดยคณะกรรมการชุมชน / ผู้นำกลุ่ม / ตัวแทนกลุ่ม	R/O/P/E
	จำนวนสมาชิกในชุมชนที่เห็นว่าผู้นำเป็นคนที่ดีและสามารถพึ่งได้	R/E
	จำนวนครัวเรือนที่มีปัญหาเรื่องค่าบริการ โทรศัพท์	-
	อัตราส่วนค่าใช้จ่ายด้านสาธารณูปโภคเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายทั้งหมดในครัวเรือน	O/E
	จำนวนครัวเรือนที่ต้องจี้ก้น้ำกิน	R/E
	จำนวนครัวเรือนที่ต้องซื้อน้ำใช้ (น้ำประปา)	R/E
	อัตราส่วนค่าใช้จ่ายในการซื้อน้ำกินน้ำใช้เปรียบเทียบค่าใช้จ่ายทั้งหมดในครัวเรือน	R/E
ด้านครอบครัว	จำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกอาสาทั้งสองคนช่วยกันหารายได้แบบบูรณาการของครอบครัว	E
	จำนวนครัวเรือนที่มีเวลาให้กับ 1-2 ครั้งต่อสัปดาห์	P
	จำนวนกิจกรรมของสมาชิกในครอบครัวที่ทำร่วมกันต่อสัปดาห์	R/O/P
	จำนวนกิจกรรมทางศาสนาเพื่อต่อต้านยาเสพติดของชุมชน	R/O

ตารางที่ 3-5 (ข) : พื้นที่เมืองชายเลนและท้องที่ยาว จังหวัดเชียงราย

ประเด็นคุณภาพชีวิต	ตัวชี้วัด	เป้าหมาย
ด้านเศรษฐกิจ	จำนวนนักท่องเที่ยวต่อปี	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน	R
	จำนวนครัวเรือนที่มีภาระเงินกู้ภายในครอบครัวและหมู่บ้าน	R
	อัตราการว่างงาน	R/O/P/E
	จำนวนครัวเรือนที่มีความสามารถในการผ่อนซื้อสินค้าจำเป็นต่อชีวิตประจำวันได้	R
	จำนวนครัวเรือนที่ไม่ถูกยึดที่ดินค่าที่ผ่อนชำระ	R
ด้านการศึกษา	จำนวนชั่วโมงโดยเฉลี่ยต่อสัปดาห์ในการเรียนพิเศษของนักเรียน	R/P/E
	มีศูนย์กีฬาอาชีพ โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดหลักสูตร	R/O/P/E
	มีโรงเรียนสายวิชาชีพในชุมชน (ปวช. ปวส.)	R/O/E
	มีโรงเรียนสำหรับเด็กที่มีพัฒนาการทางปัญญาต่ำ	R/O/E
ด้านสุขภาพคนเมือง	สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพต่อรายได้เฉลี่ย (ต่อปี)	R/O/P/E
	ร้อยละของประชากรที่มีโอกาสเข้าถึงแหล่งสันทนาการที่คนละต้องการ	O/P/E
	จำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกอย่างน้อย 1 คนที่มีความรู้ในเรื่องการดูแลรักษาสุขภาพ	R
	จำนวนร้านค้าที่ถูกตรวจสอบว่าจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่มีสารปนเปื้อน	R/O/P/E
	สัดส่วนพื้นที่ของประชากรทั้งหมดในชุมชนที่ใช้เพื่อการออกกำลังกายโดยเฉพาะ	R/P/E
	จำนวนคนที่ได้รับสุขภาพในการรักษาพยาบาล	R/O
ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม	จำนวนบ้านที่มีการลดมลพิษเพื่อบริโภค	O/P
	ความถี่ในการจัดเก็บขยะในชุมชน	R/O/P/E
	จำนวนวัน โดยเฉลี่ยต่อปีที่ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจากการขุด หรือ ถอนร้างงานสาธารณะโดยไม่เหมาะสม	-
	จำนวนครัวเรือนที่ได้รับความเดือดร้อนจากแหล่งเงินทองหรือบริการทางเพศ	R/E
	จำนวนครัวเรือนที่ไม่มีปัญหาเรื่องค่าบริการ โทรศัพท์	-

ด้านวัฒนธรรม และจิตใจ	จำนวนงานประเพณีที่มีการจัดร่วมกันระหว่างประเทศที่ทบทวนบ้านเราคนใน รอบปี	R/O/P/E
	ร้อยละของครัวเรือนที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกื้อหนุนหรือความ สัมพันธ์ทางเชื้อชาติและศาสนา(ถ้ามี)	P
	จำนวนกลุ่มในชุมชน	R/P
	อัตราการบวชนาคของวัดในท้องถิ่น	R/O/P/E
	จำนวนเด็กกำพร้าที่เกิดจากพ่อแม่ที่เสียชีวิตด้วยโรคเอดส์	R
ด้านสื่อและ ข้อมูลข่าวสาร	จำนวนรายการข่าวสารความรู้ที่ถ่ายทอดช่วงเวลา 07.00 น. และ 17.00 น.	R/C/P/E
	จำนวนครัวเรือนที่รับสัญญาณ 07.00 น. และ 17.00 น. โดยหอกระจายข่าว ชุมชนเป็นประจำทุกวัน	R/C/P/E
	จำนวนครัวเรือนที่มีปัญหาการรับคลื่นโทรทัศน์หรือวิทยุชุมชน	E
	จำนวนสถานที่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่มีการจัดการ โดยชุมชน	R/O/P
ด้านประเว ศสังคม	จำนวนปัญหาที่ได้รับการแก้ไขโดยความร่วมมือ	O
	ร้อยละของสมาชิกในชุมชนที่เห็นว่าผู้นำเป็นคนดี	E
	ร้อยละของประชากรที่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระและเท่าเทียม กันในกิจกรรมของชุมชน	P/E
	ร้อยละของสมาชิกในชุมชนที่เห็นว่ามีการเมืองมีอิทธิพลต่อผู้นำชุมชนและใน ชุมชน	O
	จำนวนคดีการค้าอาชญากรรมในรอบปี	R/P
ด้านครอบครัว	จำนวนครัวเรือนที่สามีและภรรยาทั้งสองต่างช่วยกันหารายได้	R/E
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีเวลาให้กัน 1-2 ครั้งต่ออาทิตย์	R

ตารางที่ 3-5 (ต่อ) : พื้นที่ชุมชนแออัด กรุงเทพมหานคร

ประเด็นคุณ ภาพชีวิต	ตัวชี้วัด	เป้าหมาย
ด้านเศรษฐกิจ	ร้อยละของครัวเรือนที่สามารถผ่อนชำระหนี้ได้	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่สามารถลดหนี้เกินภาระ	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ หรือกองทุนเล็กพัฒนาชุมชน	R/O/P
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีเงินออม	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่สามารถหาเงินได้ทุกวัน	R
	จำนวนครัวเรือนที่สมาชิกมีอาชีพที่ชุมชนจัดหาให้	R
	ร้อยละของคนที่มีงานทำและมีรายได้	R
	อัตราการว่างงานของประชากรในวัยทำงาน (15-60 ปี)	R
	จำนวนแหล่งเงินทุนที่ชุมชนสามารถเข้าถึงได้ (แหล่งเงินทุนในระบบ)	E
	จำนวนแหล่งเงินทุนที่มีการจัดการ โดยชุมชน	R/O
	ร้อยละของครัวเรือนที่ใช้แหล่งเงินทุนจากการจัดการของชุมชน	R/O/P
	ร้อยละของครัวเรือนที่ใช้เงินเชื่อจากแหล่งเงินทุนนอกระบบ	R
	อัตราการขยาดตัวของเงินทุนจากแหล่งเงินทุนนอกระบบ	R
	อัตราการขยายตัวของสมาชิกและเครือข่ายการจัดการของชุมชน	R/O/P

ด้านการศึกษา	ร้อยละของสื่อที่ไม่ได้เรียนถึงขั้น ม.3	E
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีสมาชิกในวัยแรงงานที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	R/E
	จำนวนคนที่ได้รับการอบรมต่างๆ ทั้งจากภาครัฐและเอกชนอย่างน้อย 2 ครั้งต่อปี	E
	สัดส่วนวิชาที่สหกรณ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนและภูมิปัญญาพื้นบ้าน	R
	ร้อยละของสื่อและเยาวชนที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านอาชีพจากสหกรณ์	R
	ร้อยละของสื่อและเยาวชนที่มีสัมมาคารวะ รู้จักการเสียสละ ช่วยเหลือกิจกรรมของครอบครัวและชุมชน	R
	อัตราสมาชิกครัวเรือนที่ได้รับการศึกษาวิชาชีพตามความสนใจหรือความถนัดแล้วมีงานทำ	R
	อัตราส่วนของสมาชิกในชุมชนหรือกรรมการชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและเด็กสตรีในระดับชุมชนหรือร่วมเป็นวิทยากร	P
	จำนวนโครงการสัปดาห์ (ทั้งของหน่วยงานรัฐและเอกชน) ที่ชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมเพื่อเพิ่มพูนความรู้	P/E
ด้านสุขภาพอนามัย	อัตราครัวเรือนที่ได้บริโภคอาหารครบ 5 หมู่	R
	ร้อยละของสมาชิกในชุมชนที่ต้องไปหาหมอเป็นประจำ	R
	สัดส่วนของสมาชิกในชุมชนที่ได้รับการตรวจร่างกายประจำปี	R
	จำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกเจ็บป่วยจากการใช้รถใช้รถได้รับผลกระทบจากสารเคมีในรถยนต์ (หาซื้ออนามัย)	R(X)
	อัตราผู้ป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจ ระบบทางเดินอาหาร เอดส์ ความดันโลหิตสูง เบาหวาน ภูมิแพ้ มะเร็ง พยาธิ โรคเครียด ไขมันในเลือดสูง	O
	จำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกใช้สารเสพติด	R/O/P
	อัตราส่วนของครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการประกันสุขภาพ	R
	ร้อยละของผู้ได้ขอโอกาส / คนพิการ / ผู้สูงอายุที่สามารถเข้าถึงบริการทางด้านสาธารณสุข	E
	ร้อยละของผู้มีบัตรประกันสุขภาพ (บัตร สป.) ที่เจ็บป่วยและได้ใช้บัตรเพื่อรับบริการจากรัฐ	E

ด้านโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งแวดล้อม	ชุมชนมีการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม (เช่น ขยะ, น้ำเสีย, ฯลฯ) โดยองค์กรของชุมชน	R/O/P
	จำนวนครัวเรือนที่มีการกำจัดขยะ โดยวิธีใดวิธีหนึ่งคือการเผา / แยก / ถอน / หึ่งหรือนำกลับไปใช้ใหม่	R/P
	อัตราส่วนของการร้องเรียนเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ได้รับทราบแก้ไข	R/P
	ชุมชนมีการบังคับใช้ระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของชุมชน เช่น เรื่องขยะ เสือฉาง	R/P
	จำนวนครัวเรือนล่อพื้นที่ชุมชน (ทั้งที่มีและไม่มีทะเบียนบ้าน)	E
	จำนวนประชากรล่อพื้นที่	E
	จำนวนครัวเรือน (บ้าน) ที่มีการแบ่งให้ผู้เช่า	E
	จำนวนครั้งของความขัดแย้งภายในชุมชน ในการแข่งขันทรัพยากร	E
	จำนวนครั้งของความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ ในการแข่งขันทรัพยากร	P
	จำนวนครั้งต่อปีที่เกิดความขัดแย้งในการแข่งขันทรัพยากร	P/O
	ร้อยละของครัวเรือนที่เข้าร่วมกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม (แยกตามกิจกรรม)	R
	จำนวนอาสาสมัครเพื่อป้องกันอัคคีภัยพลเรือนต่อจำนวนประชากรในชุมชน (ถพปร.)	
	จำนวนเรื่องร้องเรียนถึงสาธารณะ	

ด้านวิสัย รวมและจิตใจ	ร้อยละของครัวเรือนที่ยังคงรักษาขนานธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ การไปวัดทุกวันพระและเทศกาลทางศาสนา การให้บวชเป็นประจำ	R
	ร้อยละของครัวเรือนในชุมชนที่พึ่งตนเองได้ โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการรักษาพยาบาล และการผลิตเครื่องอุปโภคบริโภค	R
	จำนวนสถานเริงรมย์ / แหล่งอบายมุขในชุมชน	R
	จำนวนสมาชิกชุมชนที่เข้าสถานเริงรมย์เป็นประจำ	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่สมาชิก ไม่ติดอบายมุข (แยกตามประเภทอบายมุข)	R
	จำนวนครัวเรือนที่ไม่ซื้อสินค้าเงินผ่อน	R
	จำนวนครัวเรือนที่มีพฤติกรรมการใช้จ่ายเกินฐานะ	R
	ร้อยละของครัวเรือนในชุมชนที่ถือว่าผู้นำทางศาสนาและหรือผู้นำท้องถิ่นที่เกื้อหนุนอย่างที่ดีและเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจได้	R
	ร้อยละของครัวเรือนในชุมชนที่ร่วมประเพณีขอพรหรือการแลกบุญอื่นอื่นๆ นอกสถานกิจกรรม เช่น ช้อน / ถ้างัน จามรวชวานบุญต่างๆ	R
	จำนวนครั้งในรอบปีที่มีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อคนในชุมชน	P
ด้านวิถีและ ข้อมูลข่าวสาร	จำนวนคนเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชุมชนจัดขึ้น (ระบุกิจกรรม)	P
	ร้อยละของสมาชิกในชุมชน (หรือครัวเรือน) ที่ช่วยเหลืองานสาธารณะประโยชน์เป็นประจำ	P
	ชุมชนนี้ / ไม่มีช่องทางที่จะเข้าถึงแหล่งความรู้ ข้อมูลทางวิชาการที่ถูกต้อง (โดยชุมชนอาจเป็นสื่อกลางในการประสานข้อมูล)	E
	จำนวนช่องทางเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร (เช่น หอกระจายข่าว ที่อ่านหนังสือ สื่อมวลชนเอกสาร ใบปลิว) ที่มีการจัดการโดยชุมชน	E
	จำนวนครัวเรือนที่นำความรู้จากสื่อต่าง ๆ ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ข่าวสารจากวิทยุหรือเจ้าหน้าที่มาปรับปรุงและใช้ประโยชน์ด้านอาชีพได้	R
	อัตราครัวเรือนที่ใช้ประโยชน์จากสื่อในการช่วยเหลือปัญหาประจำวันชุมชน	R
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีสมาชิกได้รับกิตติบัตรด้านลบจากสื่อ	R

ด้านประชาสังคม	จำนวนกลุ่มที่ไม่เป็นทางการที่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องอย่างน้อย 5 ปี	O
	จำนวนเพิ่มขึ้นของสมาชิกกลุ่มที่ไม่เป็นทางการต่อปี (ถ้าสมาชิกเดิมแล้วจำนวนอาจไม่เพิ่มขึ้น)	O
	มี / ไม่มีระบบการจัดระเบียบกิจกรรมกันด้วยตัววิธี	R/O
	จำนวนปัญหาสำคัญในชุมชนที่ได้รับการแก้ไขโดยองค์กรชุมชน (ระบุปัญหา)	O
	จำนวนสมาชิกที่อยู่นอกชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เช่น สมาชิกกลุ่มอินเทอร์เน็ต	O
	จำนวนกลุ่ม / ชุมชนที่เพิ่มขึ้นเพื่อร่วมเป็นเครือข่ายทำกิจกรรมต่างๆ	O
	มีแหล่งทุนสนับสนุนที่องค์กรชุมชนหามาได้เพื่อใช้เป็นสาธารณูปโภค	O
	มีการติดตามประเมินผลงานของคณะกรรมการชุมชนเป็นประจำทุกปีโดยสมาชิกชุมชน	P/O
	มีคณะกรรมการและระบบตรวจสอบบัญชีเงินกองทุนต่างๆ ของชุมชนเป็นประจำทุกปี	O
	ชุมชนมีกลไกที่ตรวจสอบกลุ่มผลประโยชน์ที่เข้ามาใช้ทรัพยากรในชุมชน	P
	ชุมชนมีโรงพยาบาลและแพทย์ในคณะกรรมการชุมชนหรือคณะกรรมการกลุ่มต่างๆ	E
	จำนวนกิจกรรมที่ให้เด็กร่วมทำในชุมชน	P/E
	จำนวนโครงการพัฒนาที่คณะกรรมการ โดยชุมชน	P
	ร้อยละของครัวเรือนที่ไม่มีลูกสาวติดขี้ในที่อยู่อาศัย	E
	ร้อยละของครัวเรือนที่มีบ้านที่ไม่มีตะขาบ	E
	จัดผ่านโทรศัพท์สาธารณะต่อประชากร	E
	ชุมชนมีโครงการ / กลไก (เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก / คนชรา กองทุนชุมชน) เพื่อลดอัตราการตกต่าโดยอิสระต่างๆ	E
	จำนวนผู้รับการสงเคราะห์ในเขตละแวกปี แยกตามประเภท เช่น คนชรา เด็ก	E
	สัดส่วนงบประมาณของชุมชน ต่อปีเพื่อเป็นสวัสดิการชุมชน (จากกองทุนพัฒนาชุมชน)	E
	อัตราส่วนของคดีที่เกิดจากคนต่างถิ่นคดีทั้งหมด	R/O/P
	ร้อยละของกรณีปัญหา (เช่น ลักขโมย ทำร้ายร่างกาย) ที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากสาเหตุคิด / การพนัน	R/O/P
	ร้อยละของคดีปัญหา (เช่น ลักขโมย ทำร้ายร่างกาย) ที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากสาเหตุคิด / การพนัน	R/O/P

ด้านครอบครัว	ร้อยละของครอบครัวที่สมาชิกพึ่งพิงกันได้	R
	ร้อยละของครอบครัวในชุมชนที่มีความขัดแย้งกันรุนแรงเป็นประจำ	R
	ร้อยละของครอบครัวที่มีสมาชิกไม่ติดการพำนั	R
	ร้อยละของครอบครัวที่ไม่มีสมาชิกศึกษาเพศใด	R
	ร้อยละของครอบครัวที่สมาชิกทำกิจกรรมทางร่วมกันเป็นประจำ เช่น กินข้าว ไปเที่ยวในวันหยุด (เน้นครอบครัวที่มีสมาชิกอยู่ในวัยเรียน)	P
	จำนวนครอบครัวที่หย่าร้างหรือแยกทางกัน	R
	ร้อยละของครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่ถูกลูก (ในวัยเด็กและกำลังเรียน) เพิก ขว้าง	R
	ร้อยละของครอบครัวที่มีพ่อ-แม่ชว ภาพอาศัยอยู่ด้วย	R
	จำนวนคนชราไร้ที่พึ่งไม่มีลูกหลานดูแล	R
	จำนวนเด็กกำพร้า	R
	จำนวนเด็กจรจัด	R
	จำนวนเด็กถูกทอดทิ้ง	R
	จำนวนเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์	R
	จำนวนคนพิการที่ไม่มีที่อยูอาศัย ไม่มีผู้เลี้ยงดู	R

จากการประมวลผลตัวชี้วัดระดับพื้นที่ตามเป้าหมายการพัฒนาและวิเคราะห์หาตัวร่วม 4 ด้าน (ROPE) ของทั้ง 8 พื้นที่ที่ทำการศึกษา สามารถสรุปผลได้ดังนี้

- **เขตเทศบาล (จังหวัดน่าน เชียงใหม่ สงขลา สุรินทร์ และพระนครศรีอยุธยา)**

ด้านเศรษฐกิจ จากการวิเคราะห์ตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจของทั้ง 5 พื้นที่ตามแนวคิดพื้นฐาน (ROPE) 4 แนวคิด ปรากฏว่า ตัวชี้วัดของทุกพื้นที่ศึกษาได้สะท้อนความชัดเจนของชุมชนที่เน้นเรื่อง การทำมาหากินและเรื่องปากท้องของครัวเรือนเป็นสำคัญ โดยแนวคิดของชุมชนเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ สดชื่น ค่อนข้างสามารถดำรงชีวิตอยู่รอดได้โดยไม่ขัดสนและ ไม่มีหนี้สิน ตัวชี้วัดที่แต่ละพื้นที่สะท้อนออกมา จึงเป็นประเด็นเกี่ยวกับรายได้ ผลผลิต แหล่งรายได้ การมีงานทำ และปัจจัยในการผลิต (เช่น ที่ดิน หรือ วัตถุดิบอุปโภคบริโภค) ประเด็นในการนี้ของชุมชนชายฝั่ง) รวมทั้งการรวมกลุ่ม ซึ่งประเด็นเหล่านี้ ชุมชนจะให้น้ำหนักไปที่แนวคิดของ “การพึ่งตนเอง” (R) เป็นหลัก จากการวิเคราะห์การจัดทำตัวชี้วัดตามเป้าหมายการพัฒนา พบว่าในหมวดเศรษฐกิจของพื้นที่ทั้ง 5 จังหวัด ตัวชี้วัดในหมวดนี้แทบทุกตัวได้สะท้อนแนวคิด “การพึ่งตนเอง” ของตรงมาคือ แนวคิดด้าน “การรวมตัวขององค์กรประชาชน” (O) และ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” (P) สำหรับบุรีรัมย์ได้เน้นในเรื่องเศรษฐกิจพออยู่พอกินเป็นการ เริ่มต้น พระนครศรีอยุธยาได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมธุรกิจชุมชน และสงขลาของ ไปถึงการที่ชุมชนต้องสร้างแรงจูงใจสมาชิกเพื่อป้องกันการค้าที่ล้นออกไปหาชนวันจ้านอกชุมชน และทำให้ความเข้มแข็งและการพึ่งพาตัวเองลดลง

ด้านการศึกษา แนวคิดพื้นฐานด้าน “ความเป็นธรรมในสังคม” (E) เป็นแนวคิดที่สะท้อนออกมาในตัวชี้วัดของพื้นที่ทั้ง 5 มากที่สุดในหมวดการศึกษา โดยชุมชนมองว่าเด็กทุกคนควรมีโอกาสเท่าเทียมกันในการศึกษาอยู่ในระดับสูงกว่าภาคบังคับ รองลงมาคือ แนวคิดด้าน “การมีส่วนร่วมของประชาชน” (P) จึงจะเห็นได้จากจังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนมองว่าคุณภาพชีวิตที่ดีนั้น ชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวางแผนการศึกษาและกำหนดหลักสูตร “ชุมชน” ซึ่งมีความหมายรวมถึง พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ครู องค์กร ตลอดจนกรรมการหมู่บ้าน เช่นเดียวกับกรณีของจังหวัดบุรีรัมย์และสงขลา ที่ให้น้ำหนักในเรื่องของการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมของโรงเรียนที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น (เช่น การมีส่วนร่วมถ่ายทอดความรู้เทคนิคพื้นบ้านให้แก่เด็กนักเรียนใน โรงเรียน) ซึ่งจะทำให้ความรู้ที่ได้จากการศึกษาหรือเรียนมีประโยชน์ในเชิงประยุกต์อย่างแท้จริง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้น้ำหนักในด้านการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ขึ้นเป็นหลักสูตรการศึกษาที่สอดคล้องกับชุมชน โดยชุมชนร่วมกันสร้างและพัฒนาาร่วมกัน

ด้านสุขภาพอนามัย ในหมวดสุขภาพอนามัย ตัวชี้วัดของจังหวัดน่าน เชียงใหม่ จะให้ น้ำหนักไปที่แนวคิดพื้นฐานด้าน “ความเสมอภาค” หรือ “ความเป็นธรรมในสังคม” (E) มากที่สุด ซึ่งได้สะท้อนถึงความคิดของชุมชนที่มองว่า การเข้าถึงการให้บริการจากภาครัฐ (เช่น การมี สปร. ประกันสังคม ประกันสุขภาพ) เป็นเป้าหมายของการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ในขณะที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา บุรีรัมย์ และสงขลา จะเน้นและให้น้ำหนักไปที่แนวคิดด้าน “การพึ่งตนเอง” (R) มากที่สุดในหมวดสุขภาพอนามัย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการดูแลสุขภาพของตนเองหรือการป้องกัน เช่น มีการตรวจร่างกายประจำปี มีการจัดประชุมหรืองานวงกลม ไหวพามวงชนิด การลดการใช้ยาแผนโบราณมาใช้การแพทย์แผนไทย เป็นต้น

ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม สำหรับตัวชี้วัดของ 5 พื้นที่ในหมวดโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม ได้สะท้อนแนวคิดของชุมชนที่ให้น้ำหนักความสำคัญกับ “การพึ่งตนเอง” (R) “การรวมตัวขององค์กรประชาชน” (O) และ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” (P) ทั้งนี้ กลุ่มตัวชี้วัดของจังหวัดน่าน บุรีรัมย์ พระนครศรีอยุธยา และสงขลา จะเน้นแนวคิด “การพึ่งตนเอง” มากที่สุด รองลงมาคือ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ส่วนจังหวัดเชียงใหม่ได้เน้นและให้ความสำคัญกับ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” มากที่สุด รองลงมาคือ “การพึ่งตนเอง” และ “การรวมตัวขององค์กรประชาชน” ทั้งนี้เนื่องจากมาจากชุมชนที่ศึกษาของจังหวัดเชียงใหม่เป็นชุมชนชนบทเกษตรผสมอุตสาหกรรม ดังนั้น แนวคิดของชุมชนก็เกี่ยวกับการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้น องค์กรประชาชนด้านการควบคุมดูแลรักษาป่าไม้ที่เชิงเขาด้อมทางธรรมชาติ ถึงแวดล้อมในเชิงด้านขยะมูลฝอย จึงมีความสำคัญและจำเป็น ตัวชี้วัดดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นลักษณะของความเป็นชุมชนเกษตรกึ่งอุตสาหกรรมเป็นอย่างมาก ซึ่งแตกต่างไปจากชุมชนเกษตรกรรมทั่วไปที่แนวคิด “การพึ่งตนเอง” ก่อนข้างจะ โคลงค่น โดยเฉพาะจังหวัดบุรีรัมย์และพระนครศรีอยุธยา เพราะชุมชนที่ศึกษาของทั้ง 2 จังหวัด ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นเวลานาน โดยเห็นความสำคัญว่าด้านทุนชีวิตของชุมชนบทคือ ทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) การรักษาด้านทุนชีวิตคือชุมชนต้องเป็นผู้ดูแลและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติขึ้นมาเอง ดังนั้นตัวชี้วัดของจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงได้สะท้อนแนวคิด “การพึ่งตนเอง” เป็นหลัก ส่วนจังหวัดน่าน แม้จะ ไม่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะคล้ายกันกับจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่ประสบการณ์ทางระบบนิเวศ

ของพื้นที่ เช่น การเป็นชุมชนเขตน้ำและลุ่มน้ำ ทำให้ชุมชนมองเห็นความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมและ การอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำและป่าไม้ที่เหมาะสมเพื่อความปลอดภัยของชุมชนเอง ดังนั้นตัวชี้วัดของจังหวัด น่านในหมวดสิ่งแวดล้อมจึงเน้นและให้ความสำคัญกับ “การพึ่งตนเอง” และ “การมีส่วนร่วมของ ประชาชน” เพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้และแหล่งพื้นที่ต้นน้ำเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ค่านิยมร่วมและจิตใต้สำนึก จากการวิเคราะห์ตัวชี้วัดในหมวดวัฒนธรรมและจิตใต้สำนึกพบว่ากลุ่ม ตัวชี้วัดในหมวดนี้ของพื้นที่ทั้ง 5 จังหวัด ได้สะท้อนความคิดของชุมชนที่เน้นความสำคัญของพื้นฐาน แนวคิดด้าน “การพึ่งตนเอง” (R) “การรวมตัวขององค์กรประชาชน” (O) และ “การมีส่วนร่วมของ ประชาชน” (P) โดยชุมชนมองว่าการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นชุมชนจะต้องมีความร่วมมือหรือมีส่วนร่วม ในกิจกรรมต่างๆของชุมชน เช่น ร่วมมือกันจัดกิจกรรมเพื่อสร้างหรือซ่อมสิ่งสาธารณูปโภคในชุม ชน การดำรงไว้ซึ่งประเพณีท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาแต่ดั้งเดิม สำหรับหมวดวัฒนธรรมและจิตใต้นั้น พื้นที่ ทั้ง 5 ยังให้ความสำคัญกับวัดหรือสถานที่สำคัญทางศาสนา เช่น มัสยิดและกุหลาบ โดยมองว่าวัดหรือ มัสยิดและกุหลาบคือศูนย์รวมทั้งทางกิจกรรมและจิตใจของคนในชุมชน

ค่านิยมและข้อมูลข่าวสาร แนวคิดด้าน “การพึ่งตนเอง” (R) และ “ความเสมอภาค” หรือ “ความเป็นธรรมในสังคม” (E) มีความสำคัญที่ชัดเจนในกลุ่มตัวชี้วัดหมวดสื่อและข้อมูลข่าวสารของ ทั้ง 5 พื้นที่ ทั้งนี้มีอาณานิคมภาคสะท้อนที่เด่นชัดถึงปัญหาการกระจายความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงขี บูลข่าวสารของประชาชนในเขตนครบด ดังจะเห็นได้จากตัวชี้วัดของแต่ละพื้นที่จะเน้นการมีแหล่งข้อมูล เพื่อให้อาสาสมัครในชุมชน ช่วยเหลือกันด้วยตัวชี้วัดที่แสดงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีโดยเน้นแนวคิดว่าความ เเสมอภาคในการเข้าถึงและการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลด้านผลผลิตของการใช้ สารเคมีหรือข่าวสารด้านการเกษตร สะท้อนให้เห็นว่าข้อมูลข่าวสารประเภทนี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการ ดำเนินชีวิตและการครองชีพของชุมชนเป็นอย่างดี รวมทั้งการมีสิทธิเข้าถึงข้อมูลทางราชการซึ่งจะเป็น ประโยชน์ต่อการวางแผนและดำเนินชีวิตของคนในชุมชน แต่สมาชิกชุมชนควรจะ “รู้เท่าทัน” สื่อ และ สื่อมวลชน สื่อข่าวสาร หรือมีวิจารณ์อย่างที่จะเลือกสิ่งดีๆ มาปรับใช้ด้วย ไม่หลงตามแรงโฆษณาชวน ขายหรือโฆษณาชวนเชื่อ

ค่านิยมประชาสังคม สำหรับจังหวัดน่านเป็นแนวคิดด้าน “การพึ่งตนเอง” (R) และ “การมี ส่วนร่วมของประชาชน” (P) ในจังหวัดน่าน แนวคิดด้าน “การพึ่งตนเอง” มีความสำคัญและเด่นชัด ในตัวชี้วัดหมวดประชาสังคม ส่วนในจังหวัดเชียงใหม่เน้นชุมชนให้น้ำหนักไปที่แนวคิด “การมีส่วน ร่วมของประชาชน” และ “การรวมตัวขององค์กรประชาชน” (O) สำหรับจังหวัดบุรีรัมย์แนวคิดพื้น ฐานด้าน “การพึ่งตนเอง” มีความสำคัญและชัดเจนในกลุ่มตัวชี้วัดของหมวดประชาสังคม ความเห็น ของชุมชนเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งคือ เน้นเรื่องการรวมกลุ่มเพื่อพึ่งตนเอง เช่น ชุมชนมีการรวมกลุ่มอย่าง ไม่เป็นทางการเพื่อรักษาผลประโยชน์และสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่อง และ ในกลุ่ม นั้นๆจะต้องมีกรรมการสภาของชุมชนและหญิง ตัวชี้วัดในหมวดประชาสังคมนอกจากจะสะท้อนแนว คิดของชุมชนเกี่ยวกับการพึ่งตนเองแล้ว (เช่น การมีชมรมออมทรัพย์ที่ดำเนินการ โดยชุมชนเพื่อช่วย เหนือกลุ่มผู้ด้อยโอกาส) ยังสะท้อนให้เห็นความคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่ม สำหรับจังหวัด พระนครศรีอยุธยาแนวคิดพื้นฐานด้าน “การรวมตัวขององค์กรประชาชน” และ “การมีส่วนร่วมของ

ประชาชน” มีความโดดเด่นมากที่สุด เนื่องจากชุมชนให้ความสำคัญกับการเข้ามาตรวจสอบความโปร่งใสในการดำเนินงานนโยบายขององค์กรท้องถิ่น

ด้านครอบครัว คำชี้วัดของทั้ง 5 พื้นที่ในหมวดครอบครัว พบว่าแนวคิดพื้นฐานด้าน “การพึ่งตนเอง” ถูกรับรู้และคิดเห็นในกลุ่มตัวชี้วัดหมวดดังกล่าวของทุกพื้นที่ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชนจึงมีคำชี้วัดในด้านความอบอุ่นมั่นคงของครอบครัว โดยชุมชนให้ความสำคัญกับการมีสมาชิกในครอบครัวอยู่พร้อมหน้า มีความเป็นลูกที่ดี ไม่มีการทะเลาะวิวาทหรือการใช้ความรุนแรงในครอบครัว รวมทั้งไม่ทอดทิ้งเด็กและคนชราให้อยู่ตามลำพังในครอบครัว

● **เขตเมือง** (จังหวัดระยอง เชียงราย สงขลา และกรุงเทพมหานคร)

ด้านเศรษฐกิจ จากการวิเคราะห์ตัวชี้วัดในหมวดเศรษฐกิจ พบว่าสมาชิกชุมชนของทั้ง 4 พื้นที่ศึกษาได้ให้ความสำคัญกับแนวคิด “การพึ่งตนเอง” (R) มากที่สุด เช่น กรุงเทพมหานคร มีตัวชี้วัดในแนวคิด “การพึ่งตนเอง” ถึง 13 ตัวชี้วัด จากทั้งหมด 14 ตัวชี้วัดของหมวดเศรษฐกิจ จังหวัดระยองมี 4 ตัวชี้วัดจากทั้งหมด 5 ตัวชี้วัด สงขามี 5 ตัวชี้วัดจากทั้งหมด 6 ตัวชี้วัด และเชียงรามี 9 ตัวชี้วัดจากทั้งหมด 9 ตัวชี้วัด เนื่องจากชุมชนที่ทำการศึกษทั้ง 4 พื้นที่มีความคล้ายคลึงกัน ในด้านของการเป็นชุมชนในเขตเมือง ดังนั้นสถานการณ์ทางสังคมของพื้นที่จึงไม่แตกต่างกันมากนัก โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ คงจะเห็นได้จากความคิดเห็นของชุมชนในแต่ละพื้นที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ดีที่ได้สะท้อนออกมาในทิศทางเดียวกัน โดยให้ความสำคัญกับการมีงานทำ มีรายได้เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย ตัวชี้วัดที่ชุมชนร่วมสร้างขึ้นมาได้ชี้ให้เห็นว่า การว่างงานของคนในพื้นที่เป็นปัญหาที่มักจะเกิดขึ้นกับชุมชนเมืองและชุมชนอุตสาหกรรม เช่น จังหวัดระยองที่ปัญหาการว่างงานของคนในท้องถิ่นมีมากเพราะมีโรงงานต่างถิ่นมาเปิดจ้างแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ดังนั้นกลุ่มตัวชี้วัดจึงเน้นไปที่การมีงานทำและการมีรายได้เพียงพอเป็นหลัก

ด้านการศึกษา ชุดตัวชี้วัดของกรุงเทพมหานคร ได้ให้ความสำคัญกับแนวคิด “การพึ่งตนเอง” (R) มากที่สุดในหมวดการศึกษา (5 ตัวชี้วัดจากทั้งหมด 9 ตัวชี้วัด) ส่วนตัวชี้วัดของจังหวัดระยองในหมวดเดียวกันได้ให้ความสำคัญกับแนวคิด “การมีส่วนร่วมของประชาชน” (P) และ “การรวมตัวขององค์กรประชาชน” (O) ทั้งนี้โดยชุมชนมีความเห็นว่าการศึกษามีส่วนสำคัญต่อการพัฒนา ดังนั้นชุมชนจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการวางแผนการศึกษาและกำหนดหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน สำหรับตัวชี้วัดในหมวดการศึกษาของจังหวัดสงขลา เน้นแนวคิด “การพึ่งตนเอง” มากที่สุด และจังหวัดเชียงรายได้ให้ความสำคัญกับแนวคิด “การพึ่งตนเอง” เท่าๆ กับแนวคิด “ความเป็นธรรมในสังคม” (E) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นปัญหาของการขาดโอกาสทางการศึกษาของเด็ก छोодโอกาสในชุมชนแออัดจังหวัดสงขลาและเด็กชนกลุ่มน้อยในพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่เป็นชุมชนเมืองชายแดนและกะเหรี่ยง

ด้านสุขภาพอนามัย ชุดตัวชี้วัดของกรุงเทพมหานครในหมวดสุขภาพอนามัย ชุมชนได้เน้นแนวคิดด้าน “การพึ่งตนเอง” (R) มากที่สุด (6 ตัวชี้วัดจากทั้งหมด 9 ตัวชี้วัด) รองลงมาคือ แนวคิดด้าน “การรวมตัวขององค์กรประชาชน” (O) ในขณะที่ตัวชี้วัดในหมวดสุขภาพอนามัยของจังหวัดระยองได้

สร้างและพัฒนาขึ้นมาบนพื้นฐานแนวคิด “การพึ่งตนเอง” เช่นเดียวกับของจังหวัดสงขลาและเครือข่าย
ที่เน้น “การพึ่งตนเอง”

ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม คำชี้วัดในหมวดโครงสร้างพื้นฐานและ
แวดล้อมของกรุงเทพมหานครเน้นแนวคิดด้าน “การมีส่วนร่วมของประชาชน” (P) “การพึ่งตนเอง”
(R) และ “ความเป็นธรรมในสังคม” (E) ซึ่งสะท้อนให้เห็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนในเขต
เมือง เช่น ปัญหาขยะ เสียงดัง และการใช้พื้นที่ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ชุมชนมองว่า “การมีส่วนร่วมของ
ประชาชน” เป็นสิ่งสำคัญในการหาทางออกให้กับปัญหา ส่วนตัวชี้วัดของจังหวัดระยองในหมวดโครง
สร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมนั้น ชุมชนได้ให้ความสำคัญไปที่ด้านแนวคิด “ความเป็นธรรมในสังคม” มากที่
สุด รองลงมาคือ “การรวมตัวขององค์กรประชาชน” (O) ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นความคิดของชุมชนที่
เห็นว่าการที่องค์กรประชาชนมีส่วนจำเป็นในการดูแลปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม และสมาชิกในชุมชนควรมี
โอกาสที่จะเข้าไปมีบทบาทในการกำหนดนโยบายด้านอุตสาหกรรมของท้องถิ่นซึ่งสะท้อนให้เห็นอย่าง
ชัดเจนว่าสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมของจังหวัดระยองได้สร้างปัญหาด้านมลภาวะที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรม
รวมให้กับชุมชน ซึ่งปัญหาดังกล่าวควรได้รับการแก้ไข สำหรับจังหวัดเชียงรายในด้านโครงสร้าง
พื้นฐานและสิ่งแวดล้อมนั้น ได้มีการเน้นแนวคิดทั้ง 4 ด้าน ขณะเดียวกันจังหวัดราชบุรีเป็นจังหวัดท่องเที่ยว
แล้ว ชุมชนที่ทำงานจึงต้องการที่จะให้มีการจัดการด้านความเดือดร้อนจากสถานบันเทิง

ด้านวัฒนธรรมและจิตใจ คำชี้วัดของชุมชนในกรุงเทพมหานครในหมวดวัฒนธรรมและจิตใจ
ชุมชนจะให้ความสำคัญไปที่แนวคิด “การพึ่งตนเอง” (R) มากที่สุด (9 คำชี้วัดจากทั้งหมด 12 คำชี้วัด)
ส่วนจังหวัดระยองจะให้ความสำคัญไปที่แนวคิด “การมีส่วนร่วมของประชาชน” (P) ดังนั้นความ
คิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่นนั้น ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชน
ฯ ถ้าเปรียบตัวชี้วัดในหมวดวัฒนธรรมและจิตใจในกรณีของจังหวัดเชียงราย แนวคิด “การมีส่วนร่วม
ของประชาชน” มีความโดดเด่นมากที่สุด ส่วนจังหวัดสงขลาเช่นเดียวกับกรุงเทพมหานครที่
ชุมชนได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดด้าน “การพึ่งตนเอง” มากที่สุด โดยมี 7 คำชี้วัดจากทั้งหมด 8 คำชี้
วัด

ด้านสื่อและข้อมูลข่าวสาร คำชี้วัดของกรุงเทพมหานครในหมวดสื่อและข้อมูลข่าวสารได้
เน้นแนวคิด “การพึ่งตนเอง” (R) รองลงมาคือ “ความเป็นธรรมในสังคม” (E) สำหรับจังหวัดระยอง
ได้เน้นแนวคิดด้าน “การพึ่งตนเอง” เช่นเดียวกับกรุงเทพมหานครและสงขลา คือชุมชนควรจะรู้จัก
เลือกการประ โยชน์จากสื่อมาใช้ และพ่อแม่ควรจะให้เนื้อหาจากสื่อมาส่งสอนลูกเพียงไม่ให้เกิดกุหลาบ
เชือหรือกลั้อยความผิดอย่างชัดเจน ส่วนในจังหวัดเชียงราย คำชี้วัดในหมวดสื่อและข้อมูลข่าวสารที่ชุมชน
ช่วยสร้างขึ้นมาได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดทั้ง 4 ด้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นความต้องการ ในการรับรู้
ข่าวสารของสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพของชุมชน
รวมทั้งชุมชนต้องการจะมีส่วนร่วมในการกำหนดและการจัดการสื่อ

ด้านประชาสังคม จากการวิเคราะห์คำชี้วัดของกรุงเทพมหานครในหมวดประชาสังคม พบ
ว่าชุมชนได้เน้นแนวคิดด้าน “การรวมตัวขององค์กรประชาชน” (O) มากที่สุด รองลงมาคือ “การมี
ส่วนร่วมของประชาชน” (P) และ “ความเป็นธรรมในสังคม” (E) สำหรับคำชี้วัดในหมวดนี้ของ

จังหวัดระยอง ชุมชนจะให้ความสำคัญไปที่แนวคิด “ความเป็นธรรมในสังคม” มากที่สุด โดยสมาชิกของชุมชนมองว่าประชาชนควรได้รับทราบเท่าเทียมและเป็นธรรมในการรับบริการด้านต่างๆ เช่น การให้บริการด้านสาธารณสุข เป็นต้น สำหรับเชิงอรรถ ให้อาจารย์ทุกท่านร่วมกันอภิปราย “ความเป็นธรรมในสังคม” “การรวมตัวขององค์กรประชาชน” และ “การพึ่งตนเอง” ส่วนจังหวัดสงขลาเน้นไปที่ “การพึ่งตนเอง” เป็นหลัก โดยเฉพาะความมั่นใจในเรื่องที่อยู่อาศัย การแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง การมีทะเบียนบ้านและมีบัตรประชาชน

คืนครอบครัว จังหวัดในหมวดครอบครัวของกรุงเทพมหานคร เน้นแนวคิด “การพึ่งตนเอง” (8) มากที่สุด เช่นลือวักจังหวัดเชียงราย สงขลาและระยอง สมาชิกในชุมชนของทั้ง 4 จังหวัดมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สมาชิกควรจะช่วยเหลือกันหาวิธีได้แก่ครอบครัว และสมาชิกในครอบครัวไม่คิดการพบปะและขอความช่วยเหลือ รวมทั้งมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว ความเห็นของสมาชิกในชุมชนที่ศึกษาทั้ง 4 จังหวัดได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของความเป็นชุมชนในเขตเมืองก่อนเข้าชุมชน

3.5 ขั้นตอนย่อยที่ 7 : การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในการสร้างและพัฒนา

ตัวชี้วัด

จากการวิเคราะห์ศักยภาพของสมาชิกในพื้นที่ศึกษาในการจัดทำตัวชี้วัดนับตั้งแต่ขั้นตอนเริ่มต้นมาจนถึงขั้นตอนการทดลองใช้ตัวชี้วัด อาจกล่าวได้ว่าสมาชิกในชุมชนทั้ง 8 ลักษณะพื้นที่ทำการศึกษามีศักยภาพในการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดในระดับที่แตกต่างกัน ดังนี้

• พื้นที่ต้นน้ำและลำน้ำ (จังหวัดลำปาง)

การสร้างเครื่องชี้วัดในระดับชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเรื่องค่อนข้างยากสำหรับผู้วิจัยและชุมชนเอง เนื่องจากจะต้องเปลี่ยนแนวคิดในเชิงนามธรรมออกมาให้เป็นรูปธรรมที่ชุมชนสามารถเข้าใจได้ และเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการร่วมคิด ร่วมทำเครื่องชี้วัดเหล่านี้ นักวิจัยจึงมีภาระที่จะต้องสร้างความเข้าใจให้กับชุมชน ทั้งในแง่ของประโยชน์ การนำไปใช้ (เนื้อหา และวิธีการ

ดังนั้นกระบวนการสร้างเครื่องชี้วัดระดับชุมชน จึงต้องใช้เวลาค่อนข้างมากไปกับการจัดสนทนาทอล์กอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาความคิดของชุมชนและเก็บเกี่ยวข้อมูลในแต่ละครั้ง เพื่อนำไปสังเคราะห์สรุปประเด็นนำเสนอในครั้งต่อไป ทว่า จะ ได้ผลลัพธ์ในรูปแบบของเครื่องชี้วัดชุมชน

จากแนวคิดดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นว่า ประเด็นตัวชี้วัดหลายตัวมีลักษณะที่เป็นปัจจัยจากนโยบายรัฐซึ่งแท้จริงแล้วคือเรื่องข้อเท็จจริงที่จะช่วยเสริมสร้างและเพิ่มขีดความสามารถให้ชุมชนพัฒนาตนเองได้ต่อไป จากการศึกษาพบว่า ชุมชนกลุ่มผู้นำมีทักษะพอสมควรในการบริหารจัดการภายใต้ข้อข้อมูลและสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่มีอยู่ต่างๆ เช่น จาก จปฐ. ยศน. กลุ่มสตรี และ ททศ. ฯลฯ

เมื่อเปรียบเทียบกับศักยภาพระหว่างชุมชนที่ศึกษาพื้นที่ ได้ชัดเจนว่าชุมชนที่มีประสบการณ์และโอกาสในการติดต่อสื่อสารกับโลกภายนอกได้มาก ประกอบกับการมีผู้นำที่ตื่นตัวและมีความคิดริเริ่ม เช่น ชุมชนห้วยน้ำจะเป็นชุมชนที่อาวารถ้าใจประเด็นตัวชี้วัด ได้เร็ว และเสนอข้อคิดเห็นได้หลากหลายกว่าชุมชนห้วยเตา ซึ่งเป็นชุมชนห่างไกลและมีวิถีชีวิตในลักษณะของการพึ่งตนเองมากกว่า ในการนี้หลังนี้นักวิจัยต้องพิจารณาถึงกลุ่มผู้นำหรือกรรมการหมู่บ้านเป็นหลักในการร่วมสนทนากลุ่มและให้ข้อมูลความคิดเห็น

จากการทดสอบพบว่า แบบสำรวจต้องมีการปรับภาษาเขียนให้ชัดเจนเจาะจงและง่ายต่อความเข้าใจของชุมชน

• พื้นที่ชนบทเกษตรถึงอุตสาหกรรม (จังหวัดเชียงใหม่)

กระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน ซึ่งใช้เวลานานในช่วงฤดูผลผลิต 2 ปี ไปสนทนากลุ่มเปลี่ยนความคิดเห็นและกระตุ้นให้ชุมชนร่วมกันคิดและสร้างตัวชี้วัด วิธีนี้เป็นกิจกรรมรูปแบบที่สมาชิกของทั้ง 3 ชุมชนที่ศึกษาไม่เคยปฏิบัติมาก่อน การสร้างความเข้าใจต่อกระบวนการทำงานในโครงการวิจัยนี้จึงต้องใช้เวลาดำเนินงาน เพื่อให้นักวิจัยและชุมชนเห็นประ โยชน์และเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมทำงานอย่างเต็มใจ

ในขั้นตอนการช่วยคิดและสร้างตัวชี้วัดเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่นักวิจัยและชุมชนต้องใช้เวลาทำความเข้าใจกันนานพอสมควร นักวิจัยต้องใช้ความพยายามและกลวิธีหลายแบบเพื่อรวบรวมความคิดเห็นที่แตกต่างกันของสมาชิกในชุมชนที่ร่วมทำงานให้อยู่ในกรอบที่นักวิจัยต้องการ โดยไม่กระทบต่อระเบียบวิธีวิจัย ดังนั้นจึงให้ชุมชนร่วมคิดและแสดงความคิดเห็นประเด็นหลัก 8 ประเด็น (ทราบธุรกิจ การศึกษา สุขภาพอนามัย โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและจิตใจ สื่อและข้อมูลข่าวสาร ประชาสังคม และครอบครัว) จึงเป็นกรอบที่คณะวิจัยกำหนดไว้ก่อนเข้าไปศึกษาในกระบวนการวิจัย เพื่อให้ชุมชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวชี้วัด สรุปได้ว่ายังไม่สามารถทำให้สมาชิกในชุมชนคิด ได้ทุกขั้นตอนตลอดจนถึงการสร้างตัวชี้วัดที่นำมาใช้ได้ ความคิดเห็นของชุมชนที่ได้ในกระบวนการวิจัยเป็นเพียงประเด็นที่ใกล้เคียงกับตัวชี้วัด ต่อจากนั้นนักวิจัยต้องนำประเด็นต่างๆที่ชุมชนคิดและแสดงความคิดเห็นมาพิจารณาว่าตัวชี้วัดแต่ละประเด็นควรจะเป็นอะไร ดังนั้นตัวชี้วัดที่ปรากฏในการวิจัยนี้ จึงเป็นตัวชี้วัดที่ได้จากการคิดความ สดๆไว้อีกตามตัวชี้วัดเหล่านั้นเมื่อนำกลับมาพิจารณาหรือกับกลุ่มสมาชิกในชุมชนที่ร่วมทำงานวิจัย ไม่ปรากฏว่ามีใครคัดค้านหรือมีความเห็นขัดแย้งกับตัวชี้วัดที่นักวิจัยนำมาเสนอเพื่อขอความคิดเห็นและการปรับปรุง

อย่างไรก็ตาม ชุมชน ได้เห็นประโยชน์ของการมีตัวชี้วัดของชุมชนเมื่อเวลาโครงการวิจัยดำเนินไปใกล้เสร็จ เมื่อนักวิจัยพัฒนาเครื่องมือการเก็บข้อมูลเพื่อให้สำหรับประเมินความเปลี่ยนแปลงในชุมชนมาทดลองใช้กับสมาชิกในชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยขั้นตอนสุดท้ายก่อนสิ้นสุดโครงการ จึงเกิดได้ว่าชุมชนเริ่มเข้าใจวัตถุประสงค์การทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยและสมาชิกในชุมชนซึ่งดำเนินมาเป็นเวลา 2 ปี สมาชิกเริ่มเข้าใจและเห็นว่า “ตัวชี้วัด” มีประโยชน์ต่อการใช้วัดความเปลี่ยนแปลงของชุมชนของเขา

• **พื้นที่ชายไรทะเล (จังหวัดสงขลา)**

ในช่วงมกราคม-มิถุนายน ปี 2551 สมาชิกของชุมชนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจว่าคำขวัญวัดหมายถึงอะไร เพราะไรทะเลมีประเพณีอันดีงามไว้มากมาย ชุมชนมองว่าการเก็บข้อมูลเรื่องคำขวัญวัดจะเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายบริหารหรืองานทางวิชาการมากกว่าเป็นประโยชน์ของชุมชนโดยตรง

อย่างไรก็ตามในช่วงกลางของการวิจัย เมื่อคณะวิจัยได้ปรับประเด็นคำขวัญวัดให้เป็นคำขวัญวัดและนำมาให้สมาชิกในชุมชนพิจารณาตัดสินและลำดับความสำคัญแล้ว ชุมชนมีความเข้าใจในเรื่องคำขวัญวัดเพิ่มขึ้น เห็นประโยชน์และทราบดีถึงความสำคัญของการเก็บข้อมูลเรื่องคำขวัญวัด นอกจากนี้ ชุมชนยังเห็นว่าข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลของชุมชน ชุมชนควรจะเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากข้อมูล แม้ว่าจะมีปัญหาหลายด้านที่ชุมชนไม่สามารถร่วมกันแก้ปัญหาเองได้ แต่ชุมชนก็มีแนวคิดจะนำข้อมูลที่ได้นำส่งต่อไปกับฝ่ายบริหารหรือหน่วยงานรัฐซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบดูแลในด้านนั้นๆช่วยจัดการต่อไป

บางชุมชนก้าวขึ้นไปถึงขั้นที่สร้างตัวชี้วัดเอง โดยที่มีแกนนำบางคนเป็นผู้กระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนได้รู้จักขบคิดแก้ปัญหา ร่วมตัวกัน และสร้างความเป็นเจ้าของของกลุ่ม โดยเริ่มจากการตั้งกลุ่มอบรมเพื่อให้มี “ทุน” ทุนวิสัยทัศน์เพื่อทำกิจกรรมพัฒนาในด้านต่างๆ

• **พื้นที่ถนนทรายขาว (จังหวัดบุรีรัมย์)**

ศักยภาพของสมาชิกในชุมชนที่ทำการศึกษาค้นคว้า (ชุมชนสุขุมวิทและชุมชนอิสานการเกษตร) ในการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต สามารถแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับสมาชิกของชุมชนและระดับผู้นำชุมชน

1) **ระดับสมาชิกของชุมชน** โดยภาพรวมสมาชิกของชุมชนสุขุมวิทและชุมชนอิสานการเกษตรมีจิตสำนึกความสามารถในการกำหนดตัวชี้วัด (คิดได้) และมีศักยภาพในการพัฒนาตัวชี้วัดได้เอง แต่มีข้อสังเกตคือในขั้นตอนแรกๆของขบวนการ สมาชิกส่วนใหญ่ยังไม่มีความชัดเจนมากนักว่าประโยชน์ของตัวชี้วัดคืออะไร จะนำไปใช้ประโยชน์อย่างไรเป็นรูปธรรมได้อย่างไร และใครจะเป็นผู้ใช้ส่วนมากจะมองในแง่การสร้าง “ความดี” ให้กับตนเองมากกว่า โดยชอบเรื่องการเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนกลุ่มเป็นประโยชน์กับตนเองมากในแง่ได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆที่ไม่เคยรู้มาก่อนและได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์กับเพื่อนๆสมาชิกด้วยกัน รวมทั้งได้พัฒนาวิถีชีวิตของตนเองให้เป็นระบบขึ้น อย่างไรก็ตามความเข้าใจของสมาชิกเริ่มค่อยๆชัดเจนยิ่งขึ้นตามลำดับเมื่อมาถึงขั้นตอนที่ 3 ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สมาชิกได้ลงมือทำการทดลองเก็บข้อมูลตัวชี้วัดด้วยตนเอง ทำให้สามารถตอบคำถามของตนได้ในหลายอุปสรรคและมีความตระหนักมากขึ้นถึงความสำคัญว่าชุมชนควรมีข้อมูลเป็นของตนเอง เพราะชุมชนจะสามารถติดตามการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ของชุมชนได้ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นการสร้างตัวชี้วัดยังช่วยให้ชุมชนมีข้อมูลที่จะนำไปใช้ในการวางแผนเพื่อการพัฒนาชุมชนได้เอง

2) **ระดับผู้นำ** เมืองระลอกผู้นำของชุมชนลูกกระถินอื่น (ครูบาพุทธนิมิตต์ ปรีชญพฤกษ์) และผู้นำชุมชนอีสานการเกษตร (พ่อคำต๋อง ภาณี) มีความคุ้นเคยและผ่านประสบการณ์การจัดทำตัวชี้วัดของชุมชนในบางเรื่องมาก่อน และปัจจุบันผู้นำชุมชนลูกกระถินกำลังมุ่งมั่นที่จะพัฒนาระบบการจัดเก็บข้อมูลของชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงของชุมชน จากประสบการณ์ที่ผ่านมารองผู้นำชุมชนทั้งสองเกี่ยวกับการจัดการข้อมูลของชุมชน ทำให้ผู้นำทั้งสองได้มีความเข้าใจและมองเห็นประโยชน์ของการจัดทำตัวชี้วัดในระดับชุมชนได้ดีซึ่งกว่าสมาชิกของชุมชน การที่ผู้นำชุมชนได้มองเห็นความสำคัญของการจัดทำตัวชี้วัด ได้มีส่วนช่วยกระตุ้นให้สมาชิกของชุมชนตระหนักถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมสร้างตัวชี้วัดว่าจะทำให้ “ชุมชนสามารถมีข้อมูลเป็นของตนเอง” ผู้นำชุมชนลูกกระถินได้มุ่งเน้นประโยชน์ของตัวชี้วัดไปที่ “การนำข้อมูลตัวชี้วัดมาใช้ประโยชน์ในการวางแผนชุมชน” และ “เพื่อลดภาระความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ในทุกด้าน” เช่นเดียวกับผู้นำชุมชนอีสานการเกษตรที่มองว่าประโยชน์ของตัวชี้วัดที่นอกเหนือจากจะเป็นเรื่องของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนแล้ว ยังได้ให้น้ำหนักไปที่การมีส่วนร่วมช่วยให้อาณาเขตคิดงานลดภาระการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆของชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

• **พื้นที่เกษตรที่ราบลุ่ม (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา)**

ผู้นำ / เกษตรกรของชุมชนวัฒนธรรมคลองขามขึ้นที่ทำงานร่วมกันเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและมีความตระหนักดีในการพัฒนาชุมชน และทางผู้ศึกษาได้เลือกและใช้จุดเด่นนี้เป็นเทคนิคที่สำคัญและนำไปสู่การเข้าถึงและการยอมรับการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด หากแต่การดำเนินการสร้างตัวชี้วัด ไม่ได้อยู่ในบริบทของชุมชนเกษตรที่ราบลุ่ม ซึ่งกำลังมีการเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทและเป็นการดำเนินการร่วมกับคนซึ่งเป็นผู้นำที่มีความรู้และมีการกึ่งที่หลากหลาย ดังนั้นการสื่อสารและการดำเนินการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดจึงต้องมีความกระชับ ชัดเจน บรรยายเหตุการณ์ทำงานเรียนรู้ร่วมกันจึงเป็นการเรียนรู้ในลักษณะที่เข้มข้นคือ มีความเป็นกันเองและเปิดโอกาสแลกเปลี่ยนในแง่ทางวิชาการค่อนข้างสูง การดำเนินการสร้างตัวชี้วัดจึงเป็นไปอย่างราบรื่น การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดสำหรับชุมชนวัฒนธรรมคลองขามขึ้นจึงไม่มีอุปสรรคทั้งในแง่ของการคิด การแลกเปลี่ยน การเรียนรู้ และการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด หากแต่สิ่งที่เป็นปัญหาที่เทคนิคการวิจัยอาจแก้ไขไม่ได้ คือ

1) ผู้นำที่เข้าร่วมในการเรียนรู้สร้างและพัฒนาตัวชี้วัดในบริเวณและมีการะงานที่มากเกินไปได้และท้ายที่สุดผู้นำไม่สามารถถอดสรุปตัวชี้วัดที่กำหนดขึ้นได้ในเวลาที่กำหนด

2) ผู้นำเหล่านั้นอยู่ในฐานะทรัพยากรบุคคลของประเภท ซึ่งขาดการทำงานการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด ได้แค่เริ่มต้นที่ และในขณะที่เดียวกันยังไม่สามารถประสานความเข้าใจกับประชาชนในระดับกว้างได้ และผู้นำมีความเห็นตรงกันว่าในการทำงานควรจะทำงานกับ อบต. เป็นหลัก

• **พื้นที่อุตสาหกรรม (จังหวัดระยอง)**

ในเบื้องต้นสมาชิกของชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่มีความเข้าใจในเรื่องตัวชี้วัดและประโยชน์หรือผลที่ได้้อย่างชัดเจน ทั้งนี้จากการที่คณะวิจัยได้สังเกตพบว่าระดับการศึกษาและทราบประกอบอาชีพ

ของผู้เข้าร่วมล้วนแล้วแต่มีผลต่อความเข้าใจในเรื่องตัวชี้วัด และมีผลต่อการสร้างตัวชี้วัด โดยชุมชนเอง การเก็บข้อมูลโดยชุมชน หรือแม้แค่การติดตามผลการใช้ตัวชี้วัดระดับชุมชนก็พอ แต่หลังจากที่การ ดำเนินงานผ่านไปได้ระยะหนึ่งแล้ว พบว่าชาวบ้านและชุมชนที่ทางคณะวิจัยได้เลือกทำการศึกษา นั้น เริ่มเรียนรู้การร่างตัวชี้วัดและเรียนรู้ถึงประโยชน์จากตัวชี้วัด ซึ่งกล่าวได้ว่าเริ่มค้นอันลึกลับที่จะส่ง ผลอันตามมา เช่น ถ้าชุมชนเริ่มที่จะเรียนรู้การสร้างและประ โยชน์ที่จะ ได้จากตัวชี้วัดจริงก็จะนำไปสู่ การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ได้ในอนาคต ซึ่งจากการเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือที่ร่วมสร้างกับชุมชน เพื่อทดสอบคุณภาพชีวิตของตัวชี้วัดพบว่า เมื่อร่วมกันสร้างจนกระทั่ง 8 ด้านแล้วนั้นชุมชนจะให้ความสำคัญ กับเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนเท่านั้น ซึ่ง ได้แก่ สิ่งชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับการด้าน เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และประชาสังคม รวมไปถึงสวัสดิการจากรัฐที่ชุมชนพึงจะได้รับที่เห็นเด่นชัด ส่วนด้านอื่นๆอาทิเช่น ด้านการศึกษา ด้านวัฒนธรรมและจิตใจ ด้านครอบครัวและชุมชน ชุมชนคิดว่า ยังไม่ใช่ว่าประเด็นสำคัญที่จะส่งผลกระทบต่อความดำเนินชีวิตประจำวันของสมาชิก ทำให้การทดสอบเครื่องมือ ชุดนี้สามารถเลือกใช้ตัวชี้วัด ได้เพียงบางตัวหรือเฉพาะเรื่องที่สำคัญต่อชุมชนเมืองอุตสาหกรรมเท่านั้น

• พื้นที่เมืองขอนแก่นและการท่องเที่ยว (จังหวัดขอนแก่น)

การศึกษาในจังหวัดขอนแก่นหลังจากที่ได้มีการสัมภาษณ์และพูดคุยกับสมาชิกของชุมชน และจากระดมคนนำ ซึ่งประกอบด้วยเทศบาลนครฝ่ายโศธาซึ่งรักษาการแทนนายกเทศมนตรี เทศบาล นครเมืองวอ และพัฒนากรชุมชนรวมทั้งผู้นำชุมชนในเขตเมือง พบว่าทั้งหมดมีความสนใจการใช้ตัวชี้ วัดเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินงานนโยบายนั้นก็ให้ความสำคัญกับเครื่องมือ ี้นี้มาก โดยเฉพาะทางเทศบาลนครซึ่งมีงบประมาณมากสำหรับการพัฒนาต้องการให้มีข้อมูลรองรับ สำหรับการพัฒนามือเมืองเชียงวอ ซึ่งถ้ามีตัวชี้วัดมาเป็นฐานข้อมูลก็จะมีทางชัดเจน ในแนวทางการ พัฒนามากขึ้น อีกทั้งยังยืนยันว่าตัวชี้วัดที่คณะวิจัยช่วยกระตุ้นให้ชุมชนร่วมกันสร้างนี้เป็นฐานข้อมูล ของชุมชนอย่างแท้จริงเนื่องจากสมาชิกในชุมชนต่างๆ ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา และเป็นข้อมูลที่ดีต่อก บัองกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตามงานวิจัยเรื่องตัวชี้วัดนี้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนมีการพัฒนาตั้งแต่กระบวนการเรียนรู้ใน เรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยชุมชนได้มีการเรียนรู้และพัฒนาความสามารถในการสร้างตัวชี้ วัดเพื่อนำไปใช้ให้สำหรับการพัฒนาชุมชน ซึ่งช่วยให้สมาชิกชุมชนมีแนวคิดที่จะทำให้อุณหภูมิของชุมชนก้าวไปสู่ ความเป็นชุมชนที่มีความสงบเรียบร้อย สมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกรับรองปลอบคล้อยในจิตวิญญาณและมี โอกาสในการเข้าถึงข่าวสารมากขึ้น สามารถแสดงความรู้สึกรับรองปลอบตนเองได้อย่างเสรี และสามารถ รวบรวมหาวิธีองค์กรชุมชนขึ้นตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตยเพื่อการปลุกจิตสำนึกวันให้ชอบแก่สมาชิก ในชุมชน

• พื้นที่ชุมชนแออัด (กรุงเทพมหานคร)

ความเข้าใจเรื่องตัวชี้วัดยังไม่ชัดเจนนักในระยะแรก สมาชิกของชุมชนไม่มีความเข้าใจอย่าง ชัดเจนว่าตัวชี้วัดคืออะไรและจะนำไปใช้อย่างไรได้บ้าง ยังคงเข้าใจว่าคณะทำงานต้องการข้อมูลของ ชุมชนเพื่อนำไปวางแผนพัฒนาประเทศ จึงพยายามให้ข้อมูลในเชิงปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนเพื่อฝากไป

ถึงรัฐบาล ทั้งนี้คณะทำงานพบว่าระดับความเข้าใจของสมาชิกในชุมชนมีความแตกต่างกันมาก คนที่ทำงานคลุกคลีกับงานพัฒนาชุมชนมีความพร้อมที่จะทำความเข้าใจ ได้มากกว่าคนที่มีส่วนร่วมน้อย คล้ายไรก็ตามแม้สมาชิกชุมชน โดยรวมจะไม่ได้เข้าใจตัวชี้วัดอย่างชัดเจนนัก แต่ก็มี ความเข้าใจในระดับหนึ่งว่าเกินข้อมูลที่มีประโยชน์มากต่อชุมชนและควรจัดเก็บก้างถึงมือบ่งบอกให้ชุมชนรับรู้ถึงสภาพ และศักยภาพของตนเองในด้านต่างๆ การเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่องทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ว่าที่ผ่านมามีการพัฒนาที่ดีขึ้นหรือแย่ลงเพียงใด และคิดว่าจะสามารถนำข้อมูลจากตัวชี้วัดมาปรับทิศทางการพัฒนาได้

นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนก็มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องของ “ตัวชี้วัด” “คุณภาพชีวิต” และ “การพัฒนา” ในระดับที่แตกต่างกัน โดยประชาชนชุมชน คณะกรรมการและสมาชิกในชุมชนบางส่วนจะมีความเข้าใจถึงประโยชน์ของตัวชี้วัดและวิธีการนำข้อมูลจากชุดตัวชี้วัดไปใช้ ในฐานะของเครื่องมือประเมินสภาพชุมชน และใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนพัฒนาชุมชนได้ ดังนั้นจึงสะท้อนออกมาเป็นความต้องการที่จะมีข้อมูลของชุมชนเก็บไว้ใช้ในชุมชน ในขณะที่สมาชิกทั่วไปยังไม่มีความเข้าใจและยังไม่เห็นประโยชน์ของตัวชี้วัดและการเก็บข้อมูล จึงยังไม่ค่อยให้ความสำคัญร่วมกันนัก การดำเนินงานต่างๆ ในชุมชนจึงมักจะเป็นการรายงานของประธานหรือคณะกรรมการที่ต้องรับผิดชอบ การขอความร่วมมือจากสมาชิกชุมชนในบางครั้งจึงเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก เพราะค่างก็มีการระดมมาก อกวันว่าจะมีการชี้แจงให้เห็นประโยชน์อย่างชัดเจน

โดยภาพรวมของการวิเคราะห์ศักยภาพของสมาชิกในชุมชนทั้ง 8 ลักษณะพื้นที่ศึกษาในการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดสามารถจำแนกได้เป็น 3 ระดับ คือ

1) ระดับที่สมาชิกมีศักยภาพเพียงพอในการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด ได้แก่สมาชิกของชุมชนในจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยสมาชิกของชุมชนใน 2 จังหวัดดังกล่าวมีความพร้อม และสามารถทำความเข้าใจกับกระบวนการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ และยอมรับในระดับที่จะนำตัวชี้วัดไปปรับใช้ให้เป็นประโยชน์สำหรับชุมชนตนเอง ชุมชนที่มีความพร้อมทั้ง 2 กรณี มีข้อสังเกตคือ เป็นชุมชนที่ค่อนข้างจะได้รับอิทธิพลจากองค์การพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ

2) ระดับที่สมาชิกกำลังพัฒนาศักยภาพ ได้แก่กรณีชุมชนในจังหวัดสงขลา กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ และระยอง ซึ่งสมาชิกของชุมชนเหล่านี้ยังไม่ค่อยเข้าใจกระบวนการศึกษาในครั้งนี้อย่างชัดเจนนัก แต่ยอมรับว่าการทำตัวชี้วัดนี้จะเกินประโยชน์กับชุมชนตนเองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น เห็นการเปลี่ยนแปลงของชุมชน แต่ในส่วนของชุมชนเองยัง ไม่มีความสามารถถึงระดับจัดทำตัวชี้วัด หากแต่สามารถเสนอประเด็นปัญหาที่เชื่อมโยงกับการทำตัวชี้วัดได้ ข้อสังเกตสำหรับชุมชนดังกล่าวคือ ักกเป็นชุมชนใกล้เมืองหรือมีความเป็นคาบเมือง ซึ่งยังต้องมีการพัฒนาศักยภาพและสร้างความพร้อมต่อไป

3) ระดับที่สมาชิกยังไม่เข้าใจกระบวนการศึกษาว่าเป็นประโยชน์อย่างไรกับชุมชน ให้แก่กรณีชุมชนในจังหวัดน่านและเชียงร่า ซึ่งแม้ว่าจะมีบางคนเข้าใจและเห็นประโยชน์ของการทำตัวชี้วัด แต่การร่วมมือในชุมชนมีน้อยมาก และไม่สามารถกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมทั้งชุมชน การนำตัวชี้วัดไปปรับใช้ให้เป็นประโยชน์จะเป็นไปได้ยาก เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา แต่ก็ยังสามารถจัดชุมชนในทั้ง 2 พื้นที่ดังกล่าวอยู่ในกลุ่มที่มีศักยภาพในการทำแผนเข้าใจในกระบวนการวิจัยเพื่อการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดได้

บทที่ 4

การประมวลและสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ ในการจัดทำเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิต จากมุมมองและความเข้าใจของชุมชน

การจัดทำตัวชี้วัดในโครงการนี้เป็นกระบวนการวิจัยที่มีระเบียบวิธีหลากหลายขั้นตอน และเป็นการทำงานอย่างค้ำมือ โดยเน้นให้นักวิจัยและสมาชิกของชุมชนได้มีโอกาสร่วมเรียนรู้และปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งเป็นเป้าหมายที่เป็นผลผลิตของกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้ คือ เพื่อให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ สร้างเครื่องมือบริหารจัดการ และสร้างกระแสสำนึกและทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชนตามเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม กายภาพ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน อย่างไรก็ตามสิ่งที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 1 และ 2 ว่าคณะวิจัยในแต่ละพื้นที่ศึกษาได้เลือกและปรับใช้วิธีการจัดเก็บข้อมูลให้สอดคล้องกับเงื่อนไขและข้อจำกัดบางประการของพื้นที่ ดังนั้นกระบวนการวิจัยและผลการวิจัยจึงมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะทางกายภาพและบริบทของชุมชนนั้นๆ ในบทนี้เป็นการนำเสนอรายงานผลการประมวลและสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกชุมชนจากการดำเนินการจัดทำตัวชี้วัดระดับชุมชนและระดับพื้นที่ (ซึ่งอาจจะนำผลการศึกษาไปใช้ในการจัดทำตัวชี้วัดระดับชาติต่อไป) โดยการนำเสนอข้อมูลผลการประมวลและสังเคราะห์จำแนกได้เป็น 3 ประเด็นหลักคือ 1) ความเข้าใจของสมาชิกชุมชน 2) การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และ 3) ข้อเสนอแนะที่ได้จากการจัดทำตัวชี้วัดระดับชุมชน ประเด็นต่างๆเหล่านี้จะนำเสนอรายละเอียดที่ละพื้นที่ที่ศึกษาแล้วจึงสรุปภาพรวมอีกครั้งหนึ่ง พร้อมทั้งการประเมินเงื่อนไขหรือปัจจัยที่น่าจะมีส่วนเสริมศักยภาพการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดโดยชุมชนมีส่วนร่วม

4.1 การประมวลและสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้การจัดทำตัวชี้วัดระดับพื้นที่

4.1.1 พื้นที่ต้นน้ำและลำน้ำ (จังหวัดน่าน)

4.1.1.1 ความเข้าใจของสมาชิกในชุมชน

จากการประมวลและสังเคราะห์กระบวนการวิจัยใน 2 ชุมชนที่ศึกษาในจังหวัดน่าน กล่าวได้ว่าสมาชิกส่วนมากยังขาดความเข้าใจที่ชัดเจน ในประเด็นเกี่ยวกับตัวชี้วัด ในการสนทนากลุ่มเพื่อจัดทำตัวชี้วัดสมาชิกมักจะมีคำถามถึงปัญหาของชุมชนมากกว่าจะก้าวขึ้นไปสู่การคิดถึงประเด็นและแนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต อันเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การคิดประเด็นตัวชี้วัดและการสร้างตัวชี้วัดในที่สุด

ขั้นตอนสำคัญที่นับว่าเป็น “หัวใจหัวใจ” ของกระบวนการสร้างตัวชี้วัดที่จะต้องจัด
ปรับความถี่และความเข้าใจของสมาชิกที่ร่วมประชุมกลุ่มมี 3 ขั้นตอน คือ

- 1) ช่วงเริ่มต้นหรือการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เป็นช่วงที่จะต้องสร้างความเข้าใจกับชุมชน
ในลักษณะที่เป็นนามธรรมน้อยที่สุด ทั้งในแง่ของความหมาย ประโยชน์ และ
ความสำคัญของตัวชี้วัด เพื่อปูทางไปสู่ความสนใจและความร่วมมือ
- 2) ช่วงที่สองคือเมื่อผู้วิจัยและชุมชนสามารถระบุประเด็นตัวชี้วัดได้แล้วจะต้อง
พัฒนาหรือสร้างให้เป็นตัวชี้วัดที่เป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถวัดนับหรือจับต้องได้
- 3) ช่วงที่สามคือนำตัวชี้วัดที่ได้ไปบันทึกถลงเป็นแบบสำรวจเพื่อให้ชุมชนทดลองใช้
หรือจัดทำข้อมูลได้

อย่างไรก็ตามการดำเนินการในกระบวนการเหล่านี้จำเป็นต้องใช้เวลาและความเข้าใจใน
บริบทของชุมชน ซึ่งในกรณีของพื้นที่ต้นน้ำและกุ่มน้ำเป็นชุมชนเกษตรจึงมีข้อจำกัดของฤ
กาลทำเกษตรซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการนัดหมายผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มอย่างต่อเนื่อง การวิจัยจึง
ต้องยืดหยุ่นและยืดหยุ่นความพร้อมของชุมชนเป็นหลัก

4.1.1.2 การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

การสร้างตัวชี้วัดในระดับชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเบื้องต้นข้างยากสำหรับผู้
วิจัยและชุมชนเอง เนื่องจากจะต้องแปลแนวคิดในเชิงนามธรรมออกมาให้เป็นรูปธรรมที่
สมาชิกชุมชนสามารถเข้าใจได้ และเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการร่วมคิดและร่วมทำตัวชี้
วัดเหล่านี้ นักวิจัยจึงมีภาระที่จะต้องสร้างความเข้าใจให้กับชุมชน ทั้งในแง่ของประ
โยชน์ของตัวชี้
วัด การนำไปใช้ เนื้อหา และวิธีการ ดังนั้นกระบวนการสร้างตัวชี้วัดระดับชุมชนจึงต้องใช้เวลา
ค่อนข้างมากไปกับการจัดสนทนากลุ่มอย่างต่อเนื่อง เพื่อทำความเข้าใจและพัฒนาความคิดของ
ชุมชน รวมทั้งนักวิจัยได้ศึกษาข้อมูลให้รอบด้านในการจัดสนทนากลุ่มแต่ละครั้ง เพื่อนำไป
สรุปประเด็นนำเสนอในครั้งต่อไป จนกว่าจะได้ผลลัพธ์ในรูปของตัวชี้วัดชุมชน

ทั้งที่พบประการหนึ่งของกระบวนการ วิจัยคิด การจัดสนทนากลุ่ม โดยชุมชนมีส่วนร่วม
พิจารณาและให้ข้อคิดอย่างต่อเนื่องทั้งในแง่ของจำนวนครั้งและเนื้อหา จะมีตัวอย่างมากใน
การกระตุ้นให้สมาชิกผู้ร่วมประชุม โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำได้ฝึกทักษะการวิเคราะห์ปัญหาและ
สถานการณ์ของชุมชนตนเอง รวมทั้งได้เรียนรู้วิธีการคิดร่วมกันและทำงานร่วมกันเพื่อกำหนด
แนวทางและกิจกรรมต่างๆของชุมชน อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้วกลุ่มผู้นำชุมชนยังมีย
บทบาทสูงว่าสมาชิกในการร่วมให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะการทำงานในกิจกรรมต่างๆ

4.1.1.3 บทเรียนจากการจัดทำตัวชี้วัด

1) การสร้างองค์ความรู้ เมื่อเปรียบเทียบเงื่อนไขการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ใน
กระบวนการจัดทำตัวชี้วัดระหว่างชุมชนที่ศึกษาทั้งสองชุมชน เห็นได้ชัดเจนว่าชุมชนที่มี
ประสบการณ์ และโอกาสในการคิดเชื่อมโยงกับโลกภายนอกได้มาก ประกอบกับการมีผู้นำที่

สิ่งนี้มีความคิดริเริ่ม เช่น ชุมชนหัวน้ำจะเป็นชุมชนที่สามารถเข้าใจประเด็นต่างๆ ได้เร็ว และเสนอข้อคิดเห็นได้หลากหลายกว่าชุมชนหัวเขา ซึ่งเป็นชุมชนห่างไกลและมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมในลักษณะของการพึ่งพิงกันมากกว่า ในกรณีหลังนี้มักจะต้องพึ่งพาอาศัยกลุ่มผู้นำหรือกรรมการหมู่บ้านเป็นหลักในการร่วมสนทนากลุ่ม และให้ข้อมูลความคิดเห็น โดยสรุปองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ในหมู่บ้านเชิงชุมชนจะอื่น ได้ชัดเจนจากชุมชนหัวน้ำมากกว่าชุมชนหัวเขา ทั้งนี้กลุ่มที่จะได้ประโยชน์จากการเข้าร่วม ในกระบวนการวิจัยมากที่สุดคือกลุ่มแกนนำของชุมชนและองค์กรชุมชน

2) การใช้ตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือในการพัฒนา เมื่อกระบวนการวิจัยดำเนินมาถึงช่วงท้ายๆ ทว่าชุมชนมีความเข้าใจถึงประโยชน์ของตัวชี้วัดและให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการทดสอบใช้แบบสำรวจตัวชี้วัด ซึ่งผลการทดสอบปฏิบัติพบว่ากลุ่มผู้นำมีความเข้าใจและทักษะในการบริหารจัดการการเก็บข้อมูลในระดับที่ดี เช่น มีการแบ่งงานกันทำอย่างเหมาะสม และรู้ถึงวิธีการเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่มีอยู่ต่างๆ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาจากแบบสำรวจซึ่งจัดทำโดยชุมชนเองพบว่า ประเด็นตัวชี้วัดหลายตัวมีลักษณะที่เป็นเงื่อนไขที่จะช่วยเสริมสร้างและเพิ่มขีดความสามารถให้ชุมชนพัฒนาตนเองได้ต่อไป อย่างไรก็ตามแบบสำรวจดังกล่าวยังต้องมีการปรับภาพเขียนให้ชัดเจนขึ้น มีกิจกรรมที่จะจัดและถ่ายทอดความเข้าใจของสมาชิกชุมชนมากขึ้นด้วย

บทเรียนสำคัญจากการวิจัยนี้พบว่า กลุ่มองค์กรที่จะสานต่อตัวชี้วัดในชุมชนควรจะเป็นองค์กรในชุมชนนั่นเอง เช่น กรรมการหมู่บ้านเป็นฝ่ายคมนาคมหาหรือจัดตั้งกลุ่มในรูปของคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงานขึ้น เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดและจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบต่อเนื่องให้สามารถนำข้อมูลไปใช้เพื่อการติดตามและวางแผนการพัฒนาได้ ทั้งนี้จะมีการประสานกับ อบต. ในการบรรจุกิจกรรม/โครงการนี้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจที่ อบต. ควรจะมีการตั้งงบประมาณสนับสนุนไว้อย่างชัดเจน และองค์กรเครือข่ายการทำงานน่าจะอยู่ในขอบเขตการบริหารของ อบต. เพื่อให้เกิดความสะดวกในการรวบรวมข้อมูลและตรวจสอบสภาพชุมชนหรือมาตรฐานระดับรางวัลชีวิตของชุมชนต่างๆ ในตำบล อันนี้จะนำไปสู่การประเมินนโยบายระดับ อบต. ได้

3) การใช้ตัวชี้วัดเพื่อสร้างสำนึกด้านการพัฒนา ประเด็นในการสร้างสำนึกด้านการพัฒนาซึ่งไม่ถนัดชัดเจนนัก เพราะอาจจะเป็นเพียงช่วงเริ่มต้นการทำงาน ซึ่งสมาชิกชุมชนยังไม่เข้าใจชัดเจนต่อความสำคัญและประโยชน์ของการสร้างตัวชี้วัดของชุมชนในอนาคต องค์การเอกชนหรือหน่วยงานของรัฐ เช่น กรมการพัฒนาชุมชน อาจจะเข้ามามีส่วนช่วยเหลือในแง่ของวิชาการ การเป็นที่ปรึกษา และช่วยเหลือด้านและประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกชุมชนมีความเข้าใจมากขึ้น ให้การยอมรับและมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อให้มีผลในทางปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

4.1.2 พื้นที่กิจกรรมอุตสาหกรรม (จังหวัดเชียงใหม่)

4.1.2.1 ความเข้าใจของสมาชิก

กระบวนการทำงานวิจัยร่วมกับสมาชิกชุมชน ซึ่งใช้เวลาต่อเนื่องตลอด 2 ปี ในการจัด ภาวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนคิดและสร้างตัวชี้วัดไม่เป็นกิจกรรมที่ สมาชิกในทั้ง 3 ชุมชนไม่เคยปฏิบัติมาก่อน การสร้างความเข้าใจต่อกระบวนการทำงานในโครง การวิจัยนี้จึงต้องใช้เวลาค่อนข้างนาน เพื่อให้สมาชิกชุมชนเห็นเห็นประโยชน์ และเข้าร่วมแสดง ความกตัญญูและร่วมทำงานอย่างเต็มที่ ชุมชนแม่ทาแม้จะคุ้นเคยกับการทำงานร่วมกับองค์กร พัฒนาเอกชนมาก่อน (ถือเป็นชุมชนที่มีกิจกรรมประจวบกับชุมชนของกลุ่มเกษตรกรทางเหนือและชุมชน อนุรักษ์ป่าไม้) แต่ก็กิจกรรมเพื่อช่วยคิดและกำหนดตัวชี้วัดใหม่เป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน

ขั้นตอนการทำงานระหว่างนักวิจัยและสมาชิกชุมชน ในระยะแรกที่เริ่มต้นช่วยกันคิดเกี่ยวกับ ความหมายของคำว่า “ชุมชน” “การพัฒนา” และ “คุณภาพชีวิต” นั้นว่าเป็นการสร้างกระบวนการ การคิดที่เป็นระบบมากขึ้นให้แก่ชุมชน โดยเริ่มจากการคิดถึงชุมชน คิดถึงการเปลี่ยนแปลงสื่อการ พัฒนา และคิดถึงผลกระทบต่อบุคคลคือคุณภาพชีวิต ความพยายามในการสร้างกระบวนการคิด แรกเริ่มนักวิจัยเป็นความปรารถนาช่วยสร้างกระบวนการคิดวิเคราะห์ให้เห็นความเชื่อมโยงของคำ 3 คำให้เกิดขึ้น ก่อนที่จะนำไปสู่การช่วยคิดถึง “ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต” ถัดมาได้ว่าสมาชิกชุมชนใน 3 ชุมชนที่ศึกษาของจังหวัดเชียงใหม่มีศักยภาพตาม ระดับขั้นขั้นตอนการระดมสมองช่วยคิดถึงความ หมายถึงของแต่ละคำได้ในระดับดีพอควร และมีความหลากหลายทางความคิด แต่ความคิดยังมี ลักษณะแยกเป็นส่วนตัว ไม่ได้ถูกนำมาเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน อันเป็นผลให้สมาชิกชุมชนส่วนหนึ่งไม่เห็นประโยชน์ของการมีตัวชี้วัดของชุมชน และไม่เห็น ประโยชน์ของการร่วมมือกับข้อมูล

ที่จริงคำว่า “ตัวชี้วัด” ไม่ใช่คำใหม่สำหรับผู้นำชุมชน ซึ่งบางคนเคยเข้าร่วมประชุมกับ หน่วยงานราชการเพื่อกำหนดและทำตัวชี้วัด ดังนั้นคำว่าตัวชี้วัดก็ไม่ใช่เรื่องใหม่ในการ ใช้วัดความเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร จึงไม่ใช่ประเด็นที่ต้องทำความเข้าใจและอธิบายนานในระหว่าง การจัดสนทนากลุ่ม ผู้นำที่มีความรู้เกี่ยวกับตัวชี้วัดบางคนจึงเป็นผู้อธิบายให้แก่สมาชิกชุมชนที่ไม่มี ความรู้ด้วยคำถามคล้ายคำถามเก็บข้อมูลของ จปฐ. ซึ่งเป็นระบบการเก็บข้อมูลซึ่งใกล้ตัวสมาชิกชุมชนมากที่สุด หรือการเก็บข้อมูลของแบบสำรวจ กชช 2ค. ที่ถนัดผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ เคยร่วมกันเก็บข้อมูล

สมาชิกชุมชนได้เห็นประโยชน์ของการมีตัวชี้วัดของชุมชนเมื่อเวลาโครงการวิจัยผ่านไป ใกล้เสร็จ คือเมื่อนักวิจัยพัฒน เครื่องมือการเก็บข้อมูลเพื่อใช้สำหรับประเมินความเปลี่ยนแปลงใน ชุมชนมาทดลองใช้กับชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยขั้นตอนสุดท้ายก่อนสิ้นสุดโครงการ ทั้งนี้ สังเกตได้ว่าสมาชิกชุมชนเริ่มเข้าใจวัตถุประสงค์การทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชน ตลอดจนเริ่มเข้าใจและเห็นว่า “ตัวชี้วัด” มีประโยชน์ต่อการวัดความเปลี่ยนแปลงของชุมชนของเขา

สมาชิกชุมชนใช้คำว่าเครื่องมือวัดชุมชนก็เหมือนมี "ปรอท" วัดอุณหภูมิ ใช้เพราะเขาจะรู้ว่าอุณหภูมิของเขากำลังป่วยเมื่อไร

4.1.2.2 การเรียนรู้สถานการณ์มีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

ในกระบวนการสร้างและพัฒนาศักยภาพชีวิตนี้กล่าวได้ว่าช่วยให้สมาชิกในชุมชนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้และมีส่วนร่วมจากงานวิจัยครั้งนี้ที่ตนข้างน้อย เหตุผลประการแรก สมาชิกชุมชนไม่ท้อรับกับกระบวนการทำงานในลักษณะนี้มาก่อน การมาร่วมสนทนากลุ่มเพื่อแสดงความคิดเห็นนั้นสมาชิกชุมชนอาจคิดว่าเสียเวลาในการทำภารกิจประจำของตน จึงเป็นกิจกรรมที่ไม่เกิดจากความเต็มใจ ผู้ที่มาร่วมแสดงความคิดเห็นในมุกตลกที่ผู้นำชุมชนมีความสนิทสนมจึงขอให้อำนาจร่วมกันทำงาน ได้ด้วยความกระตือรือร้น เหตุผลประการที่สองดังกล่าวแล้วในตอนที่เห็นว่าสมาชิกในชุมชนยังไม่เข้าใจและเห็นประโยชน์ของการมีชีวิตที่เป็นของชุมชน ฉะนั้นความสนใจจะเรียนรู้เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์กล่าวได้ว่ามีไม่มากนัก

เมื่อสิ้นสุดโครงการ ผู้วิจัยประเมินว่าสมาชิกชุมชนสามารถเรียนรู้จากโครงการได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น และชุมชนที่ศึกษาทั้ง 3 แห่งมีระดับการเรียนรู้ไม่เท่ากัน ชุมชนแม่ทนายจะมีความก้าวหน้าในการเรียนรู้ได้มากกว่าชุมชนอีก 2 แห่ง เนื่องจากสมาชิกชุมชนมีประสบการณ์การทำงานร่วมกับองค์กรเอกชนมาก่อน และได้เข้ามามีส่วนร่วมทำงานกับคณะวิจัยก่อนจึงสามารถและเป็นคนกลุ่มเดิมเป็นส่วนใหญ่ กล่าวได้ว่าชุมชนสามเคียวการมีศักยภาพในการเรียนรู้เป็นรองจากชุมชนแม่ทนาย เพราะมีความเป็นชุมชนเมืองอยู่มากกว่าชุมชนอื่น ทำให้ความสนใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโครงการมีน้อย แต่โดยเปรียบเทียบแล้วชุมชนบ่อแก้วมีความรู้และการมีส่วนร่วมนับว่ามีน้อยกว่าทุกชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ความร่วมมือในชุมชนเองจึงมีน้อย ความเข้าใจความสำคัญก็ไม่ได้ลึกซึ้ง และที่สำคัญในช่วงที่เข้าไปทำงานวิจัยผู้นำชุมชนมีการเปลี่ยนตัวบุคคล ผู้บางคนเดิมจึงไม่สามารถขอความร่วมมือจากสมาชิกได้เหมือนเดิม

4.1.2.3 บทเรียนจากตัววัด

1) การสร้างองค์ความรู้ การสร้างองค์ความรู้เป็นวัตถุประสงค์สำคัญอันหนึ่งของงานวิจัยครั้งนี้ โดยคาดหวังว่าเมื่อโครงการดำเนินไปจนเสร็จสิ้น สมาชิกชุมชนจะมีความเข้าใจในกระบวนการสร้างและใช้เครื่องมือวัดความเปลี่ยนแปลงของชุมชน โดยภาพรวมจากการทำงานในพื้นที่ศึกษาพบว่าความรู้สำหรับสมาชิกชุมชนที่ได้รับคือ การทำตัวชี้วัดไม่ใช่เรื่องยุ่งยาก สมาชิกในชุมชนสามารถทำเองได้ และเป็นประโยชน์สำหรับชุมชน แต่ยังไม่อาจสรุปได้ว่าชุมชนที่ศึกษาทั้ง 3 ชุมชนจะมีความสามารถพัฒนาแนวความคิดหรือประเด็นตัวชี้วัดของชุมชนตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาตัวชี้วัดที่จะนำไปใช้ต่อไปในกระบวนการพัฒนาได้

2) การใช้ตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ในกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน นักวิจัยเป็นตัวแทนที่มีความสำคัญในการสร้างความเข้าใจกับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเกี่ยวกับการใช้ตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตเป็นเครื่องมือในการพัฒนา นักวิจัยบางคนอาจต้องใช้เวลากับชุมชนนาน

กว่านักวิจัยบางคนเพื่อใช้เทคนิควิธีทำให้ชุมชนเข้าใจการใช้ประโยชน์ของตัวชี้วัด ในกรณี 3 ชุมชน ที่ศึกษาของจังหวัดเชียงใหม่ นักวิจัยมีความเห็นว่าชุมชนมีความพร้อมต่างกัน ซึ่งเป็นปัญหาที่นักวิจัยต้องพยายามทำความเข้าใจข้อจำกัดของ 3 ชุมชนให้ชัดเจน กล่าวคือ ชุมชนบ่อนแก้วนั้นเป็นชุมชนที่ยังไม่พร้อมจะใช้ตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือในการพัฒนา เพราะชุมชนมีความหลากหลายสูง มีความร่วมมือในชุมชนน้อย ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ตัวชี้วัดมีน้อยมากหรือเกือบไม่มีเลย ส่วนชุมชนถนนเคียะมีความเข้มแข็งของสมาชิกในชุมชนมีความตื่นตัว มีความรู้และประสบการณ์ในการทำงานกับหน่วยงานราชการ จึงเป็นชุมชนที่มีความพร้อมในการใช้ตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือในการพัฒนาได้ในระดับที่ดีกว่าชุมชนบ่อนแก้ว แต่สมาชิกชุมชนตามเตี๊ยะมีความเป็นตัวของมาก เนื่องจากเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท จึงมองไม่เห็นความสำคัญของการพัฒนาชุมชนในภาพรวม ซึ่งต่างกับชุมชนแม่ทาที่มีประสบการณ์ของการต่อสู้ร่วมกันมากในหลายเรื่อง อาทิ เรื่องที่อยู่อาศัยในเขตอุทยานแห่งชาติหรือเรื่องพระราชบัญญัติป่าชุมชน ที่ชาวชุมชนแม่ทาเป็นผู้นำในเวทีเหล่านี้ เป็นสาเหตุให้ชุมชนมีความเป็นชุมชนพัฒนาในด้านความคิดค่อนข้างสูง สมาชิกในชุมชนจึงมองการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชนเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญ ดังนั้นการใช้ตัวชี้วัดเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาจึงมีโอกาสจะประสบความสำเร็จ ได้สูงในชุมชนที่มีลักษณะเช่นเดียวกับชุมชนแม่ทา

3) การใช้ตัวชี้วัดเพื่อสร้างสำนึกด้านการพัฒนา ในประเด็นการใช้ตัวชี้วัดเพื่อสร้างสำนึกด้านการพัฒนาในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการสร้างสำนึกให้เห็นว่าตัวชี้วัดมีความสำคัญต่อการพัฒนายังไม่เกิดขึ้นในชุมชนที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง อย่างไรก็ตามในชุมชนแม่ทาและชุมชนถนนเคียะอาจมีผู้นำบางคนเห็นว่า การช่วยกันสร้างตัวชี้วัดชุมชนเองก็ดี แต่ก็ยังไม่สามารถมั่นใจได้ว่าผู้นำเหล่านั้นจะ ไปผลักดันให้ชุมชนมีการปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมในตลอดกระบวนการวิจัยเพื่อสร้างและใช้ตัวชี้วัดที่ช่วยกันคิดขึ้นมาเพื่อผลักดันการพัฒนาในชุมชนร่วมกัน

4.1.3 พื้นที่ชายฝั่งทะเล (จังหวัดสงขลา)

4.1.3.1 ความเข้าใจของสมาชิกในชุมชน

ในช่วงแรกของการวิจัย สมาชิกชุมชนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจว่าตัวชี้วัดหมายถึงอะไรและจะมีประโยชน์อย่างไรต่อชุมชน สมาชิกชุมชนมองว่าการสร้างและการเก็บข้อมูลเรื่องตัวชี้วัดจะเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายบริหารหรืองานทางวิชาการมากกว่าเป็นประโยชน์ต่อชุมชนโดยตรง อย่างไรก็ตามในช่วงกลางของการวิจัย เมื่อคณะวิจัยได้ปรับประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาให้เป็นประเด็นตัวชี้วัดและนำมาให้สมาชิกชุมชนพิจารณาเลือกและลำดับความสำคัญแล้ว สมาชิกชุมชนมีความเข้าใจในเรื่องตัวชี้วัดเพิ่มขึ้น เห็นประโยชน์และความสำคัญของการเก็บข้อมูลเรื่องตัวชี้วัด

บางชุมชนก้าวขึ้น ไปยิ่งขึ้นที่สามารถสร้างตัวชี้วัดเองได้ โดยที่มีแกนนำบางคนเป็นผู้กระตุ้นให้สมาชิกชุมชนรู้จักขบคิดแก้ปัญหาและรวมตัวกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม แต่ที่จริงแล้วชุมชนเหล่านี้มีเงื่อนไขและประสบการณ์การทำงานในรูปกลุ่มอยู่ก่อนแล้ว โดยเริ่มจากการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อให้มี "ทุน" หมุนเวียนเพื่อทำกิจกรรมพัฒนาด้านต่างๆ จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้

นี่พบว่าผู้นำที่มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นส่งเสริมให้สมาชิกรวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหของตนเอง ในรูปกลุ่มชมรมทรัพย์สินในหลายชุมชนคือ **ครูบว** ของคนแก้ว ซึ่งครูบว ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มและชุมชนไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

“... ครูบวเสนอว่าชุมชนจะเข้มแข็งได้ รวมกลุ่มกันได้ จะต้องมีการประ โยชน์ร่วมกัน การรวมกลุ่มแบบอื่นๆ รวมกลุ่มกันสักพักก็เลิกละกันไป ถ้าเป็นการรวมกลุ่มแบบนี้จะขอชมทรัพย์ แล้วจะเลิกขากว่า เนื่องจากมีการมีผลประโยชน์ร่วมกัน การสะสมและบริหารเงินของตัวเอง และเงินของกลุ่ม ซึ่งยึดหลักการพึ่งตนเอง ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น การสะสมเงินร่วมกันทำให้มีประโยชน์ในหลายเรื่อง ที่สำคัญคือการมีเงินของชุมชนทำให้ผู้เฒ่าเฒ่าขึ้น มีสวัสดิการในชุมชน สมาชิกสามารถแก้คำปรึกษาหาบาคได้...”

ครูบวยังเสนอแนวคิดตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนไว้ดังนี้

- คนในชุมชนมีสุขภาพดี มีคุณธรรม จริยธรรม โอบอ้อมอารีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- คนในชุมชนมีอาชีพที่มั่นคง สุขวิ
- คนในชุมชนมีกองทุนหมุนเวียนของตนเองอย่างเพียงพอตามอัธยาศัย
- คนในชุมชนมีกองทุนสวัสดิการของคนเองอย่างพอเพียงตามอัธยาศัย
- คนในชุมชนมีวัฒนธรรมไทยที่เข้มแข็ง ไม่ยอมให้วัฒนธรรมต่างชาติครอบงำ
- คนในชุมชนมีอนามัยสุขภาพดี
- คนในชุมชนมีจิตสำนึกสาธารณะร่วมกัน คนในชุมชนมีกลุ่ม องค์กร และเครือข่าย เชื่อมโยงกันและกัน รวมถึงเครือข่ายกับองค์กรอื่นๆ และมีกิจกรรมวันให้ชุมชนอย่าง ล้นเหลือ

ในช่วงเวลาของการวิจัย สมาชิกชุมชนเริ่มเข้าใจว่าข้อมูลระดับชุมชนและตัวชี้วัดเป็นเรื่องสำคัญ เมื่อทราบชุมชนควรจะเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากข้อมูล โดยเฉพาะเพื่อประกอบการวางแผนที่จะตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง และแก้ปัญหาต่างๆ โดยที่สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วม จากการเก็บข้อมูลพบว่ามีปัญหาหลายด้านที่ชุมชน ไม่สามารถร่วมกันแก้ปัญหาเองได้ โดยเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมซึ่งมาจากเหตุปัจจัยที่หลากหลาย แต่สมาชิกชุมชนเหล่านี้ก็มีแนวคิดจะนำข้อมูลที่ได้ส่งต่อให้กับฝ่ายบริหารหรือหน่วยงานของรัฐซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบดูแลในด้านนั้นๆ เพื่อช่วยจัดการต่อไป

ในระหว่างที่คณะวิจัยเก็บข้อมูลเรื่องตัวชี้วัดในพื้นที่จังหวัดสงขลา ได้มีการจัดประชุมเรื่องตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคม สถาบันทุน โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีการเชิญผู้แทนชุมชนมาร่วมอภิปรายประเด็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต และการพัฒนาสังคม การประชุมครั้งนี้มีผลให้สมาชิกชุมชนผู้ร่วมประชุมเข้าใจถึงความจำเป็นในการสร้างตัวชี้วัดในระดับชุมชนมากขึ้น และเรียนรู้ว่าผู้สร้างตัวชี้วัดเหล่านี้ควรเป็นสมาชิกชุมชนหรือคนในท้องถิ่นเอง กระบวนการสร้างตัวชี้วัดนั้นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากสมาชิกชุมชนที่หลากหลายทั้งในด้านวัย เพศ อาชีพ ศาสนา ฯลฯ นอกจากตัวชี้วัดของตนเองแล้วชุมชนยัง

ควรจะมีการวางแผน เก็บข้อมูลและสร้างฐานข้อมูลของชุมชน โดยชุมชนเสนอว่าผู้ที่ควรจะเป็นบทบาทในการเก็บและสร้างฐานข้อมูลควรจะเป็นคณะกรรมการที่ประกอบด้วยตัวแทนจากหลายภาคส่วน เพื่อสะดวกคือ การรวบรวมข้อมูล และสามารถนำข้อมูลบางส่วนมาสนับสนุนการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกี่ยวข้อง ชุมชนได้กล่าวหาว่า กรมฯ ได้กีดกันหน่วยงาน องค์กรคณะกรรมการอาณัติหน่วยงานรับผิดชอบออกตามประเภทของข้อมูล ดังนี้

- ข้อมูลเรื่อง วิทยาศาสตร์และศาสนา ผู้รับผิดชอบคือ กลุ่มของโรงเรียนประจำชุมชน
- ข้อมูลเรื่อง วัฒนธรรม ผู้รับผิดชอบคือ ศพม. และผู้แทนจากหน่วยงานอื่นของชุมชน
- ข้อมูลเรื่อง เศรษฐกิจ ผู้รับผิดชอบคือ ธนาคาร อบต. หรือ กรรมการหมู่บ้าน

อรอนภรณ์ ได้กล่าวว่าจะทำให้การเก็บข้อมูลเรื่องตัวชี้วัดเป็นไปได้อย่างขึ้น เกิดประโยชน์หลายทางคณะกรรมการ เก็บข้อมูลได้อย่างต่อเนื่อง ถึงแม้จะหมดวาระการเป็นกรรมการ แต่คนที่มาดำรงตำแหน่งแทนที่ สามารถสานต่อได้ ส่วนในแง่ของการดำเนินงานเก็บข้อมูลนั้นมักเวียนขึ้นนักเรียนอาสาช่วยเก็บข้อมูลพื้นฐานได้ ซึ่งการเก็บข้อมูลนี้จะเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับชุมชนมากขึ้น และตระหนักถึงปัญหาต่างๆในชุมชนมากยิ่งขึ้นด้วย โรงเรียนและ อบต. อาจจะประสานงานกันมาร่วมกันเป็นศูนย์ข้อมูลของชุมชนและสร้างฐานข้อมูลชุมชนเนื่องจากมีอุปกรณ์ (พิมพ์ดีด เครื่องถ่ายเอกสาร เครื่องอัดเทป เครื่องคอมพิวเตอร์ ฯลฯ) และบุคลากรพร้อมกว่า

4.1.3.2 การเรียนรู้แบบ การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน

งานวิจัยนี้เน้น กระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในการ ค้นหาตัวชี้วัด นักวิจัยพยายามกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนมีโอกาสสหภาพและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้านต่างๆเกี่ยวกับชุมชน จนกระทั่งสมาชิกชุมชนเริ่มเห็นว่าชุมชนเป็นแหล่งข้อมูลที่หลากหลายและ ให้ความสำคัญกับข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนมากขึ้น รวมทั้งเก็บความจำเป็นในกระบวนการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเพื่อนำมาวิเคราะห์และใช้ประโยชน์ด้านการพัฒนาชุมชนมากขึ้น

จากการที่งาน ร่วมกับชุมชน พบว่าปัญหาสำคัญของการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด คือ ไม่มีความต่อเนื่องที่จะให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมและมีความสนใจในการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด อย่างเข้มข้น คณะวิจัยพื้นที่สงขลา ได้เชิญสมาชิกชุมชนจากกลุ่มต่างๆและมีสถานภาพหลากหลาย มาร่วมสนทนากลุ่ม โดยในการจัดสนทนากลุ่มแต่ละครั้งได้พยายามเชิญคนเดิมที่ออกมาพูดคุยกันแล้ว เพื่อที่จะได้ไม่ต้องทำความเข้าใจกันใหม่ และเพื่อให้ต่อเนื่องได้อย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว แต่ในบางพื้นที่พบว่าสมาชิกชุมชนที่สนใจกลั่นรวมพูดคุยมีจำนวนลดน้อยลง มีบางส่วนที่เห็นว่าการทำงานดังกล่าวไม่เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันหรือยุ่งยากเกินไป จึงไม่ให้เข้าร่วมมือในครั้งต่อมา อย่างไรก็ตามการสนทนากลุ่มเล็ก ๆ ก็มีประโยชน์เช่นกัน เนื่องจากนักวิจัยมีโอกาสดูแล ได้อย่างละเอียด และสมาชิกกลุ่มมีโอกาสนแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ นอกจากนั้นสมาชิกที่มาร่วมประชุมอย่างต่อเนื่องล้วนแต่เป็นผู้ที่มีความสนใจเรื่องตัวชี้วัดระดับชุมชน

ชนอย่างแท้จริง มีความยินดีที่จะ ให้อำนาจในการร่วมพัฒนาตัวชี้วัด และยังคงจะเป็นกำลังสำคัญใน การสานต่อโครงการตัวชี้วัดชุมชนในอนาคตอีกด้วย

ในช่วงท้ายของการศึกษาวิจัย พบว่าทุกชุมชนที่ศึกษามีแกนนำ (อบต. ครู ผู้นำทางศาสนา หรือสมาชิกชุมชนที่มีความกระตือรือร้นเรื่องการมีส่วนร่วมในกาพัฒนา) ที่ให้ความสนใจในเรื่อง ตัวชี้วัด และสนใจที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนเพื่อประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาในอนาคต คณะวิจัยจึงได้สร้างแบบเก็บข้อมูลตัวชี้วัดอย่างง่ายๆ เพื่อให้แกนนำเหล่านี้ได้นำไปทดลองเก็บข้อมูลทุกๆ 6 เดือน แต่อย่างไรก็ตามคณะวิจัยยังเกรงว่าเมื่อขาดการกระตุ้นและแรงสนับสนุนจากภายนอก อีกทั้งยังมีงานหลากหลายที่ชุมชนต้องรับผิดชอบมากขึ้น เช่น การจัดการเรื่องกองทุนหมู่บ้าน โครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล ฯลฯ แกนนำและสมาชิกชุมชนอาจจะละความสนใจที่จะสาน ต่อเรื่องการพัฒนาตัวชี้วัด การเก็บข้อมูลและการนำตัวชี้วัดมาเป็นพื้นฐาน ในการวางแผนพัฒนาชุมชน ดังนั้นจึงควรมีโครงการต่อเนื่อง (โดยหน่วยงานรัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชน) ที่กระตุ้นให้ชุมชนนำเอาเรื่องตัวชี้วัด ไปพัฒนาและดำเนินงานต่อจากที่นำมาไว้ในโครงการตัวชี้วัดคุณภาพชีวิต และการพัฒนาสังคม

4.1.3.3 บทเรียนการสร้างตัวชี้วัด

จุดประสงค์ของการสร้างตัวชี้วัดมีหลายระดับ การได้ตัวชี้วัดที่เป็นรูปธรรมเป็นเพียงระดับ หนึ่ง การได้เรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกชุมชนและนักวิจัยเป็นระดับกลาง ส่วนจุดประสงค์ระดับ ที่เป็นความสำเร็จที่แท้จริงนั้นมีดังนี้

1) **การสร้างองค์ความรู้** ในภาพรวมแล้ว งานวิจัยชิ้นนี้ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับตัวชี้วัดที่สร้างและใช้โดยสมาชิกชุมชน โดยนักวิจัยเป็นเพียงตัวกระตุ้นที่ก่อให้เกิดการคิด การพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น นอกจากนี้การสร้างตัวชี้วัดยังกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนสำนึกว่าชุมชนเป็น แหล่งข้อมูลที่สำคัญและมีคุณค่า ในช่วงท้ายของโครงการสมาชิกชุมชนเห็นความสำคัญของการ เก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน และมีการตระหนักเห็นว่าตนในชุมชนของลวเป็นผู้นำข้อมูลเพราะว่าชุมชนจะเป็นผู้นำข้อมูลเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน รวมทั้งการใช้คนในชุมชนเป็นผู้เก็บข้อมูลจะทำให้สมาชิกชุมชนกล้าให้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงมากกว่า ถ้าเป็นคนข้างนอกเข้ามาเก็บ ข้อมูลสมาชิกชุมชนบางคนอาจจะระแวงกลัวว่าเขามาเก็บภาพ หรือนำข้อมูลไปใช้ในเค้านอน ซึ่งจะ ทำให้การเก็บข้อมูลโดยคนภายนอกนั้น ได้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อน กล่าวโดยสรุปการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนจะทำให้มีการสร้างองค์ความรู้ในระดับท้องถิ่นได้พัฒนาขึ้นในอนาคต

2) **การใช้ตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือการพัฒนา** สิ่งทีกล่าวมาแล้วว่าชุมชนบางชุมชนก้าวไปถึงขั้นที่ตนเองสร้างตัวชี้วัดได้เอง รวมทั้งวางแผนการเก็บข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์สภาพชุมชนเพื่อ นำผลการวิเคราะห์นั้นมาเป็นแนวทางในการวางแผน การบริหารจัดการ และการกำหนดทิศทางกา พัฒนาชุมชน อย่างไรก็ตามถึงแม้ชุมชนส่วนใหญ่ที่นักวิจัยเข้าไปศึกษา ยังไม่สามารถก้าวมาถึงขั้นตอนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดขงชุมชนเองได้ การวิจัยในโครงการนี้พบว่าภายหลังจากการกระตุ้น ให้สมาชิกชุมชน ได้ตระหนักเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต โดยใช้มุมมองท้องถิ่นและบททวนทิศทางกา

พัฒนาที่กำหนดโดยรัฐแล้ว สมาชิกชุมชนพัฒนาตัววัดได้ และเห็นคุณค่าตัววัดว่า "เป็นเครื่องมือวัดทิศทางของชุมชน" และ "สามารถนำมาใช้ประกอบการวางแผนของชุมชนได้"

โดยความเป็นจริงแล้วในทั้ง 4 ชุมชนที่ศึกษาวิจัยมีผู้นำหรือแกนนำในชุมชนที่เข้าใจเรื่องการใช้ประโยชน์ตัววัดเพื่อประกอบการวางแผนบริหารจัดการชุมชน เช่น ครู ผู้นำทางศาสนา ผู้แทน อบต. กรรมการชุมชน สมาชิกชุมชนที่เป็นสมาชิกองค์กรพัฒนาเอกชน คัดแทนสมาชิกชุมชน ฯลฯ แต่ประเด็นที่สำคัญก็คือจะทำอย่างไรให้สมาชิกชุมชนที่เหลืตกชั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนและใช้ตัววัดนี้ให้เป็นประโยชน์ ไม่เพียงแต่เป็นผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น ซึ่งกระบวนการนี้เป็นเรื่องที่ดีทั้งในระดับ จากการศึกษาพบว่ามีสมาชิกชุมชนส่วนหนึ่งยังมองการวัดระยะสั้นเพราะต้องตระวงถึงอุปสรรคเรื่องปากท้องของครอบครัว ต้องทำมาหากินวันต่อวัน ยังไม่มีการวางแผนระยะยาวหรือมองสูงขึ้นไปในระดับชุมชน สำหรับสมาชิกชุมชนเหล่านี้ตัววัดจะไม่เป็นประโยชน์เท่าใดนัก เพราะเป็นเรื่องของการบริหารจัดการและอยู่ในระดับของการวางแผน ซึ่งท้าทายสำหรับอนาคตก็คือการกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนเหล่านี้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและร่วมมือพัฒนาชุมชนอย่างเต็มใจและทั่วถึง

3) การใช้ตัววัดสร้างกระแสสำนึกและทิศทางทางพัฒนา กระบวนการสร้างตัววัดทำให้มีการตั้งคำถามถึงทิศทางการพัฒนาในชุมชน ทั้งจริงแล้วชุมชนประมงพื้นบ้านมีการตั้งคำถามเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาและนโยบายของรัฐมาก่อนที่จะเกิดโครงการตัววัดเสียอีก อย่างไรก็ตามคำถามนี้มุ่งเน้นที่นโยบายเกี่ยวกับการกำหนดเขตการทำประมงของเรืออวนรุนอวนลากและเรือปลากะตัก การกำหนดเขตการทำนาเกลือ และการกำหนดคุณภาพน้ำที่ปล่อยออกจากนาเกลือ รวมถึงการสนับสนุนหรือคัดค้านโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่อาจมีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน เช่น โครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย

จากการเก็บข้อมูลพบตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าเมื่อเกิดปัญหา ชุมชนสามารถรวมตัวกันปรึกษาหารือเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาได้ในระดับหนึ่ง แต่มีอุปสรรคอย่างรุนแรงชุมชนจัดการเองไม่ได้ จึงอาศัยความช่วยเหลือจากภาครัฐ หรือถึงขั้นที่รัฐต้องเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาประเทศ ตัวอย่างเช่น ปัญหาเรื่องเรืออวนรุนอวนลากและเรือปลากะตัก สมาชิกชุมชนรวมตัวกันคัดค้านและร้องเรียนไปยังหน่วยงานภาครัฐ แต่ก็ไม่มีการแก้ไขปรับปรุงอย่างจริงจัง และปัญหาคงจะเพิ่มมากกว่าเดิมเสียอีก อีกปัญหาหนึ่งที่ชุมชนจัดการแก้ไขไม่ได้เองคือปัญหายาเสพติด อบายมุข และแหล่งเร่ร่อน ซึ่งต้องอาศัยงบประมาณระดับอำเภอมาร่วม เพราะมักจะเป็นเรื่องของกฏอัยการท้องถิ่นและความเกรงใจกันในชุมชน สิ่งที่มาชิกชุมชนทำได้คือการสร้างแรงกดดัน ไม่ส่งเสริมหรืออุดหนุน

อย่างไรก็ดีสิ่งที่โครงการตัววัดมีส่วนกระตุ้นให้เกิดขึ้นก็คือการสร้างกระแสสำนึกและการตั้งคำถามถึงการพัฒนาในระดับท้องถิ่น สร้างความตระหนักในศักยภาพชุมชน และความคึกกระองที่จะนำ "ทุนทางสังคม" และศักยภาพนี้มาใช้เป็นฐานเพื่อคัดค้านการพัฒนา จากการเก็บข้อมูลพบว่าชุมชนที่ศึกษามีศักยภาพและทุนทางสังคมที่แตกต่างกัน มีจุดแข็งจุดอ่อนต่างกัน ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาที่ต่างกันแตกต่างกันด้วย

4.1.4 พื้นที่เกษตรที่ราบลุ่ม (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา)

4.1.4.1 ความเข้าใจของสมาชิก

การทำงานวิจัยเพื่อสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและพัฒนาสังคมโดยประชาชนมีส่วนร่วมในพื้นที่ศึกษานี้ เป็นการดำเนินงานผ่านกระบวนการทำงานกับ “องค์กรประชาชน/องค์กรชุมชน” ที่ประกอบด้วยกลุ่มแกนนำของชุมชนจำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์เคยผ่านกระบวนการเรียนรู้ด้านแนวคิดการพัฒนา วิธีการและกระบวนการทำงานกับชุมชนร่วมกับนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาหลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยมหิดล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มองค์กรประชาชนนี้ยังได้รับทุนสนับสนุนจากองค์กรแหล่งทุนภายนอก เช่น สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) และเงินกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมเพื่อสนับสนุนทั้งการศึกษาวิจัยและการพัฒนา แต่จากการสะท้อนภาพการทำงานร่วมกันของกลุ่มแกนนำกับคณะวิจัย ได้พบข้อสังเกตในประเด็นเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจจากการทำงานร่วมกันดังนี้

1) การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคมเป็นความรู้ใหม่ ทั้งในด้านแนวคิด วิธีการ กระบวนการทำงาน และการทดลองนำไปใช้ ดังนั้นในช่วงเวลาที่จำกัดทั้งตัวโครงการเองและกลุ่มแกนนำ ทำให้กลุ่มแกนนำยังขาดทักษะในการที่จะนำองค์ความรู้ชุดนี้ไปประยุกต์ใช้และถ่ายทอดสู่ชุมชนและอบต. ซึ่งจะเป็นองค์กรหลักในการพัฒนาชุมชนต่อไปในอนาคต จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการเสริมความพร้อมของชุมชน โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนระบบวิธีคิดจากการพึ่งพาองค์กรภายนอกมาเป็นระบบความคิดที่มุ่งพัฒนาแบบองค์รวมและเพื่อการพึ่งพาตนเอง การมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีความห่วงใยไม่ทำลายทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่เน้นในเชิงอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์อย่างรู้คุณค่าและการฟื้นฟูอย่างถูกต้อง

2) การละการเป็นผู้นำของแกนนำ ขาดการวางกฎเกณฑ์ที่เกิดขึ้นและยังคงอยู่ในชุมชนแห่งนี้ ความเป็นผู้นำทั้งด้านปัญญาและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ทำให้ผู้นำแกนนำหลายคนยังคงทำหน้าที่กระหายความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์การพัฒนาชุมชน โดยการเข้าไปเป็นที่ปรึกษาในสถานศึกษาบ้าง ชุมชนพื้นที่อื่นๆบ้าง และหาวิธีการที่ชุมชนต่างๆเข้ามาขอศึกษาดูงานบ้าง ฯลฯ ทำให้ผู้นำต้องพยายามฝึกฝนตนเองเพื่อแสดงบทบาทดังกล่าวให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ส่งผลให้ผู้นำไม่มีเวลาทำงานให้กับชุมชนที่ตนเริ่มต้นทำงานพัฒนาไว้ จึงทำให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนขาดความต่อเนื่อง แม้ว่าทางกลุ่มแกนนำจะพยายามหาวิธีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ แต่ก็ยังไม่สามารถจะหาคำตอบปัญหาอุปสรรคอันเกิดจากการพัฒนาที่มุ่งเน้นความเห็นแก่ประโยชน์ตนมากกว่าการเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมได้ ผลก็คือความรู้ความเข้าใจของสมาชิกชุมชนยังอยู่ในระดับที่แตกต่างกันจากผู้หนึ่งคนอย่างมาก

4.1.4.2 การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

เนื่องจากผู้นำบนานาชะชุมชนวัฒนธรรมคลองขามจีนที่ทำงานร่วมกันเป็นผู้นำที่มีความรู้ความสามารถและได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชนสูงมาก สมาชิกชุมชนส่วนมากจึงถกเถียงความความคิดเห็นของผู้นำ ดังนั้นการดำเนินการสร้างตัวชี้วัดจึงเป็นไปอย่างราบรื่น และไม่มีอุปสรรคทั้งในแง่ของความคิด การแลกเปลี่ยน และการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด หากแต่สิ่งที่เป็นปัญหาและทางเทคนิคการวิจัยก็ศึกษา ระดับการเรียนรู้ของสมาชิกชุมชนยังไม่อยู่ในระดับเข้มข้น ที่ในภาคชุมชนจะสามารถสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดได้เอง โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาผู้นำชุมชนให้เป็นแกนนำในการดำเนินการในแต่ละขั้นตอน

4.1.4.3 บทเรียนจากการสร้างตัวชี้วัด

1) การสร้างองค์ความรู้ จากศักยภาพของกลุ่มบนานาชะชุมชนดังได้กล่าวแล้วทำให้องค์ความรู้ในเรื่องการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดไม่เป็นประเด็นปัญหาที่ยากจนเกินความสามารถในการรับรู้ และการสร้างความเข้าใจ โดยสมารถที่จะเป็นทรัพยากรบุคคล/กลุ่มบุคคลที่สำคัญในการที่จะนำองค์ความรู้ชุดนี้ไปดำเนินการต่อได้ แต่ถ้าหากไม่สามารถจัดปัญหาและอุปสรรคในเรื่องของสภาของผู้นำดังได้กล่าวแล้วนั้น ก็จะเป็นการยากที่จะนำไปสู่การทำงานที่จะสามารถขยายผลสู่ความเข้าใจของสมาชิกชุมชนโดยรวมได้อย่างประสพผลสำเร็จต่อไป

2) การใช้ตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ในประเด็นนี้สรุปได้ว่า กลุ่มแกนนำที่ร่วมทำงานมีความเห็นพ้องต้องกันว่า กระบวนการจัดทำตัวชี้วัดที่ทางผู้วิจัยได้ดำเนินการร่วมกับกลุ่มแกนนำนั้นตามารอดเกินเครื่องมือที่จะนำไปใช้ได้ทั้งในการพัฒนาบุคคลและชุมชนได้ในที่สุด หากการทำงานสามารถทำได้ครบถ้วนตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ ชุมชนจะได้มีเครื่องมือที่มีความชัดเจนทั้งในส่วนที่เป็นการวัดผลสำเร็จของการพัฒนาที่ชุมชนกำหนดเป้าหมายร่วมกันไว้ และเป็นเครื่องมือในการที่จะใช้ในการติดตามผลของการพัฒนาให้บรรลุเป้าหมายในที่สุด ในส่วนของการทำงานนั้น กลุ่มแกนนำได้กล่าวว่า จากการทำงานที่ผ่านมาทำให้พวกเขามีความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้นแล้วเห็นว่า การทำงานพัฒนาดังนี้มีเครื่องมือวัดความตัวชี้วัดที่ชัดเจน แม้ว่าจะระดับการวัดของเครื่องมือนี้มันอาจจะยังมีความแตกต่างกันอยู่ก็ตาม แต่ในประเด็นของ การใช้เครื่องมือนี้อย่างสมบูรณ์แบบจะต้องมีการจัดระบบข้อมูลของชุมชนเพื่อเป็นฐานในการสร้างเป็นตัวชี้วัดตามตัวจริงนั้น กลุ่มแกนนำได้นำเสนอว่าจะต้องผ่านการทำงานโดยร่วมมือกับทั้ง อบต. และหน่วยงานของรัฐที่มีการจัดเก็บข้อมูลระดับชุมชน ได้แก่ ข้อมูล กชช.2ค. และ สปฐ. โดยควรนำข้อมูลที่ชุมชนต้องการจัดเก็บนั้นมาตรวจสอบกับข้อมูลกับทางหน่วยงานดังกล่าวจัดเก็บไว้ เพื่อประโยชน์ของการทำงานพัฒนาต่อไปในอนาคต

3) การใช้ตัวชี้วัดเพื่อสร้างอำนาจในการพัฒนา จากการสรุปบทเรียนในประเด็นนี้ทางกลุ่มแกนนำได้แลกเปลี่ยนประเด็นไว้ว่า กระบวนการจัดทำตัวชี้วัดที่ทางคณะวิจัยได้ดำเนินการร่วมกับกลุ่มแกนนำนั้นเป็นการกระตุ้นและปลูกสำนึกการพัฒนาที่กลุ่มแกนนำมีความตระหนักอยู่แล้วทั้งในด้านการพึ่งพาตนเอง การร่วมมือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยการสร้างเครือข่ายชุมชน แต่

กระบวนการนี้จะต้องมีความต่อเนื่องไปอีกระยะหนึ่ง เนื่องจากกลุ่มแกนนำยังขาดทักษะในการทำงานเพื่อสร้างสำนักในการพัฒนาตัวกระบวนการสร้างตัวชีวิต เพราะเป็นองค์ความรู้ใหม่สำหรับพวกเขา ประกอบกับในปัจจุบันมีการถ่ายโอนอำนาจให้ชุมชนบริหารจัดการ โดย อบต. ส่งผลให้การทำงานพัฒนาด้วยแนวคิดการพึ่งพาตนเองและมีส่วนร่วมในหมู่สมาชิกชุมชนมีความยากลำบากมากขึ้น จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องมีการภายนอกโดยเฉพาะสถาบันการศึกษาเข้ามาช่วยเหลือให้เกิดการสนับสนุนในด้านวิชาการ วิธีการ และกระบวนการทำงานไปอีกระยะหนึ่งเพื่อกระตุ้นสำนึกการพัฒนาของสมาชิกชุมชน

4.1.5 พื้นที่เกษตรที่ราบสูง (จังหวัดบุรีรัมย์)

4.1.5.1 ความเข้าใจของสมาชิกในชุมชน

ในการสร้างและพัฒนาชีวิตในพื้นที่ศึกษาไม่มีข้อสังเกตทางประการเกี่ยวกับความเข้าใจของสมาชิกชุมชน โดยภาพรวมกล่าวได้ว่าแม้ว่าสมาชิกแกนนำส่วนใหญ่ในชุมชนซูกตะอื่นและชุมชนที่สถานภาพเกษตรจะมีขีดความสามารถและศักยภาพที่จะสร้างและพัฒนาตัวชีวิต ได้เองก็ตาม แต่สมาชิกยังไม่ชัดเจนเกี่ยวกับประโยชน์ของการสร้าง “ตัวชีวิต” มากนัก เช่น ยังไม่เข้าใจว่าจะนำชุดตัวชีวิตที่ได้ไปใช้ประโยชน์อย่างไร และใครจะเป็นผู้ใช้ ส่วนใหญ่จะมีมุมมองและให้ความเห็นเกี่ยวกับการเข้ามามีส่วนร่วมในการสนทนากลุ่มเพื่อจัดทำตัวชีวิตนั้นว่าเป็นประโยชน์กับตนเองในแง่ของการได้เรียนรู้ประสบการณ์เปลี่ยนประสบการณ์ที่หลากหลายกับเพื่อนสมาชิกด้วยกัน ส่วนผู้นำชุมชนทั้งสอง เนื่องจากมีความคุ้นเคยและเข้าใจกับคำว่า “ตัวชีวิต” มาก่อนระดับหนึ่งเพราะได้มีการทำตัวชีวิตในชุมชนในบางเรื่องอยู่แล้ว จึงทำให้มองเห็นประโยชน์ของการสร้างตัวชีวิตแบบมีส่วนร่วม ได้มากกว่าสมาชิกในชุมชน เมื่อดำเนินการจนครบทุกขั้นตอนจึงพบว่าสมาชิกของชุมชนจะเข้าใจและมองเห็นประโยชน์ของการจัดทำตัวชีวิต ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นก็ต่อเมื่อมาสู่ขั้นตอนของการปฏิบัติจริง

4.1.5.2 การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

แม้การจัดทำตัวชีวิตจะเน้นการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนเป็นหลักก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนยังมีข้อจำกัดและอยู่ภายใต้เงื่อนไขต่างๆ ของขั้นตอนการวิจัย ดังจะเห็นได้จากในขั้นตอนการตั้งเครือข่ายประเด็นตัวชีวิตที่ได้จากการนำข้อมูลประเด็นสภาพทั่วไปและปัญหาของชุมชน ออกมาสนทนากลุ่มนำเสนอประเด็นคุณภาพชีวิตกับชุมชน และการพัฒนาที่เป็นการ “ร่วมคิด” ของสมาชิกชุมชนมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อหาประเด็น “ตัวชีวิต” ที่นำมาใช้จริงนั้น สมาชิกชุมชนมิได้มีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าว แต่เป็นกระบวนการประมวลและสังเคราะห์ร่วมกันระหว่างคณะวิจัยที่ทำการศึกษาชุมชนต่างๆ ใน 8 พื้นที่ศึกษา โดยลักษณะเช่นนี้เป็นเพราะทางชุมชนในพื้นที่ศึกษาอื่นๆ ยังมีข้อจำกัดในเรื่องการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวชีวิต แม้ว่าชุมชนที่สถานภาพเกษตรและชุมชนซูกตะอื่นจะมีความพร้อมต่อการมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ทุกพื้นที่ศึกษาจะต้องดำเนินการวิจัยบนพื้นฐานกระบวนการเดียวกัน คณะวิจัยจึงจำเป็นต้องใช้วิธีให้ผู้วิจัยมาร่วมประมวลและสังเคราะห์เอง ด้วยข้อจำกัดดัง

กล่าวจึงทำให้ไม่นำไปสู่การสรุปที่เกิดจากการเอาประเด็นต่างๆมาตีความจนกว่าตัวชี้วัดที่ควรจะเป็นคืออะไร ซึ่งประเด็นตัวชี้วัดนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นจุดอ่อนที่มีผลทำให้ตัวชี้วัดบางประเด็น ไม่ตรงกันกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของชุมชนมากนัก และไม่อาจนำมาวัดผลการดำเนินงานในบางเรื่องของชุมชนที่ค่อนข้างกว้างเกินไป เพื่อให้ตัวชี้วัดที่จัดทำขึ้นมาสามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ประเด็นตัวชี้วัดของชุมชนที่มีศักยภาพและความพร้อมจึงมีความจำเป็นและสำคัญ ทั้งนี้เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนในการปรับปรุงตัวชี้วัดให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อการกำหนดเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของชุมชนตนเองได้

4.1.5.3 บทเรียนจากการจัดทำตัวชี้วัด

1) การสร้างองค์ความรู้ การจัดทำตัวชี้วัดในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ๆเกี่ยวกับแนวคิดและความหมายของ “ชุมชนเข้มแข็ง” ในชุมชนที่ศึกษา ซึ่งหมายถึง ชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองได้ ทั้งนี้ต้องเป็นชุมชนที่มีลักษณะของบุคคลชุมชนที่รู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง และเป็นตัวของตัวเอง หรือเป็นชุมชนที่รู้ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาของตนเองชุมชน รู้ว่าจะนำหรือพัฒนาชุมชนของตนไปทิศทางใด และจะนำไปถึงเป้าหมายนั้นได้อย่างไร ชุมชนจะเข้มแข็งได้ต้องเริ่มจากบุคคลและครัวเรือน ในชุมชนมีความเข้มแข็งในอาชีพของตน เกิดมีการคาบเกี่ยวการเกษตรที่สามารถอยู่รอดได้) นั่นคือบุคคลในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในเรื่องการทำมาหากิน เมื่อบุคคลในชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้มาอยู่ร่วมกันย่อมทำให้เกิดพลังทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เพราะแต่ละคนต่างทุ่มเททำงานมีใจเพื่อให้เฉพาะตัวของอยู่รอดแต่เพื่อให้ชุมชนอยู่รอดและมีการพัฒนาที่ถักถัก

2) การใช้ตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือในการพัฒนา จากกระบวนการวิจัยพบว่าการจัดทำตัวชี้วัดโดยเน้นให้สมาชิกในแต่ละชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างตัวชี้วัดของตนเองก่อนทำให้ตัวชี้วัดดังกล่าวมีลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น ดังนั้นการจัดทำตัวชี้วัดเฉพาะของแต่ละพื้นที่จึงเป็นวิธีการสร้างเครื่องมือการพัฒนาที่เหมาะสมสำหรับการบริหารจัดการภายใต้ความหลากหลายของพื้นที่เป้าหมาย อย่างไรก็ตามจากประสบการณ์วิจัยร่วมกับชุมชนพบว่าเงื่อนไขสำคัญของการสร้างเครื่องมือในการพัฒนานั้นจำเป็นจะต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ดังนี้

- อาศัยประสบการณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานวิจัย
- อาศัยปราชญ์สมาชิกชุมชนเป็นผู้ชี้แนะและส่งเสริมทางความคิด
- อาศัยทัศนคตินักวิชาการเป็นคำถามต่อการเรียนรู้
- อาศัยความตั้งใจและสำนึกใหม่ของคนชนบทเป็นพลังในการปฏิบัติเพื่อฟื้นฟูศักยภาพการพึ่งตนเอง

3) การใช้ตัวชี้วัดสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางพัฒนา การจัดทำตัวชี้วัดโดยมีชุมชนเป็นผู้ร่วมสร้าง ทำให้เกิดพื้นฐานกระบวนการคิดและสร้างกระแสสำนึกว่าด้วยการพัฒนาสังคมที่เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งนี้กลุ่มแกนนำของชุมชนมีความเห็นร่วมกันว่า กิจกรรมที่ดำเนินการในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัยได้นำส่วนผลักดันให้สมาชิกของชุมชนได้มี

โอกาสร่วมกันคิดในประเด็นต่างๆ ทำให้สมาชิกได้เรียนรู้ระบบวิธีคิดและวิธีทำงานใหม่บนฐานกระบวนการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาและมีส่วนร่วมในการวางรากฐานกระบวนการพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการขานรับต่อการสร้างกระแสสำนึกและทิศทางการพัฒนาของชุมชนที่ให้ความสำคัญกับแนวเกษตรผสมผสานหรือเกษตรธรรมชาติ (ที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ผสมผสานกับเทคนิคพื้นบ้าน) เพื่อให้ชุมชนสามารถอยู่รอดและพึ่งพาตนเองได้ อีกทั้งยังเน้นการรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

4.1.6 พื้นที่อุตสาหกรรม (จังหวัดระยอง)

4.1.6.1 ความเข้าใจของสมาชิก

สมาชิกของชุมชนในพื้นที่อุตสาหกรรมจังหวัดระยองได้รับการเรียนรู้และมีความเข้าใจจากกระบวนการวิจัยในโครงการนี้พอสมควรว่า คำขวัญคืออะไรและมีประโยชน์อย่างไรต่อชุมชน แต่ความเข้าใจในกระบวนการสร้างและจัดทำตัวชี้วัดนั้น สมาชิกชุมชนคิดว่าพวกเขาไม่สามารถทำได้และน่าจะเป็นการดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนและเจ้าหน้าที่ที่ทำงานด้านชุมชน แสดงให้เห็นว่าสมาชิกในชุมชนพอมีความเข้าใจในเรื่องคำขวัญและผลประโยชน์ของตัวชี้วัด แต่คิดว่าไม่สามารถจะจัดทำเองได้

ในช่วงแรกของการวิจัยสมาชิกชุมชนส่วนมากคิดว่า “มีการทำวิจัยกันน้อยเหลือเกิน น่าเอาแต่ข้อมูลจะเอาไปทำอะไรกันหนึกหนา” จนกระทั่งเมื่อถึงขั้นตอนการเรียนรู้และวิเคราะห์ร่วมกันในประเด็นเรื่องการพัฒนาที่เหมาะสมคืออะไร คุณภาพชีวิตที่ดีคืออะไร ชุมชนคืออะไร และตัวชี้วัดคืออะไร สมาชิกก็เริ่มเข้าใจและให้ความสนใจร่วมกิจกรรมในกระบวนการวิจัยมากขึ้น จนถึงขั้นตอนวิเคราะห์ร่วมกันในประเด็นตัวชี้วัดและสร้างตัวชี้วัด ผลที่เกิดขึ้นคือสมาชิกชุมชนเกิดความรู้และความเข้าใจในกระบวนการคิดอย่างเป็นขั้นตอนมากขึ้นและเข้าใจว่าประโยชน์ที่ควรได้จากตัวชี้วัดคืออะไร

4.1.6.2 การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

จากการประเมินการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดพบว่าพัฒนากรชุมชนและเจ้าหน้าที่ที่ทำงานด้านชุมชนจะมีบทบาทสำคัญมากกว่าผู้นำและสมาชิกของชุมชนที่เข้าร่วม ทั้งนี้เนื่องจากความเป็นสังคมเมืองทำให้สมาชิกแต่ละคนให้ความสำคัญกับการทำมาหากินเพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัวมากกว่าความสนใจในการร่วมกิจกรรมของชุมชน รวมทั้งโดยปริยายที่ยึดเอาความสันทัดและความใกล้ชิดระหว่างกันของสมาชิกในชุมชนนี้น้อยกว่าในสังคมชนบทมาก ความร่วมมือระหว่างกันในกิจกรรมต่างๆจึงมีน้อยตามไปด้วย

หลังจากที่ได้มีการให้องค์ความรู้และกระบวนการคิดให้กับชุมชนจนกลายเป็นขั้นตอนสมาชิกในชุมชนส่วนมากก็เกิดการเรียนรู้ได้ในระดับหนึ่ง กล่าวคือ สามารถคิดเป็นลำดับขั้นตอน และสามารถอธิบายปัญหาได้ในบางเรื่อง แต่ก็ยังคงคิดว่าเรื่องต่างๆยังคงค้างงืองือเป็นพัก กล่าวได้ว่าผลจากการเรียนรู้ดังกล่าวสมาชิกชุมชนก็ยังเองได้เพียงแต่กระบวนการคิดอย่างมีระเบียบและถี่ขึ้นกว่าเดิม แต่ไม่ทราบว่าเอาไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร นี่เองจากอสังขมณของทีมงานที่ไม่ออกถึงพลังชุมชนในการทำนวมกัน ทั้งนี้เพราะสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งคือ ความกลัวในสังคมเมือง ทำให้ความร่วมมือในเรื่องต่างๆของสมาชิกชุมชนมีน้อยกว่าในสังคมชนบท

4.1.6.3 บทเรียนการสร้างตัวชี้วัด

1) การสร้างองค์ความรู้ การสร้างองค์ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยของสมาชิกชุมชนที่มีอยู่ก่อนแล้วร่วมกับกระบวนการคิดกับความรู้ที่สมาชิกชุมชนได้รับหลังจากการร่วมทำวิจัยนั้น ในกรณีของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้พบว่าสมาชิกชุมชนมีความรู้และความเข้าใจในกระบวนการคิดทำตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตชัดเจนขึ้นหลังจากที่ได้เข้าร่วมในกระบวนการวิจัย อย่างไรก็ตามแนวความคิดของสมาชิกชุมชนยังคงไม่เปลี่ยนแปลง ก็ยังยึดติดกับปัญหาเฉพาะหน้า ที่กระทบคนรอบๆตัวรอบครัว จึงทำให้องค์ความรู้ที่ผู้ร่วมในกระบวนการวิจัยได้มีเพียงแนวความคิด การวางแผนกระบวนการคิด และกระบวนการคิดอย่างถี่ถ้วนเป็นตอนเท่านั้น มากกว่าที่จะเป็นการมองภาพความสัมพันธ์ของประเด็นหรือปัจจัยต่างๆแบบองค์รวม ตัวอย่างเช่นสมาชิกและผู้นำชุมชนให้ความสำคัญกับเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตภายในชุมชนมากกว่าประเด็นอื่นๆ ดังนั้นตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมของชุมชน ซึ่งรวมตัวสวัสดิการจากวิถีชุมชนที่จะได้รับจึงมีความเด่นชัดมากกว่าประเด็นตัวชี้วัดอื่นๆ

2) การใช้ตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือการพัฒนา ภาพหลังการร่วมกระบวนการวิจัยสมาชิกชุมชนเริ่มเห็นถึงความสำคัญทางฐานข้อมูลตัวชี้วัดเหล่านี้ว่ามีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างไร แต่สมาชิกยังคงมีความคิดเห็นว่าข้อมูลเหล่านี้มีผู้ที่มีนำไปใช้ คือหน่วยงานราชการ ขณะที่ประโยชน์จากการใช้ฐานข้อมูลอาจจะอยู่ที่สมาชิกและชุมชน ผลอีกประการหนึ่งที่ตามมาภายหลังการวิจัยคือหน่วยงานราชการระดับท้องถิ่นให้ความสนใจที่จะจัดทำฐานข้อมูลตัวชี้วัดชุมชน และคาดหวังว่าจะสามารถนำฐานข้อมูลตัวชี้วัดเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ในการวางแผนระยะสั้นสำหรับแก้ปัญหาหรือข้อมูลเร่งด่วนของชุมชน รวมถึงแผนระยะยาวในการของบประมาณเพื่อพัฒนาสภาพของชุมชนในด้านต่างๆ ได้อีกด้วย อย่างไรก็ตามยังมีผู้นำและสมาชิกบางคนที่ยังไม่เห็นถึงประโยชน์ของตัวชี้วัดที่จะนำไปใช้ในภาพวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองด้วย แต่เนื่องจากข้อจำกัดในทัศนคติและทัศนคติของสมาชิกและผู้นำในชุมชนเอง จึงคิดว่าคงไม่สามารถทำได้เพราะ ไม่มีเวลา ไม่มีค่าตอบแทน และไม่มีการศึกษาออกแบบนำอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะเริ่มแรกของการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ของชุมชนยังไม่เข้าใจและไม่สนใจจะเข้าร่วม ดังนั้นสมาชิกชุมชนจึงมีความเห็นว่าควรให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น พัฒนาการชุมชนของเทศบาลเป็นผู้ดำเนินการจัดทำ เพราะเป็นผู้มีความรู้ มีกำลังคน และมีงบประมาณในการจัดทำ และเมื่อได้ตัวชี้วัดแล้วชุมชนจะได้รับประโยชน์ในการนำไปสู่การวางแผนเพื่อขอเงินงบประมาณมาดำเนินการ ในกิจกรรมที่จำเป็นสำหรับชุมชน โดยภาพรวมแล้วทัศนคติของชุมชนในการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดเพื่อการพัฒนาขึ้นกับ

คณะกรรมการชุมชน ประสานชุมชน อีกทั้งระดับความรู้ทางสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะใน
ประเด็นที่สมาชิกชุมชนยัง ไม่สนใจและ ไม่เข้าใจว่าท้ายที่สุดแล้วเครื่องมือชุดนี้จะพัฒนาชุมชนของ
เขาได้อย่างไร

3) การใช้ตัวชี้วัดสร้างกระแสสำนึกและทิศทางในการพัฒนา ทั้งนี้ในกรณีของจังหวัด
ระยอง กระแสสำนึกของสมาชิกและผู้นำชุมชนคัดค้านการนำตัวชี้วัดเพื่อใช้ประเมินในการ
เป็นเครื่องมือนำไปสู่การพัฒนาภาคใต้ว่าอยู่ในระดับต่ำ สมาชิกชุมชนส่วนมากคิดว่าผู้ที่เขา
ได้ศึกษาของงานวิชาการเพราะมีความพร้อมกว่า โดยเขาพบว่าตัวชี้วัดยังคงเป็นไปได้อีกที่ผู้
นำหรือสมาชิกในชุมชนจะเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญในการพัฒนาชุมชนโดยอาศัยฐานข้อมูลตัวชี้วัด
ของชุมชน ในมุมมองของสมาชิกชุมชนยังคงคิดหิ้งหิ้งวิญญูมากกว่าจะพึ่งตนเอง จึงเป็นการยากที่ผู้
นำหรือสมาชิกชุมชนจะหันมาให้ความสนใจสำคัญ เช่น ใจ และร่วมมือกันสร้างตัวชี้วัดที่เหมาะสมกับชุมชน
ของตนเองได้ สมาชิกชุมชนส่วนใหญ่ยังคงคิดว่าเอาเวลาไปทำนาทำกินจะดีกว่า แต่อย่างไรก็ตามถ้า
มีองค์กรหรือชุมชนที่ให้การช่วยให้คำแนะนำหรือคิดค้นอย่างใกล้ชิดก็มีความเป็นไปได้สูงว่าบางชุม
ชนอาจจะสามารถสร้างตัวชี้วัดหรือนำเครื่องมือที่สร้างไว้มาปรับปรุงให้เหมาะสมกับชุมชนของตน
เองได้

4.1.7 พื้นที่ขามเฒ่าและเมืองทองเทียว (จังหวัดเชียงราย)

4.1.7.1 ความเข้าใจของสมาชิก

สมาชิกชุมชนมีความเข้าใจความหมายของตัวชี้วัดเพื่อแสดงถึงการเก็บข้อมูลที่ชี้แนะทำให้รู้
ว่าคนในชุมชนมีอะไรอยู่ไหนบ้าง แต่ยัง ไม่เข้าใจถึงว่าตัวชี้วัดสามารถเป็นสิ่งที่วัดระดับความรุนแรง
ของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน นอกจากนี้สมาชิกชุมชนเองก็คิดว่าตนเองเป็นเพียงผู้ให้ข้อมูลที่ทาง
ผู้ที่ศึกษาต้องการเท่านั้นและผู้ที่เขามาคัดเก็บการแก้ไขปัญหาก็พบคือหน่วยงานที่มีรายชื่อ
กล่าวคือเมื่อสมาชิกชุมชนให้ข้อมูล ไปครบถ้วนแล้วต่อไปก็เป็นหน้าที่ของหน่วยงานหรือองค์กรใน
ระดับชุมชนที่จะต้องส่งข้อมูลที่ได้จากชุมชน ไปให้กับทางจังหวัด นอกจากนี้สมาชิกชุมชนยังไม่
สามารถเข้าใจถึงขั้นตอนการดำเนินงานเพื่อให้ได้มาซึ่งตัวชี้วัด เพราะไม่รู้ว่าชี้วัดจะวัดอะไรและวัด
อย่างไร

ทั้งนี้กล่าวได้ว่าในระยะแรกสมาชิกชุมชน ไม่รู้ถึงประโยชน์ของตัวชี้วัดเลย จนเมื่อได้วิ
ดิบายจึงสามารถเข้าใจ ได้และมีการเรียนรู้ว่าตัวชี้วัดที่ดีจะช่วยบอกถึงสิ่งที่มีคุณค่าหรือเป็นปัญหา
ในชุมชนของคนซึ่งในปัจจุบันและที่ผ่านมามีในคิดทั้งที่ได้วิดิหรือทั้งที่ไม่ได้รับการแก้ไข และเข
าบอกถึงระดับความรุนแรงของปัญหานั้นๆ รวมทั้งยังอาจเป็นแนวทางที่นำไปสู่การหาหนทางใน
การป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้น ได้ โดยสิ่งที่ทางจะเป็นผลตามมาก็คือสามารถตอบสนององความ
ต้องการที่แท้จริงของสมาชิกชุมชน อันเป็นการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นจากการลดทอนองความ
ต้องการจากภายในมิใช่การมองจากภายนอกเช่นแต่ก่อน เนื่องจากชุมชนนั้นเป็นหน่วยพื้นฐานของ
การพัฒนาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาประเทศต่อไป ดังนั้นสมาชิกชุมชนจึงเริ่มเห็นว่าการสร้างตัวชี้วัดที่
จัดทำขึ้นในชุมชนนั้นจะเป็นรากฐานที่สำคัญและสามารถเชื่อมโยงระหว่างประเด็นต่างๆ เพื่อสร้าง
ความเข้มแข็งให้ชุมชนและนำไปสู่การพัฒนาในระดับชุมชน อย่างไรก็ดีจนถึงแม้สมาชิกชุมชนจะเห็น

และเข้าใจว่าพวกเขาต้องมีการรวมตัวกันเพื่อให้เกิดอำนาจในการต่อรอง และสามารถผลักดันความต้องการขึ้นไปสู่ส่วนบนเพื่อการพัฒนาและพึ่งตนเองได้ แต่สมาชิกชุมชนตอนรับว่ายังไม่มีความพร้อมและการทำงานในกระบวนการสร้างตัวชี้วัดเพื่อการพัฒนาต้องเป็นหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐมากกว่าชุมชน

4.1.7.2 การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน

ในช่วงแรกของการทำงานศึกษาชุมชนเพื่อการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดในพื้นที่พบว่าสมาชิกในชุมชนยังไม่ถึงขั้นเห็นความสำคัญของการเข้าร่วมในกิจกรรมที่จัดขึ้น เพราะเห็นว่าไม่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวัน แต่เมื่อนักวิจัยได้เข้าไปให้ความรู้และช่วยปรับพื้นฐานความเข้าใจ สมาชิกชุมชนจึงแสดงความสำคัญและเริ่มตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับ สมาชิกจึงค่อยๆ เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น แต่มีข้อสังเกตว่าการกระตุ้นเพื่อการเข้าร่วมของสมาชิกนั้นจำเป็นต้องมีการกระทำอย่างต่อเนื่องและมีความสม่ำเสมอ เพราะเมื่อเวลาผ่านไปถ้าหยุดของการมีส่วนร่วมนั้นยังคงไม่เกิดผลเชิงรูปธรรม สมาชิกจะลดความสนใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมและเพราะพวกเขาคิดถึงการทำมาหากินและความเป็นอยู่ของครอบครัวมากกว่าส่วนรวม

โดยหลักการแล้วกระบวนการวิจัยที่เน้นการปฏิบัติกรแบบมีส่วนร่วมนี้เป็นวิธีการที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งฝ่ายนักวิจัยและสมาชิกชุมชน และในที่สุดก็จะได้ตัวชี้วัดในเชิงอีกและเป็นที่ยอมรับจากชุมชน เนื่องจากชุมชนและสมาชิกมีความรู้ลึกเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง จากกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาตัวชี้วัดเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในพื้นที่จังหวัดเชียงราย พบว่ามีเฉพาะผู้นำชุมชนที่เห็นเห็นว่าตัวชี้วัดที่สร้างขึ้นนั้นเป็นของชุมชนอย่างแท้จริง เนื่องจากสมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในระดับต่ำ แม้ว่าข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลที่สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกและชุมชนอย่างแท้จริง

4.1.7.3 บทเรียนการสร้างตัวชี้วัด

1) การสร้างองค์ความรู้ จากผลการศึกษาตลอดทุกขั้นตอนการวิจัย คณะผู้วิจัยมีความตระหนักว่าการศึกษานี้ไม่สามารถที่จะนำผลสำเร็จใดๆ มาใช้ในแค่ระดับพื้นที่ศึกษาได้ ทั้งนี้เพราะวิถีชีวิตและการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในแต่ละชุมชนมีความซับซ้อนและแตกต่างกันไป รวมทั้งยังเป็นการยากที่จะคาดหวังให้ตัวชี้วัดที่สร้างขึ้นมาสามารถใช้แก้ปัญหาชุมชนได้อย่างครอบคลุมและถูกต้องในทุกมิติ การสร้างหรือตัวชี้วัดไม่ใช่วิธีการที่จะพาชุมชนไปถึงเป้าหมายการพัฒนาได้แต่เพียงอย่างเดียว โดยวิธีการเดียว การสร้างตัวชี้วัดได้ของชุมชน ไม่สามารถจะเทียบเท่ากับตัวอย่างประ โยชน์แบบเบ็ดเสร็จ หรือครอบคลุมบริบทของชุมชนที่ส่งผลกระทบยาวนานได้ทั้งหมดจากงานวิจัยที่ยั่งยืน นอกเหนือนี้ผู้วิจัยยังจะต้องระมัดระวังถึงการตีความข้อมูลที่ได้จากชุมชน โดยต้องระมัดระวังความหมายคำต่างๆ ของทุกประเด็นบนพื้นฐานความต้องการของสมาชิกชุมชนเป็นหลัก ซึ่งจะ เป็นสิ่งสำคัญที่จะ ไม่ทำให้เกิดการหลงทางในประเด็นตัวชี้วัดที่แท้จริงอันจะมีผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ในวิถีชีวิตของสมาชิกและการพัฒนาชุมชน

2) การใช้ตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือการพัฒนา ในส่วนของสมาชิกชุมชนนั้นพบว่ากระบวนการกระตุ้นให้เกิดแนวคิดในการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดจะต้องเริ่มต้นที่ความต้องการของชุมชนก่อน จึงจะได้รับความสนใจเข้าร่วมในการระดมความคิดที่จะเป็นบันไดขั้นแรกในการกระตุ้นสมาชิกของชุมชนให้มาร่วมกันสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด ทั้งนี้ผู้ศึกษาจะมีบทบาทเพียงการกระตุ้นให้ชุมชนมองกันปัญหาและถามเหตุ และเป็นผู้ประสานงานกับบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนสนับสนุนให้ชุมชนรู้จักเรียนรู้และเกิดทักษะในการคิดแก้ไขปัญหามุมมองได้อย่างเป็นระบบถูกต้องและเป็นธรรม ควรวิจัยเป็นรูปแบบที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางและมีบทบาทเข้ามามีส่วนร่วมคิดร่วมกัน รวมทั้งช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับชุมชนและส่งเสริมการรวมตัวขององค์กรชุมชน หันนำไปสู่การเกิดประชาสังคมที่มีความเป็นธรรมในสังคม ซึ่งการจะดำเนินการ ไปดังกล่าวนั้น ได้นักวิจัยจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกับคนในชุมชนทั้งตัวผู้นำชุมชนและสมาชิก แต่ในหลายขั้นตอนของการวิจัยพบว่ามีการเสถียรที่สมาชิกจะมาร่วมร่วมมืออย่างเต็มที่ ซึ่งนักวิจัยและผู้นำชุมชนมีความพยายามในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงให้เกิดขึ้นในชุมชน อย่างไรก็ตามจากการดำเนินการครบทุกขั้นตอนสามารถกล่าวได้ว่าในระดับชุมชนเริ่มมีการเรียนรู้และพัฒนาความสามารถในการสร้างตัวชี้วัดที่นำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังคงไม่ถึงขั้นการนำไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือการพัฒนาชุมชนได้ในลักษณะที่สามารถคาดหวังผลได้อย่างสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน

3) การใช้ตัวชี้วัดในกระบวนการสังเกตทิศทางในการพัฒนา กล่าวโดยสรุปได้ว่ากระบวนการสร้างตัวชี้วัดนี้เป็นเรื่องของกระบวนการทบทวนความคิดพื้นฐานจากการใช้ชีวิตประจำวัน ในชุมชนของสมาชิกเองเพื่อไปบรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่ เป็นวิธีคิดที่เริ่มต้นหาคำตอบหรือมองไปในอนาคตก่อนแล้วทำการวิเคราะห์ย้อนหลังกลับไป โดยให้สมาชิกเองเป็นผู้คิดร่วมกันว่าถ้าจะพัฒนาชุมชนได้ต้องเริ่มจากการวิเคราะห์ปัญหาที่จะนำไปสู่การแก้ไขและเข้าใจแล้วนำแนวทางนั้นมาเป็นตัวชี้วัดในแต่ละประเด็นที่สะท้อนให้เห็นคุณภาพชีวิตที่พึงประสงค์ นอกจากนี้จะต้องมีการสร้างกระแสทางสังคมและทิศทางในการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพราะสิ่งที่สำคัญคือสมาชิกต้องรู้และเข้าใจร่วมกัน เป็นการระดมสมาชิกเพื่อร่วมมือในการสร้างตัวชี้วัดเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง ซึ่งช่วยไปให้ชุมชนสามารถร่วมกันกำหนดทิศทางพัฒนาของชุมชนเองได้ แต่ในด้านการสังเกตทิศทางของการพัฒนาซึ่งไม่ชัดเจนจากการประเมินผ่านการมีส่วนร่วม ในกระบวนการวิจัย

4.1.8 พื้นที่ชุมชนแออัด (กรุงเทพมหานคร)

4.1.8.1 ความเข้าใจของสมาชิกในชุมชน

เมื่อกระบวนการวิจัยดำเนินมาถึงขั้นตอนการพิจารณาประเด็นตัวชี้วัดและการสร้างตัวชี้วัด ผู้วิจัยพบว่าผู้ร่วมสนทนากลุ่มยังไม่มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในเรื่องการสร้างและการใช้ตัวชี้วัดในฐานะเป็นเครื่องมือประเมินชุมชน แต่มีความเข้าใจว่าตัวชี้วัดมีความเชื่อมโยงกับปัญหาต่างๆของชุมชน จึงพยายามอธิบายรายละเอียดของตัวชี้วัดในลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ผู้วิจัยจึงได้อธิบายแนวทางการใช้ตัวชี้วัดพร้อมยกตัวอย่างเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น เพื่อเชื่อมโยงกลับสู่การสร้างตัวชี้วัดที่มีความเหมาะสมสำหรับการใช้งานเพื่อการพัฒนา ทำให้ผู้เข้าร่วมสนทนามีความเข้าใจ

ใจมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามผู้เข้าร่วมสนทนาก็สามารถเชื่อมโยงได้เพียงบางประเด็นที่ค่อนข้างเป็นรูปธรรมและเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจในลำดับขั้นของชุมชนเท่านั้น เช่น ในเรื่องเศรษฐกิจ การนิยามคำว่ารายได้ การออม และหนี้สิน ส่วนประเด็นที่ค่อนข้างเป็นนามธรรมและให้ความสนใจในลำดับรองลงไป เป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากที่จะโยงไปสู่การพิจารณาแล้วชี้วัดให้มีความเหมาะสมสำหรับการใช้งานเก็บข้อมูลได้ กล่าวโดยสรุปก็คือในช่วงแรกผู้เข้าร่วมสนทนาส่วนมากไม่เข้าใจว่าตัวชี้วัดคืออะไร มีความสัมพันธ์และมีประโยชน์อย่างไรต่อการพัฒนาชุมชน

4.1.8.2 การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน

ระดับการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในกระบวนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดจะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ที่ศึกษาและจะมีบทบาทง่ายในการทำงานแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ชุมชนที่มีโครงสร้างขององค์กรรองรับสมาชิกมักให้ความสำคัญดี ทั้งในชุมชนที่มีผู้นำองค์กรหรือผู้นำชุมชนที่เข้าใจแนวคิดในการพัฒนา สมาชิกมักจะให้ความสนใจมากกับโครงการพัฒนาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่สอดคล้องกับนโยบายพื้นฐานและความต้องการของชุมชน ทำให้หน่วยงานที่มาร่วมงานด้วยทำงานได้จริงจัง สำหรับชุมชนที่ยังไม่มีโครงสร้างการจัดองค์กรและนโยบายการพัฒนาที่ชัดเจน หน่วยงานที่มาร่วมงานด้วยต้องใช้เทคนิควิธีการต่างๆ รวมทั้งต้องใช้ความพยายามมากขึ้นเพื่อทำให้ชุมชนเข้าใจกระบวนการทำงานด้านต่างๆ ซึ่งรวมถึงในกระบวนการวิจัยนี้ด้วย เนื่องจากความเข้าใจของชุมชนต่อการจัดทำตัวชี้วัดที่ไม่ชัดเจนเพียงพอจึงส่งผลให้การให้ความสำคัญของสมาชิกและการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำตัวชี้วัดไม่เข้มข้นและต่อเนื่อง

ตัวอย่างของความร่วมมือของสมาชิกครัวเรือนคาชูลูได้จากในขั้นตอนการเก็บข้อมูลของชุมชนสุขสันต์ 26 คณะทำงานรับผิดชอบการเก็บข้อมูลได้แก่กรรมการชุมชนและครูพี่เลี้ยงเด็กได้ให้ข้อสังเกตว่าไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากสมาชิกชุมชนในการให้ข้อมูลมากนัก เมื่อเทียบกับ การให้นักศึกษาหรือเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานอื่นมาเก็บข้อมูล ซึ่งจะได้รับความร่วมมือและความน่าเชื่อถือมากกว่า นอกเหนือการให้คนในชุมชนเก็บข้อมูลกันเองก็จะมีปัญหาว่าเมื่อผู้ถามรู้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชุมชนอยู่แล้ว ผู้ตอบมักจะให้ข้อมูลจากความรู้สึกของตัวเอง ในทางตรงกันข้ามสำหรับชุมชนริมคลองสามเสน ในขั้นตอนการเก็บข้อมูลโดยกลุ่ม อสม.นั้น มีหลายครัวเรือนที่ไม่ถูกสุ่ม แต่เห็นกลุ่ม อสม.มาสำรวจข้อมูลจากครัวเรือนอื่น จึงต้องการที่จะมาร่วมให้ข้อมูลบ้าง จึงมาขออยู่กับกลุ่ม อสม.ว่ามีความสนใจจะร่วมให้ข้อมูล ให้น่าสนใจเก็บข้อมูลมาถาม

คณะวิจัยสังเกตเห็นว่าชุมชนมีความตื่นตัวที่จะเข้าร่วมกับการทำงานของคณะวิจัยเพื่อให้การดำเนินงานสู่ตัวไป ในการจัดสนทนากลุ่มสมาชิกชุมชนจะรู้ดีกว่าเป็น โอกาสดีที่มีเวทีให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และเป็นการเรียนรู้ในสิ่งใหม่ๆ ซึ่งไม่ได้มีโอกาสมากนัก แต่การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนอาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้การมีส่วนร่วมในระดับคิดหรือการทำให้ตัวชี้วัดจากการให้กรรมร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆที่กำหนดมาให้ แม้จะไม่ใช่วิธีกระบวนการที่เริ่มมาจากความต้องการของชุมชนก็ตาม แต่การมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆเหล่านี้ก็ทำให้ชุมชนเริ่มเห็นประโยชน์ของเครื่องมือ ซึ่งคือชุดตัวชี้วัดที่จะนำมาใช้ประเมินสภาพชุมชนได้

จากสภาพแวดล้อมของกรุงเทพมหานครที่มีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมบุคลิกลักษณะ และแนววิถีของชนเมืองในเรื่องของการให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจการทำมาหากินเป็นอันดับต้นๆ และมีส่วนอย่างสำคัญที่ส่งผลให้โครงสร้างที่มีได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชน มักจะ ไม่ได้รับความสำคัญในลำดับอื่นๆ ระดับของความสนใจและความสำคัญของการโครงการวิจัยนี้ ก็ยังมีไม่มากพอที่จะกระตุ้นให้ชุมชนช่วยกันคิด ช่วยกันทำโครงการอย่างมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

4.1.8.3 บทเรียนจากภาพทั่วชีวิต

1) การสร้างองค์ความรู้ จากการร่วมระดมพูดคุยกับสมาชิกชุมชนหลายครั้ง พบว่าใน ระหว่างชุมชนที่มีโครงสร้างและความพร้อมของชุมชนที่แตกต่างกัน ระดับความเข้าใจในประเด็น ตัวชี้วัดและการให้ความสำคัญของ “การพัฒนา” ก็มีความแตกต่างกัน ในชุมชนที่มีโครงสร้างการบริหารงานที่ดี มีความชัดเจนและมีความพร้อมในการพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง จะมีความเข้าใจ และพร้อมจะริเริ่มการพัฒนาจากภายในชุมชน เช่นการให้ความสำคัญกับกระบวนการเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ มีการจัดการงบประมาณของชุมชนและขอสนับสนุนงบประมาณส่วนราชการสำหรับจัดกิจกรรมส่งเสริมอย่างต่อเนื่องหลากหลายรูปแบบเพื่อสร้างจิตสำนึกให้สมาชิก ในชุมชน เป็นต้น ในขณะที่ชุมชนที่ยังไม่มีความพร้อมในด้านโครงสร้างการบริหารงานและความพร้อมในด้านการพัฒนาชุมชนจากภายใน ก็จะติดตาม โครงการพัฒนาที่มาจากส่วนราชการหรือจาก นักการเมือง เช่น สก. หรือ อส. ในเขตนั้นเป็นหลักเพื่อขอการสนับสนุนในด้านงบประมาณที่จะนำมาพัฒนาชุมชน

2) การใช้ตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือในการพัฒนา นอกจากความเข้าใจเรื่อง “ตัวชี้วัด” แล้ว สมาชิกชุมชนก็มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็น “คุณภาพชีวิต” และ “การพัฒนา” ในระดับที่ แตกต่างกันไป ในชุมชนจะมีประธาน คณะกรรมการ และสมาชิกชุมชนบางส่วนที่มีความเข้าใจถึง ประโยชน์ของตัวชี้วัดและวิธีการนำข้อมูลจากชุดตัวชี้วัด ไปใช้ ในฐานะเครื่องมือประเมิน สภาพชุมชน และ ใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนพัฒนาชุมชนได้ ดังนั้นจึงสะท้อนออกมาเป็น ความต้องการที่จะมีข้อมูลของชุมชนเก็บไว้ใช้ในชุมชน ในขณะที่สมาชิกชุมชนทั่วไปก็ยังไม่มีความเข้าใจ และยังไม่ถนัดประเด็นของตัวชี้วัดและการเก็บข้อมูล จึงยังไม่ค่อยให้ความสำคัญมีบทบาทในการ ดำเนินงานต่างๆ ในชุมชน สมาชิกชุมชนมักจะยกภาระงานให้ประธานหรือคณะกรรมการเป็นผู้รับผิดชอบ การขอความร่วมมือจากสมาชิกชุมชนในบางครั้งก็เป็นเรื่องที่ต้องขังจาก เพราะต่างก็มีภาระงานมาก ขณะนี้เราจะมีการชี้แจงให้เห็นประโยชน์อย่างชัดเจน

3) การใช้ตัวชี้วัดสร้างกระแสผู้นำและทิศทางการพัฒนา ในการสร้างตัวชี้วัดเราใช้เพื่อให้ เกิดกระแสผู้นำและทิศทางการพัฒนานั้นควรทำร่วมกับกิจกรรมจริงในเชิงต่างๆ อย่างเห็น รูปธรรมและอย่างคืบเนื่อง เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนเมื่อมีการนำข้อมูล ก่อนและหลังการร่วมกิจกรรมมาเปรียบเทียบ แต่ที่สำคัญคือการทำกิจกรรมเหล่านี้ควรเริ่มจาก ความสนใจของสมาชิกและชุมชนให้ความสำคัญ อันจะเป็นเงื่อนไขให้มีความพยายามสร้างตัวชี้วัด ขึ้นมาใช้ นอกจากนี้ผู้ที่เข้าร่วมทำตัวชี้วัดควรเป็นกลุ่มคนที่ร่วมงานกันมาตั้งแต่แรก มีการ เรียนรู้และทำความเข้าใจไปพร้อมๆ กัน และควรมีเวลาให้สำหรับการเข้าร่วมเสนอความคิดเห็น

อย่างสม่ำเสมอ อย่างไรก็ตามเงื่อนไขที่จะใช้ตัวชี้วัดช่วยสร้างกระแสสำนึกและทิศทางการพัฒนา
ได้นั้นปัจจัยสำคัญคืออุปถัมภ์ค้ำชูของผู้นำ ซึ่งต้องมีความน่าเชื่อถือ กระตือรือร้น มีความก้าวหน้า
ทางความคิด และต้องมีความสามารถขยายความคิดไปสู่ผู้ร่วมงานได้ เหล่านี้เป็นปัจจัยที่มีความ
สำคัญที่จะกระตุ้น ผลักดันการดำเนินงาน ไปสู่ความสำเร็จได้

4.2 ภาพรวมกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตัวชี้วัดโดยชุมชนมีส่วนร่วม

ในส่วนนี้เป็นการประเมินภาพรวมของกระบวนการเรียนรู้เพื่อการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด
โดยชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งจำแนกเป็นเขตชนบทและเขตเมือง ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การประเมินเงื่อนไข
หรือปัจจัยที่จำเป็นซึ่งมีส่วนเสริมศักยภาพการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดที่เน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วม

4.2.1 กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดในเขตชนบท

โดยภาพรวมกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดโดยชุมชนมีส่วนร่วมในเขต
ชนบทพบว่าเงื่อนไขหรือองค์ประกอบของความแตกต่างกันที่สำคัญ 5 ประเด็น ดังนี้

1. ชุมชนที่มีประสบการณ์และ โอกาสในการติดต่อสื่อสารกับโลกภายนอกได้มากจะเป็น
ชุมชนที่สามารถเรียนรู้และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนา
สังคมได้มากและเร็วกว่าชุมชนที่อยู่ห่างไกลและมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับโลกภายนอกน้อยกว่า อย่าง
ไรก็ตามโดยคุณลักษณะของชุมชนแบบหลังซึ่งมักจะมีเงื่อนไขความสัมพันธ์ทางสังคมที่ใกล้ชิด
ระหว่างสมาชิกชุมชนมากกว่าชุมชนแบบแรก เมื่อมีการสร้างองค์ความรู้และความเข้าใจให้สมาชิก
ชุมชนเข้าใจดีแล้ว การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนจะอยู่ในระดับที่สูงกว่าอย่างชัดเจน โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งในชุมชนที่ผู้นำชุมชนมีประสบการณ์สามารถนำสมาชิกชุมชนได้ และผู้นำที่ได้รับการยอมรับ
จากสมาชิกชุมชนว่ามีความโปร่งใสและทำเพื่อส่วนรวม

2. เนื่องจากการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดในกระบวนการวิจัยนี้เป็นการเรียนรู้ร่วมกันและ
การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งต้องมีการจัดสนทนากลุ่มอย่างคล่องตัว ดังนั้นในชุมชนที่มีผู้นำที่
มีทักษะและประสบการณ์ในการวิเคราะห์ปัญหา สถานภาพ และความต้องการของชุมชน ผู้นำชุม
ชนจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเพื่อ
สร้างตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนของตน ถึงแม้ว่าผลของการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด
ครั้งนี้จะยังไม่สามารถยืนยันได้ว่าจะสามารถนำตัวชี้วัดที่สร้างขึ้น ไปใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา
ได้ก็ตามแต่ในหลายๆชุมชนอย่างเช่นกรณี ชุมชนซูกะฮะฮัน ในจังหวัดบุรีรัมย์ ผลที่ปรากฏชัดเจนคือผู้
นำชุมชนสามารถช่วยกระตุ้นกระแสสำนึกการพัฒนาและการมีส่วนร่วมของสมาชิกได้ค่อนข้าง
มาก เพราะเมื่อสมาชิกชุมชนมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นและเห็นประโยชน์ของการจัดทำตัวชี้วัด
สมาชิกชุมชนก็จะให้ความสำคัญและเข้าร่วมในกระบวนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดด้วยความเต็มใจ

3. ชุมชนที่มีกลุ่มหรือองค์กรเข้มแข็ง กลุ่มและองค์กรนั้นจะมีบทบาทสำคัญในกระบวนการ
การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดระดับชุมชน เพราะกลุ่มและองค์กรชุมชนมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้
สมาชิกรู้จักขบคิดและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา วางแผนและกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนตน

รายงานฉบับสมบูรณ์
โครงการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคม
ระยะที่ 2

คณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ ■

ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์

นักวิจัยหลักและผู้ประสานงานโครงการ ■

ดร.ศิริเชษฐ์ สังขะมาน

นักวิจัยหลัก ■

นางกอบกุล สามัคคี
นางนภัส กอร์ดอน
นางสาวอาภา ศิริวงศ์ ณ อยุธยา
นางสุริยา วีรวงศ์
นายประโยชน์ เจริญสุข
ดร.นฤมล บรรจงจิตร
ดร.นฤมล อรุโณทัย
นายอเนกพร เกื้อมา
นางสาวจิรวรรณ ตั้งจิตเมธี
ดร.พินิจ อากษานนท์

นักวิจัยผู้ช่วย ■

นางสาวอรรณพ สุขเกษม
นางสาวอุมาภรณ์ ตันประเสริฐ
นางสาวพาณี จรูญทัต
นางสาวภรณ์ ทิรวิธวราตี
นายประภาส แสนสิงห์
นางสาวสลิทธิพิศ คุรุรุ่งโรจน์รัตน์

นางสาวอุทุมพร เลื่องลือเจริญกิจ
นางสาวอุมา ทับเที่ยง
นางสาวศศิวิทย์ นวกวงษ์
นางสาวณาริณีย์ จิระพันธุ์
นางสาวขวัญฤทัย จ่างจำรัส

เองในบางปัญหาหรือหลายปัญหา พื้นฐานการร่วมทำกิจกรรมต่างๆเหล่านี้จะช่วยให้สมาชิกชุมชน มีความเข้าใจ เห็นความสำคัญ และมีส่วนร่วมในการจัดทำตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาในระดับชุมชน อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ทุกกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีอยู่จะมีส่วนสนับสนุนบทบาทนี้ได้ สิ่งสำคัญคือต้องเป็นกลุ่มและองค์กรชุมชนที่ยั่งยืน ซึ่งจะสามารถกระตุ้นและสนับสนุนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดโดยชุมชนมีส่วนร่วมได้

4. ภารกิจเป็นผู้นำของกลุ่มคนนำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นผู้นำทั้งด้านปัญญาระดับปฏิบัติ กระบวนการที่พึงประสงค์ จะเป็นปัจจัยสำคัญในการชักนำสมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำตัวชี้วัดของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าถึงประเด็นความเข้าใจกับสมาชิกชุมชนในระดับครัวเรือน ดังที่ปรากฏผลในการดำเนินกระบวนการวิจัยในชุมชนคลองชุมชนจีน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกจากนี้ถ้าผู้นำเป็นผู้ที่มีความเข้าใจและเห็นประโยชน์ของการสร้างตัวชี้วัด ก็จะมีบทบาทสำคัญช่วยกระตุ้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ได้มากในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติจริง การจัดทำตัวชี้วัดให้สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา ได้มีเงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่งนอกจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนแล้วคือ การรู้จักประยุกต์ใช้ประสบการณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นฐานในการพัฒนา ซึ่งจะสร้างเงื่อนไขประการนี้ได้ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน ก็ผู้ที่จะมีบทบาทสำคัญในการแยกแยะและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม ในการการพัฒนาของชุมชน

5. ความพร้อมของสมาชิกชุมชน ความพร้อมที่กล่าวถึงเป็นความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด ทั้งในการมีส่วนร่วมคือปัจจัยสำคัญพื้นฐานของกระบวนการดังกล่าวนี้ ความพร้อมของสมาชิกชุมชนสามารถพิจารณาได้จาก

- สมาชิกชุมชนเริ่มตระหนักถึงเป้าหมายและทิศทางในการพัฒนาที่เป็นของชุมชนเอง
- สมาชิกชุมชนเริ่มให้ ความสนใจหรือตั้งคำถาม เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตและทิศทางการพัฒนา รวมถึง ความห่วงหวั่น ที่จะเห็นภาพอนาคตของชุมชน
- สมาชิกชุมชนต้อง ต้องเต็มใจร่วมมือ รับผิดชอบ สนับสนุน และให้เวลา กับวิสาหกิจชุมชนอย่างเต็มที่ในกระบวนการสร้างตัวชี้วัดชุมชน จนถึงขั้นตอนการนำตัวชี้วัดไปทดลองและนำกลับมาปรับปรุงเพื่อใช้งานต่อไป
- ในกระบวนการต่างๆเหล่านี้ สมาชิกชุมชน ต้องมีส่วนร่วมคิดและลงมือปฏิบัติ ความเห็นเห็นกัน ได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ถูกครอบงำจากวิทยากรชุมชนหรือผู้นำชุมชนอื่นๆ

4.2.2 กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดในเขตเมือง

สำหรับพื้นที่ศึกษาในเขตเมือง กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดโดยชุมชนมีส่วนร่วมมีเงื่อนไขที่สำคัญคือ

1. ความเป็นสังคมเมืองมีผลให้สมาชิกชุมชนใช้เวลาสำหรับการทำมาหากิน เพื่อความอยู่รอดของชุมชนและครอบครัวมากกว่าความสนใจในการร่วมกิจกรรมของชุมชน เว้นเสียแต่ว่ามีเงิน ได้ใช้เงินมากในพื้นที่ชุมชนแออัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งภาวะเศรษฐกิจและสังคมในกรุงเทพมหานครที่ทุกคนต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว มีส่วนสำคัญในการผลักเหล่านักกิจกรรมและแนวความคิดของคนในชุมชนที่ศึกษาทำให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและการพัฒนาเป็นอันดับแรก โครงการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดจึงไม่เกิดผลโดยตรงกับเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนจึงไม่ได้ได้รับความสนใจจากสมาชิกส่วนใหญ่ของชุมชน นอกจากนั้นจากการจัดสนทนากลุ่ม ในพื้นที่ชุมชนแออัดกรุงเทพมหานคร พบว่าสมาชิกที่เข้าร่วมสนทนาจะสามารถเชื่อมโยงประเด็นตัวชี้วัดได้เฉพาะบางประเด็นที่ค่อนข้างเป็นรูปธรรมเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจ การมีงานทำ รายได้ การออม และหนี้สิน ส่วนประเด็นตัวชี้วัดอื่นๆ โดยเฉพาะในประเด็นที่ค่อนข้างเป็นนามธรรมมักจะไม่ได้รับความสนใจที่จะยกมาถกเถียง และวิเคราะห์ร่วมกันในการสร้างตัวชี้วัด

2. ภาวะความตึงเครียดทางสังคมและความใกล้ชิดระหว่างกันของสมาชิกชุมชนในเขตเมืองมีน้อยกว่าในสังคมชนบท ความร่วมมือระหว่างกันในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนจึงมีน้อยตามไปด้วย สมาชิกชุมชนเมืองมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ ไม่ค่อยสนใจทุกข์สุขของเพื่อนบ้านและปัญหาของชุมชน ถ้าหากปัญหาของเพื่อนบ้านหรือของชุมชนนั้น ไม่กระทบกับวิถีชีวิตของตนเองและครอบครัว ดังนั้นเขาจะชักนำให้สมาชิกชุมชนมาร่วมกันคิดและพัฒนาตัวชี้วัด จำเป็นต้องพยายามหาจุดเริ่มต้นที่เป็นการระดมปัญหาหรือความต้องการร่วมกันของชุมชนให้ได้ก่อน จึงจะสามารถสร้างจุดสนใจที่จะดึงให้สมาชิกชุมชนส่วนใหญ่เข้ามาช่วยกันระดมความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ ซึ่งอาจจะเริ่มขึ้นแรกของการกระตุ้นสมาชิกให้เข้ามาร่วมกับสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดของชุมชน แต่จากการสังเกตการณ์การทำงานวิจัย โครงการนี้ในหลายพื้นที่ศึกษาในเขตเมืองพบว่าสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่มองว่าการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดไม่ใช่เรื่องของตนเองและชุมชน แต่เป็นเรื่องของเจ้าหน้าที่จะมีทั้งงบประมาณและเวลา สมาชิกชุมชนที่มีเวลาว่างและสนใจก็อาจจะเข้าไปร่วม ได้ก็ถือเป็นความสนใจส่วนบุคคล

3. การคำนึงงานต่างๆ ในชุมชนที่ศึกษา สมาชิกชุมชนมักจะยกภาระงานให้คนอื่นำชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบ การขอความร่วมมือจากสมาชิกชุมชนบ่อยครั้งเป็นเรื่องที่ทำได้ค่อนข้างยาก เพราะสมาชิกส่วนมากคิดว่าตนเองมีภาระครอบครัวมาก ดังนั้นการจะถูกกระตุ้นสำนึกให้สมาชิกชุมชนในเขตเมืองเข้ามาร่วมจึงเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เห็นว่าผู้นำของชุมชนจะมีบุคลิกลักษณะพิเศษเป็นผู้มีความน่าเชื่อถือ กระตือรือร้น มีความกล้าหาญทางความคิด และที่สำคัญคือต้องมีความอดทนที่จะสามารถกระจายความดีความชอบของตนไปสู่ผู้ร่วมงานและสมาชิกได้อย่างชัดเจน บังคับให้ถ้าไม่เช่นนั้นจะมีส่วนสำคัญในการกระตุ้น หรือผลักดันให้สมาชิกมีความสนใจและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนได้ ผู้นำชุมชนและความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนจึงมีความสำคัญมากต่อการขับเคลื่อนการวิจัยเพื่อการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด โดยชุมชนมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำชุมชนและองค์กรชุมชนจะต้องพยายามสร้างผลงานออกมาให้สมาชิกยอมรับอย่างค่อนเนื่อง จึงจะสามารถสร้างความสนใจและกระตุ้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนได้ในระยะยาว

4.3 การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการจัดทำตัวชี้วัดโดยชุมชนมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม/องค์กรชุมชน

โดยเริ่มจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งในชุมชนบทและเมืองที่มีผลต่อแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างคนระหว่างคนจากพื้นฐานความสัมพันธ์แบบเครือญาติและผู้คนบ้านใกล้ใกล้ ไปสู่ลักษณะต่างคนต่างอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนเมืองทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ โดยในชุมชนเมืองความสัมพันธ์ก็มีความเปลี่ยนแปลงและเน้นเพียงไปตามวิถีชีวิตของคนเมืองเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามในหลายชุมชนที่ศึกษาทั้งในเขตเมืองและชนบทความเข้มแข็งของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนมีส่วนร่วมอย่างสำคัญต่อการผลักดัน “ทุนทางสังคม” ให้มีส่วนช่วยสร้างชุมชนเข้มแข็งที่จะมีผลอย่างสำคัญต่อการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดทำตัวชี้วัดของชุมชน

ภาพที่เห็นเด่นชัดจากการวิจัยโครงการนี้ก็คือ ในหลายชุมชนที่ยังไม่มีการรวมกลุ่มกันเป็นเพื่อนบ้าน กระบวนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดมีส่วนร่วมไม่มากนักในการกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนรวมตัวกันเพื่อขบคิดใจตื้นโง่เกี่ยวกับการพัฒนาและการสร้างตัวชี้วัดเพื่อประเมินทิศทางการพัฒนาที่ผ่านและค้นหาทิศทางที่เหมาะสมสำหรับแต่ละชุมชน โดยเฉพาะในบางชุมชนที่สมาชิกมีส่วนร่วมขบคิดเรื่องตัวชี้วัดและการพัฒนา แต่โดยรวมแล้วยังไม่ทันปุระ โยชน์ของตัวชี้วัดและแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้เท่าใดนัก ส่วนในชุมชนที่มีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งพอสมควร โครงการนี้ได้ช่วยสร้างประเด็นและกลุ่มตัวชี้วัดที่เป็นรูปธรรมเพื่อให้กลุ่มสามารถนำไปใช้ต่อไปในการวางแผนพัฒนาชุมชน และสิ่งที่กล่าวมาแล้วว่าในบางชุมชนที่มีกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งและพัฒนาไปถึงขั้นที่สามารถสร้างตัวชี้วัดเอง และสามารถนำตัวชี้วัดนั้นมาเป็นฐานในการวางแผนการพัฒนาได้ ชุมชนเหล่านี้ถือว่าเป็นชุมชนก้าวหน้าที่มีความเข้มแข็ง และส่วนมากเป็นชุมชนที่มีการประสานงานในระดับเครือข่ายกับชุมชนหรือกลุ่มอื่นๆ ในระดับด้วย

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในโครงการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด นักวิจัยพบว่าในแต่ละพื้นที่ศึกษาและแต่ละชุมชนที่ศึกษามีกระบวนการเกิดกลุ่มที่หลากหลาย และระดับความเข้มแข็งของกลุ่มก็แตกต่างกัน ในบางพื้นที่สมาชิกชุมชนยังไม่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม แม้ว่าจะเคยมีกลุ่มที่รัฐช่วยจัดตั้ง เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน ฯลฯ แต่มีการสนับสนุนโดยรัฐหมดไป กลุ่มเหล่านี้ก็ค่อยๆ สลายตัวลงไปด้วยเช่นกัน หรืออาจจะมีการรวมเป็นครั้งคราวตามแต่พระราชการจะกำหนดให้ในบางพื้นที่ สมาชิกในชุมชนที่ศึกษาส่วนใหญ่มีความผูกพันกันอย่างเหนียวแน่นและรวมตัวกันเป็นกลุ่มกันพื้นฐานจะหาความสัมพันธ์เชิงเครือญาติหรือความศรัทธาในศาสนา ผิดๆกัน แต่ในบางพื้นที่สมาชิกของชุมชนก็มีการรวมกลุ่มกันเข้มแข็งโดยที่ไม่ต้องอาศัยพื้นฐานความสัมพันธ์ทางเครือญาติหรือทางศาสนา กลุ่มเหล่านี้มักจะมีการรวมที่ต่อเนื่อง มีการสร้างเครือข่ายการดำเนินงานร่วมกับกลุ่มหรือชุมชนอื่นๆ และมีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และประสบการณ์ร่วมกัน

ดังนั้น คำถามที่น่าสนใจคือ ทำไมบางพื้นที่จึงมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มที่เข้มแข็ง เรือธง
ในการเกิดกลุ่มมีอะไรบ้าง และกระบวนการเกิดกลุ่มหรือความเป็นกลุ่มหรือชุมชนเข้มแข็งมีส่วน
สัมพันธ์กับความเข้มแข็งไปได้อย่างไรหรือความสำเร็จของโครงการสร้างและพัฒนาคือชีวิตหรือ ไม่อย่างไร

การเกิดกลุ่ม คือ การรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชนจำนวนหนึ่ง เกิดวัตถุประสงค์อื่นใด
อันหนึ่งร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและการเรียนรู้ไปพร้อมกัน มีการร่วมประชุมปรึกษากัน
ในกิจกรรมต่างๆของกลุ่ม สำหรับเรือธงของการเกิดกลุ่มโดยทั่วไป ซึ่งอาจจะนิมิตหรือไม่มีผล
ต่อความเข้มแข็งของชุมชนมีเรือธงพื้นฐาน 4 ประการ คือ

1. การที่รัฐให้การส่งเสริม ซึ่งเป็นเรือธงที่มีส่วนทำให้เกิดกลุ่มขึ้นในชุมชนมากที่สุด
เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นต้น เรือธงของการเกิดกลุ่มจากการสนับสนุน
จากรัฐนั้นมักจะเป็นผลในเชิงปริมาณ คือเกิดกลุ่มได้รวดเร็วและจำนวนมากกลุ่ม แต่กลุ่มที่รัฐ
สนับสนุนหลากหลายกลุ่ม ไม่ตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาสมาชิกชุมชน ได้อย่างแท้จริง จึง
ขาดความต่อเนื่องและความเข้มแข็ง และสมาชิกชุมชนอาจไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของกลุ่มอย่าง
ถ่องแท้ และคิดว่าเป็นเรื่องชะง่อนทางจึงไม่อาจให้ความร่วมมือหรือเข้าร่วมกิจกรรม

2. การมีสิ่งจูงใจ เช่น เงินทุนเริ่มต้น เงินปันผล รวมถึงวัสดุอุปกรณ์ที่ได้รับการสนับสนุน
ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มดำรงอยู่ได้ เรือธงในด้านสิ่งจูงใจแม้ว่าจะเป็นปัจจัยสำคัญต่อ
กระบวนการเกิดและการดำรงงานของกลุ่ม แต่ก็ยังเป็นปัจจัยประเภทเสริมมากกว่าปัจจัยหลักที่
กระตุ้นให้เกิดกลุ่ม หากสมาชิกกลุ่มรวมตัวกันและดำเนินงาน โดยพึ่งพาและยึดติดอยู่กับสิ่งจูงใจก็
จะทำให้กลุ่มขาดความเข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเกิดอุปสรรคขึ้นและทำให้สิ่งจูงใจหลุดลอย
ก็จะมีผลต่อการดำรงงานของกลุ่มในที่สุด

3. การมีผู้นำที่ดี ผู้นำชุมชนเป็นถึงสำคัญที่จะผลักดันขบวนการต่างๆ ให้เกิดขึ้นและเกิด
ความต่อเนื่อง โดยเฉพาะในชุมชนชนบท สมาชิกชุมชนจะให้ความสำคัญกับผู้นำสูงมาก เรือธง
การมีผู้นำที่ดีและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกชุมชนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนา
กลุ่มและการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งให้แก่กลุ่มหรือองค์กรชุมชนนั้นๆ อาทิเช่น กลุ่มที่จะออม
ทรัพย์ที่มีฐานมาจากแนวคิดของทฤษฎี ยอดแก้ว เพื่อจัดตั้ง “สถาบันการเงิน” ในระดับชุมชนที่
มีพื้นฐานอยู่ที่ความสนิทสนมกลมเกลียวและเชื้ออาพรของชุมชน มิใช่เพื่อการค้าหรือหวังกำไร
อย่างสถาบันการเงินแบบทางการ กองทุนออมทรัพย์นี้แม้จะถือได้ว่าเป็นปัจจัยในเรือธงเป็นสิ่งจูง
ใจและทำให้กลุ่มอยู่ได้เพราะเป็นกองทุนที่เอื้อประโยชน์ให้กับคนในชุมชนโดยตรง แต่มีความแตกต่าง
ในลักษณะที่เป็นแหล่งสวัสดิการให้สมาชิกชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย คือครอบคลุมทั้งการลงทุน
ทำมาหากิน การศึกษา สุขภาพอนามัยและสาธารณสุข ประโยชน์อื่นๆ ที่ทำให้กลุ่มดำรงอยู่ได้
คือ “ความมีดีจะ” และ “สำนึกในความเป็นเจ้าของร่วมกัน” ความสำนึกและความเข้มแข็งของ
กลุ่มออมทรัพย์นี้ขึ้นอยู่กับผู้นำและผู้บริหารกลุ่มออมทรัพย์ ส่วนปัจจัยสำคัญอันลึบรองลงมาคือ
สมาชิกซึ่งจะต้องถือความมี “ดีจะ” และออมทรัพย์ให้ได้สม่ำเสมอ เป็นที่น่าสังเกตว่าสมาชิก
กลุ่มออมทรัพย์แบบทั่วไปอดทนตัวกันมากในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจเนื่องจากทำมาหากินเกิดขึ้นและ
รายจ่ายของสมาชิกมากขึ้น ทำให้เงินออมตกลงหรือไม่มีเงินออมเลย ปัญหาของกลุ่มคือสมาชิกบาง

คนด้วยกัน ไม่ส่งขึ้นจึงเป็นปัญหาหรือจึงทำให้รับกลุ่มอสมทรีฟในหลายๆหมู่บ้านอันเกิดจากปัจจัยภายนอกก็เกิดจากเหตุเศรษฐกิจ ตัวอย่างนี้สะท้อนให้เห็นได้ว่าการยึดถือและพึ่งพิงสิ่งของใด แทนที่จะยึดโยงกับ “สัจจะ” และความมั่นคงของกลุ่มมีผลกระทบด้านลบต่อกลุ่มและอาจจะทำให้กลุ่มนั้นถล่มสลายไปได้

4. การได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งมีบทบาทกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนได้รวมตัวกันคิดวิเคราะห์ปัญหาและหาทางแก้ไขร่วมกัน รวมทั้งสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ให้กว้างขวางและมีพลังยิ่งขึ้น เงื่อนไขประการนี้นอกจากผู้นำในชุมชนแล้ว การศึกษากลุ่มก็จะต้องอาศัยการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งมีบทบาทกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนได้รวมตัวกันคิดวิเคราะห์ปัญหาและหาทางแก้ไขร่วมกัน รวมทั้งสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ให้กว้างขวางและมีพลังยิ่งขึ้น องค์กรพัฒนาเอกชนนั้นว่าเป็นองค์กรภาคประชาชนที่มีศักยภาพและประสบการณ์ในการสร้างและประสานงานเครือข่ายกลุ่มต่างๆ ดังนั้น การสนับสนุนโดยองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งอาจจะผ่านแกนนำสมาชิกชุมชนที่มีความสามารถและถนัดถื่นนั้น ทำให้เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเครือข่ายที่มีพลังในการดำเนินกิจกรรมและแก้ไขปัญหาร่วมกัน รวมทั้งผลักดันด้านนโยบายสาธารณะและกฎหมายด้วย ดังเช่นในกรณีชุมชนถ้ำเสือ จังหวัดสงขลา

กล่าวโดยสรุปได้ว่าหากเรเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนให้สามารถร่วมกันสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดของชุมชนได้ ควรจะสนับสนุนการไม่ทิ้งข้อดีด้านการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มหรือของชุมชน เพื่อให้กลุ่มหรือองค์กรชุมชนนั้นช่วยกระตุ้นกระแสเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางการพัฒนาให้แก่มหาวิทยาลัยของกลุ่มหรือขององค์กรชุมชน โดยกระบวนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคมโดยชุมชนมีส่วนร่วมนี้เป็นกระบวนการหนึ่งที่จะมีส่วนช่วยสร้างความตระหนักในศักยภาพชุมชน และความต้องการที่จะนำ “ทุนทางสังคม” มาใช้เป็นฐานเพื่อคัดลอกการพัฒนาอย่างไว้ที่ตามกลุ่มที่จะเข้มแข็งและพร้อมที่จะเสริมสร้างศักยภาพการจัดการตัวชี้วัดระดับชุมชนได้นั้น จากผลการศึกษาวิจัยโครงการนี้กล่าวได้ว่าจากการเก็บข้อมูลภาคสนามโครงการนี้พบว่ารูปแบบและวิธปฏิบัติที่ดำเนินอยู่ที่ทำให้ชุมชนร่วมกันตั้งกลุ่มที่มีความไว้วางใจกันจะช่วยให้เกิดชุมชนเข้มแข็งได้อย่างรูปได้ 4 ประเด็นคือ 1) เพื่อแก้ปัญหา 2) เพื่อใช้ทรัพยากรในชุมชน 3) เพื่อการพึ่งตนเอง และ 4) เพื่อสร้างอำนาจต่อรอง จึงวางระเบียบดังนี้

การรวมกลุ่มที่ตนแก้ปัญหา เกิดจากการปรับตัวของชุมชนที่ประสบปัญหาในด้านต่างๆ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจหรือปัญหาหนี้สิน โดยเป็นการรวมตัวกันทั้งในชุมชนและระหว่างชุมชนเพื่อสมาชิกมาช่วยกันแก้ไขปัญหา เช่น เมื่อปี พ.ศ. 2538 ชุมชนบ้านไค้ ตำบลควนไฮ้ จังหวัดสงขลา มีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น โดยกำหนดเป้าหมายขององค์กรพัฒนาเอกชนและชุมชน ทุกคนทั่ว เพื่อสนับสนุนให้สมาชิกไม่พึ่งพิงนายทุนหรือธนาคารที่มีดอกเบี้ยสูง แต่เดิมในด้านนี้ในพื้นที่ออกเงินซื้อเรือกและอุปกรณ์ทำการประมงให้แก่สมาชิกชุมชน เมื่อได้ผลผลิตก็ต้องนำมาขายให้กับเจ้าคนค่านั้น หลังจากนั้นกลุ่มออมทรัพย์นี้แล้วผู้ใหญ่นายจึงแนะนำให้ชาวประมงกู้เงินจากกลุ่มไปใช้หนี้เจ้าคนค่านั้นชาวประมงส่วนใหญ่อิงสามารถปลดหนี้จากเจ้าคนค่านั้นได้

การรวมกลุ่มเพื่อใช้ทรัพยากรในชุมชน เป็นการรวมกลุ่มเพื่อนำทรัพยากรหรือความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างเสริมให้เกิดประโยชน์กับคนในชุมชน ด้วยการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อให้มีการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานในกระชั้นชิดสมาชิกชุมชนในจังหวัดสระบุรี โดยลงทุนกันเองในชุมชนและเป็นการใช้ทรัพยากรทางทะเลมาใช้ให้เป็นประโยชน์ โดยหลังจากเชื่อมโยงปลาทะเลเป็นผลสำเร็จ สมาชิกชุมชนก็ตื่นตัวให้กันกลุ่ม และใช้เงินกองทุนหมุนเวียนในชุมชนต่อไป หรือการรวมตัวกันในการอนุรักษ์ในเขตชุมชนและป่าต้นน้ำลำธารของอำเภอบัว จังหวัดน่าน เพื่อประโยชน์ทั้งในการเก็บของป่าและอยู่อาศัยรวมทั้งเป็นการรักษาต้นน้ำด้วย อันเป็นความวิเศษของผู้นำ (ผู้ใหญ่นาน) นับแต่ พ.ศ.2518 เป็นต้นมา และในปัจจุบันยังคงมีการรวมตัวกันในการรักษาในวัดคำตำบล ทำการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บนพื้นที่รวมทั้งประมาณหนึ่งพันไร่ นอกเหนือนี้ยังมีการรวมตัวกันขึ้นเพื่อสร้างเป็นเครือข่ายในการนำทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรทุกชนิดมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น การรวมตัวของกลุ่มหนองสนุน ไพรพันบ้านในจังหวัดสระบุรี เพื่อรวมรวมคำรกรักษ์และส่วนผสมของสมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาโรค

การรวมกลุ่มเพื่อการพึ่งตนเอง เป็นการรวมกลุ่มเพื่อถวายเป็นฐานกระบวนการเรียนรู้อย่างร่วมกันขององค์กรชุมชนเพื่อให้เกิดองค์ความรู้สู่การพึ่งตนเอง โดยวิธีการเปลี่ยนระบบการคิดของสมาชิกชุมชน การรวมตัวกันของชุมชนจะทำหน้าที่เป็นแกนกลางที่เป็นกำลังทางความคิด การคิดคำนวณ การวิเคราะห์ประเมินสถานการณ์ และวิวัฒนาการทางออกที่เป็นทางเลือกใหม่ๆ ให้กับชุมชน โดยอาศัยความตั้งใจและสำนึกไทยของชนชาวมุสลิมเป็นพลังในการปฏิบัติเพื่อฟื้นฟูศักยภาพการพึ่งตนเอง การรวมตัวกันไม่ใช่ว่าเป็นเพียงการรวมกันปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้นแต่จะเป็นการรวมฐานกระบวนการเรียนรู้อย่างร่วมกันขององค์กรชุมชนขึ้นเพื่อให้เกิดองค์ความรู้สู่การพึ่งตนเองโดยวิธีการเปลี่ยนระบบการคิดของสมาชิกชุมชน ดังเช่น "โรงเรียนชุมชนอิสลาม" ที่เกิดขึ้นในปี 2539 โดยมีรูปแบบของโรงเรียนคือ ห้องเรียนรวมชาติ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิก

การรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากที่ประชาชนจำนวนมากมองไม่เห็นทางออกว่าทางรัฐทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัดที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะจัดการและคลี่คลายปัญหาวิกฤตของชุมชนได้อย่างไร ด้วยสถานการณ์ในลักษณะเช่นที่กล่าว กระบวนการเกิดกลุ่มจึงเกิดขึ้นเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง เช่น ในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ซึ่งเมื่อมารวมกันช่วง 7-8 ปี ที่ผ่านมามีเหตุการณ์ในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน ได้ยุบยืมเงินจากธนาคารเพื่อถวายเป็นกองทุนและสหกรณ์ (ธกส.) เพื่อมาซื้อวัวที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์นำเข้ามาจากประเทศออสเตรเลีย (ซึ่งเป็นวัวที่คัดทิ้งแล้ว) เพื่อนำมาเลี้ยงและขยายพันธุ์ตามโครงการอีสานเขียว หลังจากรู้ชื่อวัวมาเข้าประมาณ 5 ปี ประเพณีว่าวัวที่เกษตรกรซื้อเข้ามาไม่สามารถมีลูกได้ ซึ่งเกษตรกรเรียกว่า "วัวพละศักดิ์" เกษตรกรจึงพยายามที่จะคืนวัวกลับไม่สำเร็จ ปัญหาที่ตามมาคือเกษตรกรกลับมีหนี้สินสะสมเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นเกษตรกรจึงหาวิธีร่วมและจังหวัดอื่นๆ ในภาคอีสานโดยการนำของครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ ผู้นำในชุมชน ได้รวมตัวกันขึ้นเพื่อเรียกร้องและต่อสู้กับปัญหาดังกล่าว โดยรวมกันเป็นคณะที่ปรึกษาเพื่อให้ความช่วยเหลือในด้านกฎหมายในการต่อสู้ครั้งนี้ หรือในเรื่องของการรวมกันเพื่อประท้วงเรื่องถึงแนวหลักจากที่ดินของโรงงานอุตสาหกรรมในเขตนิคมอุตสาหกรรมจังหวัดระยอง การรวมตัวกันแบบนี้เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติจากการที่สมาชิกชุมชนส่วนมากมีปัญหาในเรื่อง

เตือนกันจึงรู้จักสนิทสนมและมีการรวมกลุ่มกันได้ง่าย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันเรียกร้องและ
ปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะสำหรับอนาคต

โครงการวิจัยเรื่องการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคมเป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษากระบวนการสร้างตัวชี้วัดร่วมกับชุมชน ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มีนักวิจัยและชุมชนเรียนรู้ร่วมกันถึงกระบวนการจัดทำตัวชี้วัด เพื่อประเมินทิศทางการพัฒนาที่ผ่านมาและค้นหาทิศทางที่เหมาะสมสำหรับแต่ละชุมชน อันอาจเชื่อมโยงไปสู่ความเข้าใจและการพัฒนาตัวชี้วัดระดับชาติที่จะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาของประเทศในอนาคต เนื้อหาในรายงานบทสรุปนี้เป็นการสรุปกระบวนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดในระดับชุมชน และนำเสนอแนวทางเพื่อนำกระบวนการที่ได้จากการทดลองเรียนรู้ใน 8 พื้นที่ไปขยายผลและใช้ประโยชน์ต่อการกำหนดแนวทางการจัดทำตัวชี้วัดในระดับชาติต่อไป

5.1 สรุปผลกระบวนการจัดทำตัวชี้วัดระดับชุมชน

ผลการวิจัยในโครงการนี้ยืนยันได้ว่าสภาพการณ์ของสังคมไทยปัจจุบันกำลังอยู่ในช่วงการ “เปลี่ยนผ่าน” จากสังคมที่เคยมีโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ใกล้ชิดบนพื้นฐานความสัมพันธ์แบบเครือญาติและเพื่อนบ้านที่คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไปสู่ความเป็นสังคมสมัยใหม่ที่มีลักษณะค่าของคนค่าอยู่มากขึ้น โดยเฉพาะในชุมชนเมืองขนาดใหญ่ ส่วนในชนบทนั้นวิถีชีวิตของสมาชิกชุมชนก็กำลังเปลี่ยนไปเช่นกัน นอกจากโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนจะค่อยๆ หลุดลงแล้ว ชนบทรวมกันเป็นปวงเพื่อดีดเดิมก็หาคนสืบทอดได้ยากขึ้น เนื่องจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่รับเอาวัฒนธรรมเมืองเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่มีการอพยพแรงงานสูง คนชนบทที่เคยช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้เปลี่ยนมาเป็นกิจกรรมการแลกเปลี่ยนแรงงานผ่านสื่อกลางที่เป็นเงินและผลประโยชน์ หรือทรัพย์สินในรูปแบบต่างๆ ไม่ไ้รอสนใจทุกข์สุขของกันอื่นๆเท่ากับความมั่งมีของตนเองและครอบครัว

เงื่อนไขและปัจจัยการพัฒนาในสังคมไทยก็เช่นเดียวกัน ได้รับผลกระทบจากกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบของการพัฒนาที่เน้นความสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าการพัฒนาสังคม โครงการพัฒนาต่างๆเน้นกิจกรรมการสร้างเสริมความมั่งมีศรีสุขมากกว่าความอยู่ดีมีสุข เน้นการสร้างรายได้มากกว่าการมีคุณภาพชีวิตที่ดี หรือนั้นความเจริญทางวัตถุมากกว่าความเจริญทางจิตใจ สมาชิกของชุมชนแข่งขันและดิ้นรนเพื่อทุนทางเศรษฐกิจโดยละทิ้งทุนทางสังคมที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาในสังคม อย่างไรก็ดีตามยังคงมีชุมชนชนบทอีกจำนวนหนึ่งที่ร่วมหันมาให้ความสำคัญกับ “ทุนทางสังคม” ของชุมชนมากขึ้น เกิดความตื่นตัวและกลับมาให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยนำความรู้และประสบการณ์ของผู้รู้หรือปราชญ์ในท้องถิ่นมาใช้ในการวางแผนพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชนของตน การสร้างและพัฒนาตัว

ชีวิตตามกระบวนการวิจัยในโครงการนี้เป็นแนวทางหนึ่งที่น่าหวังว่าจะมีส่วนช่วยกระตุ้นและขับเคลื่อนให้สมาชิกชุมชนหันมาตระหนักและใช้ท้องถิ่นเป็นตัวตั้งในการคิดและพบทุนการพัฒนาในชุมชนของตนเอง โดยคาดหวังอย่างยิ่งผ่านกระบวนการกลุ่มหรือองค์การชุมชนในรูปแบบต่างๆ

การทำวิจัยในโครงการนี้เน้นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกชุมชน ผู้นำชุมชน และแกนนำของกลุ่มหรือองค์การชุมชนต่างๆ เพื่อให้เกิดกระบวนการร่วมกันคิดและร่วมกันปฏิบัติในกิจกรรมการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด โดยมิได้ละเลยการทำหน้าที่เสมือนเป็นพี่เลี้ยงในการทำงานร่วมกันของชุมชน ผลการทำงานตลอดทุกกระบวนการจนจบจากจะคาดหวังให้ได้ประเด็นและกลุ่มตัวชี้วัดต่างๆ ที่จะสามารถใช้ในการประเมินสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน กำหนดทิศทางยุทธศาสตร์พัฒนาที่เหมาะสมต่อชุมชน และสมาชิกชุมชนเข้าใจถึงวิถีทางการพัฒนาตนเองแล้ว ขณะที่ผู้วิจัยยังมีความคาดหวังว่าฐานข้อมูลตัวชี้วัดที่ชุมชนได้สร้างขึ้นจะเกื้อหนุนเสริมกันที่ชุมชนสามารถรวบรวมข้อมูลและสร้างองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการวางแผนและจัดการการพัฒนาชุมชนของตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาการสนับสนุนทั้งด้านความรู้และงบประมาณจากภายนอกได้ในพื้นที่ของตน นอกจากนี้คณะผู้วิจัยยังคาดหวังว่าประสบการณ์จากการทำวิจัยในโครงการนี้จะช่วยให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ด้วยการผลิต “คู่มือวิทยากรชุมชน : การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดโดยชุมชนมีส่วนร่วม” ที่อาจจะเป็นประโยชน์ในการนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนอื่นๆ ที่ไม่ได้ร่วมอยู่ในโครงการนี้นำไปทดลองปฏิบัติ เพราะบทเรียนที่ได้จากการทดลองปฏิบัติในกระบวนการวิจัยนี้มีคุณค่าอย่างมากต่อชุมชนที่สนใจจะพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคมที่เป็นของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชนของตนเอง

กล่าวโดยสรุปถือกระบวนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดมีบทบาทประการหนึ่งในลักษณะการทดลองปฏิบัติกรวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยคาดหวังที่จะสามารถช่วยกระตุ้นให้เกิดกระแสนำนักและการให้ความสำคัญกับการพัฒนาในระดับท้องถิ่น โดยพื้นฐานการมีส่วนร่วมของสมาชิกของชุมชนนั้นๆ เช่น รวมทั้งการสร้างกระบวนการหลักในศักยภาพชุมชน และความต้องการที่จะนำ “ทุนทางสังคม” และศักยภาพนี้มาใช้เป็นฐานเพื่อต่อยอดการพัฒนาในอนาคต ผลการค้นพบเน้นวิธีคิดโครงการนี้พบว่าแต่ละชุมชนในแต่ละพื้นที่ที่ศึกษา มีศักยภาพและทุนทางสังคมที่แตกต่างกัน และมีจุดแข็งจุดอ่อนต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเข้าใจในแนวทางการจัดทำตัวชี้วัดและการนำไปใช้ประโยชน์ ดังจะกล่าวถึงโดยสรุป ดังนี้

5.1.1 ความเข้าใจและการเล็งเห็นประโยชน์การจัดทำตัวชี้วัดระดับชุมชน

ข้อสรุปเกี่ยวกับความเข้าใจของสมาชิกในชุมชนในเรื่องตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคม กล่าวได้ว่าเมื่อสิ้นสุดกระบวนการวิจัยแล้วสมาชิกในชุมชนที่ศึกษาส่วนใหญ่เห็นที่จะเข้าใจวัตถุประสงค์ของการสร้าง “ตัวชี้วัด” การพัฒนาและคุณภาพชีวิต และมีขีดความสามารถเพียงพอที่จะกำหนดประเด็นตัวชี้วัดได้ก็แล้ว แต่สมาชิกยังคงไม่ชัดเจนเกี่ยวกับกระบวนการจัดทำตัวชี้วัดที่จะนำไปใช้ได้เป็นอย่างดีเป็นรูปธรรม เช่น จะมีวิธีการวัดและประยุกต์ใช้อย่างไร เป็นต้น สำหรับผู้นำชุมชนส่วนใหญ่มีความเข้าใจและคุ้นเคยกับคำว่า “ตัวชี้วัด” มาก่อนแล้วในระดับหนึ่ง ทำให้มองเห็นประโยชน์ของกระบวนการสร้าง “ตัวชี้วัด” ได้ชัดเจนมากกว่าสมาชิกในชุมชน อย่างไรก็ตาม

การวิจัยในชุมชนที่ศึกษาชี้ให้เห็นว่าสมาชิกชุมชนจะเข้าใจและเห็นประโยชน์ของการสร้าง “ตัวชี้วัด” ได้ชัดเจนมากขึ้นก็ต่อเมื่อมีการสร้างตัวชี้วัดมาสู่ขั้นตอนของการปฏิบัติจริงอย่างค้ำยเนื่อง โดยให้องค์กรท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือชุมชนจะต้องมีการนำเอา “ตัวชี้วัด” ที่สร้างขึ้นนั้นมาใช้จริงในทางปฏิบัติ เพราะเมื่อผ่านกระบวนการปฏิบัติจริงแล้วย่อมทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และคิดอย่างเป็นระบบมากขึ้น อันจะมีผลให้สมาชิกชุมชนสามารถมองเห็นประโยชน์ที่แท้จริงของ “ตัวชี้วัด” ได้ชัดเจน ทั้งนี้ข้อสังเกตที่ได้จากประสบการณ์ในกระบวนการวิจัยฉบับนี้มีส่วนร่วมที่ควรกล่าวถึงไว้หลายประการ ดังนี้

1. การจะให้ชุมชนเก็บข้อมูลเพื่อใช้ในการประเมินตนเองหรือเพื่อวิเคราะห์ผลกระทบที่เปลี่ยนแปลงของตนเอง เป็นสิ่งที่ชุมชนไม่เล็งเห็นมาก่อน ในอดีตการประเมินและวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนมักจะถูกคนนอกเข้ามาศึกษาและบอกให้คนในทราบทั้งไม่ประเด็นสภาพปัญหาของชุมชน ความต้องการของชุมชน และทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมคือชุมชน แต่เมื่อผ่านกระบวนการร่วมกันคิดและจัดทำตัวชี้วัดของชุมชนแล้ว สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้และเห็นความสำคัญที่จะร่วมกันประเมินสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนโดยชุมชนเอง อันมีส่วนช่วยให้สมาชิกชุมชนมองเห็นความเปลี่ยนแปลงและศักยภาพการพัฒนาของชุมชน และมีความมั่นใจมากขึ้นว่าจะสามารถร่วมกันปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกว่าพัฒนาเพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพและทรัพยากรที่ชุมชนนั้นจะมีอยู่

2. การกระตุ้นให้ชุมชนเป็นต้นจัดทำตัวชี้วัดและเก็บฐานข้อมูลตัวชี้วัดเองนั้น มีประโยชน์เสมือนกับการสร้างมาตรฐานวัดความเปลี่ยนแปลงของชุมชนและ โดยชุมชน เพราะชุมชนเป็นผู้ที่จะรู้และเข้าใจข้อจำกัดหรือศักยภาพการพัฒนาของตนเองได้ดีกว่าคนภายนอก ทั้งนี้ถ้าชุมชนสามารถสร้างตัวชี้วัดขึ้นมาเพื่อใช้เป็นมาตรการตรวจสอบ เป็นข้อกำหนด หรือเป็นเป้าหมายการพัฒนาของชุมชนได้ ชุมชนก็จะสามารถใช้ตัวชี้วัดดังกล่าวในการกำหนดทิศทางการพัฒนา และเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาของชุมชนได้ในที่สุด

3. การเก็บข้อมูลตัวชี้วัดเพื่อใช้สำหรับประเมินสถานการณ์ในชุมชน โดยใช้องค์กรส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาลเมือง ชาติ หรือองค์กรชุมชนอื่นๆเป็นแกนนำนั้น สามารถดำเนินการ ได้โดยการให้สมาชิกในแต่ละชุมชนเป็นผู้เก็บรวบรวม และผู้ทำหน้าที่ควบคุมดูแลเก็บหรือตรวจสอบข้อมูลควรเป็นผู้ในชุมชน หรือมอบหมายให้ใครคนหนึ่งดำเนินการ โดยเฉพาะ จากนั้นจึงรวบรวมและนำมาให้องค์กรส่วนท้องถิ่น ซึ่งจะต้องเป็นพี่เลี้ยงในการร่วมกันวิเคราะห์และวิเคราะห์ฐานข้อมูลตัวชี้วัดเพื่อใช้เป็นฐานในการดำเนินการ ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนต่อไป การพัฒนานี้การเช่นนี้จะช่วยสร้างให้เกิดฐานข้อมูลตัวชี้วัดที่เป็นของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง

ทั้งนี้จากข้อสังเกตทั้ง 3 ประการที่กล่าวข้างต้น สามารถสะท้อนให้เห็นถึงจุดแข็งและจุดอ่อนในการสร้าง เก็บข้อมูล และการติดตามการใช้ประโยชน์ตัวชี้วัด โดยชุมชนมีส่วนร่วมได้ดังนี้

จุดแข็ง

1. ผู้นำชุมชนและแกนนำในหลายชุมชนที่ศึกษา มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจที่เพียงพอต่อการเป็นผู้นำให้สมาชิกมาร่วมกันคิดและร่วมกันปฏิบัติ เพื่อการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน แต่เนื่องจากข้อจำกัดทำให้เกิดความแตกต่างในศักยภาพหรือความพร้อมของชุมชนคือ ความเข้มแข็งของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่จะเป็นฐานสำคัญในการกระตุ้นกระบวนการตื่นตัวของสมาชิกชุมชน ให้เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองในระยะยาว

2. กระบวนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด โดยชุมชนมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องเกิดเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างสมาชิกชุมชนให้เกิดขึ้น อันมีผลให้สมาชิกของชุมชนมีโอกาสในการเรียนรู้และจัดระบบความคิดของตนเองในด้านการพัฒนา ซึ่งที่จริงแล้วสมาชิกชุมชนล้วนมีความเข้าใจในปัญหาและความต้องการของตนเองเป็นอย่างดี เพียงแต่ขาดโอกาสมาร่วมกันทบทวนและจัดระบบความคิด

จุดอ่อน

1. วิธีการและขั้นตอนการสร้าง เก็บข้อมูล และการติดตามการใช้ประโยชน์ตัวชี้วัด โดยให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเรื่องใหม่ ชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่มีประสบการณ์มาก่อน และมักจะคิดว่าเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐบาลที่จะเข้ามาดำเนินการเพื่อการวางแผนและจัดสรรงบประมาณการพัฒนาให้แก่ชุมชน ผู้นำชุมชนและแกนนำองค์กรชุมชนต่างๆส่วนมากมักทำหน้าที่เป็นกลไกของรัฐเพื่อการรวมวิหระและการปกครองส่วนท้องถิ่นมากกว่าเป็นแกนนำชุมชนที่ช่วยกระตุ้นและส่งเสริมการพัฒนา โดยชุมชนมีส่วนร่วม

2. การเก็บข้อมูลและการติดตามเรื่องตัวชี้วัด โดยพื้นฐานแล้วต้องอาศัยเทคนิคการวิจัยมาช่วยในการดำเนินการ ทั้งการรวบรวมข้อมูล การบันทึกข้อมูล และการตั้งกระบวนวิธีและขั้นตอนข้อมูล ซึ่งล้วนแต่เป็นข้อจำกัดในเชิงเทคนิควิธีการ และเป็นจุดอ่อนของผู้มีและสมาชิกชุมชน อย่างไรก็ตามข้อจำกัดและจุดอ่อนในกระบวนการวิจัยดังกล่าวอาจลดทอนหรือถูกขจัดไปได้ ถ้าสามารถให้การฝึกฝนหรือจัดเตรียมวิทยากรชุมชนที่จะสามารถเป็นที่เล็งการดำเนินงานร่วมกับสมาชิกชุมชนในทุกขั้นตอนการวิจัย ทั้งนี้การศึกษาวิธีการครั้งนี้ได้สร้างคู่มือสำหรับวิทยากรชุมชน ในการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคม โดยชุมชนมีส่วนร่วมไว้แล้ว

5.1.2 การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดโดยชุมชนมีส่วนร่วม

โดยภาพรวมกล่าวได้ว่าการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดโดยชุมชนมีส่วนร่วมนั้น ในขั้นต้นจะต้องมองหาทุกโอกาสการสร้างความรู้ความเข้มแข็งของชุมชนให้เกิดขึ้นก่อน ซึ่งผลจากการศึกษาใน โครงการนี้พบว่าการมีกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง จะเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่จะเสริมสร้างชุมชนที่เข้มแข็งขึ้นมา ให้ อย่างไรก็ตามการจะเกิดกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งได้ ผู้นำและแกนนำของชุมชนก็อกกลุ่มบุคคลกลุ่มแรกที่จะต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพการเป็นผู้นำที่จะช่วยเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาตนเอง ซึ่งไม่ใช่ศักยภาพการเป็นผู้นำที่นำพาสมาชิกชุมชนปฏิบัติตามทิศทางหรือการพัฒนาของตนเองหรือตามแผนงานที่หน่วยงานราชการ

ถ้ารวมแล้ว ผู้นำชุมชนในปัจจุันควรจะเป็นผู้รู้หรือปราชญ์ชุมชน ที่จะสามารถนำความรู้และประสบการณ์จากผู้คนจากัดนำและกระตุ้นสมาชิกชุมชน ไปสู่การพัฒนาที่สอดคล้องกับพื้นฐานปัญหา และความต้องการของชุมชนเป็นหลัก บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนมากกว่าการปฏิบัติตามผู้นำชุมชน

ในการจัดการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนเพื่อการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและ การพัฒนาสังคมโดยชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งพิจารณาจากผลการดำเนินการวิจัยใน 8 พื้นที่ศึกษา พบว่า จากการศึกษาความแตกต่างในศักยภาพของชุมชนทั้ง 3 ระดับดังที่กล่าวถึงรายละเอียดในบทที่ 3 นั้น สามารถวิเคราะห์ที่เห็นใจที่เป็น ไปได้ในการเสริมสร้างความพร้อมของชุมชนในกระบวนการสร้าง และพัฒนาตัวชี้วัด ได้ดังนี้

1. ชุมชนที่มีศักยภาพเพียงพอในการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัด ซึ่งเป็นชุมชนที่พร้อมและ สามารถทำความเข้าใจกับกระบวนการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้และ ให้ความสำคัญกับการที่จะนำตัวชี้วัด ที่ได้ไปใช้ประโยชน์สำหรับการพัฒนาในชุมชนของตนเอง โดยพื้นฐานแล้วชุมชนที่พร้อมเหล่านี้ สามารถจำแนกความพร้อมได้เป็น 2 เว็ทมน ใจสำคัญ คือ ผู้นำมีความเป็นผู้รู้หรือปราชญ์ชุมชน ซึ่ง สมาชิกชุมชนส่วนใหญ่ให้การยอมรับนับถือ เมื่อผู้นำเหล่านี้ชักชวนหรือนำสมาชิกชุมชนร่วมทำกิจกรรมใดๆ มักจะได้รับความร่วมมือในระดัที่สูงมาก อีกเงื่อนไขหนึ่งคือเป็นชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนการทำงานหรืออิทธิพลทางความคิดจากองค์กรพัฒนาเอกชนหรือนักวิชาการที่ได้รับการยอมรับในสังคม ซึ่งชุมชนเหล่านี้มักจะได้รับการกระตุ้นหรือถูกสั่งการให้พัฒนาและ การสนับสนุนการทำงานกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ผ่านกลุ่มหรือองค์กรชุมชน และอยู่ในสถานะที่ชุมชนมีความเข้มแข็งมากพอสมควร การจะช่วยเหลือเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนลูกมือจะไม่มีความจำเป็น แต่โดยเงื่อนไขที่เป็นจริงแล้วการทำงานในชุมชนเหล่านี้ยังคงจะต้องปรับปรุงแก้ไขในบาง ประเด็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการสร้างกลุ่มผู้นำการพัฒนา มิใช่มีเพียงผู้นำโดยลำพังของตนเอง ดีกว่าในชุมชน เพราะเมื่อผู้นำคนนั้นมีการเกษียณอายุหรืออายุมากขึ้น และ ไม่มีคนจะทำงานที่จะสามารถ สานต่อการทำงานของชุมชนได้ ความต่อเนื่องของการทำงานทั้งในกรณีเพื่อการจัดทำตัวชี้วัดและ ในกรณีกิจกรรมการพัฒนาอื่นๆของชุมชนก็จะหยุดชะงัก กันจะเป็นผลให้เกิดความล้มเหลวในกิจกรรมเหล่านั้นได้ ชุมชนที่มีศักยภาพในระดับนี้ควรจะสร้างเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มหรือองค์กร ชุมชนให้สามารถทำงานแทนผู้นำที่มีความสามารถนั้นได้ในทุกๆ กิจกรรม มิใช่รวมศูนย์การตัดสินใจ และการทำงานไว้กับผู้นำเพียงคนเดียวหรือคณะเดียว เพราะจะทำให้ศักยภาพการพัฒนาที่มีอยู่ไม่ มีความยั่งยืน

2. ชุมชนที่กำลังพัฒนาศักยภาพ ซึ่งเป็นชุมชนที่ยังไม่เข้าใจกระบวนการศึกษาวิจัยครั้งนี้ชัดเจนพอและยัง ไม่ยอมรับว่าควรจัดทำตัวชี้วัดนี้จะเกี่วกับประโยชน์กับชุมชนของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมักเป็นชุมชนที่ยังคิดว่าตัวชี้วัดที่สร้างขึ้นจะ ไม่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจ การทำมาหากิน และชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน ได้ กล่าวอีกไม่ สามารถนำเอาประดุดคิใช้ในชีวิตปฏิบัติ ตามที่สมาชิกชุมชนคาดหวังไว้ได้ ชุมชนในลักษณะนี้ก็ต้องมีการพัฒนาศักยภาพและสร้างความพร้อมให้สูงขึ้น ไปอีกระดับหนึ่ง โดยพื้นฐานแล้วการเสริมสร้างศักยภาพให้กับชุมชนในกลุ่มนี้ควรจะดำเนินการควบคู่กัน ไปใน 2 ส่วนคือ ในส่วนแรกเป็นความพยายามที่จะผลักดันกิจกรรมคล้ายนี้จะ

ภายหลังจากที่ได้สร้างตัวชี้วัดขึ้นมาแล้ว เพราะความต่อเนื่องของกิจกรรมในเชิงปฏิบัติจะช่วยเพิ่มความรู้ความเข้าใจในเรื่องตัวชี้วัดและประโยชน์ของตัวชี้วัดให้มากขึ้นเรื่อยๆ และอีกส่วนหนึ่งเป็นความพยายามที่จะสร้างเสริมศักยภาพการทำงานในรูปของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถสนองตอบความต้องการจำเป็นของสมาชิกชุมชนได้มากขึ้น ทั้งนี้เพราะในชุมชนที่มีศักยภาพในระดับนี้มีกิจกรรมร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ในรูปของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนแต่อาจจะยังไม่มีรูปแบบเข้มแข็งเพียงพอ กิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนเหล่านั้นอาจจะยังไม่ส่งผลกระทบเชิงบวกต่อวิถีชีวิตของสมาชิกชุมชนมากหรือชัดเจนอย่างที่สมาชิกคาดหวังไว้ เมื่อกลุ่มหรือองค์กรชุมชนสามารถสร้างประสิทธิภาพที่ตอบสนองความต้องการจำเป็นของสมาชิกได้มาก การยอมรับและการร่วมมือกัน ในกิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนนั้นก็จะมีมากขึ้นตามไปด้วย เนื่องจากกลุ่มหรือองค์กรชุมชนและผู้ในชุมชนที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกชุมชนจะเป็นแรงใจสำคัญในการกระตุ้นและชักนำสมาชิกชุมชนให้เข้ามาร่วมกันสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดของชุมชนได้ในที่สุด

3. ชุมชนที่สมาชิกยังไม่เข้าใจกระบวนการที่คน วิจัยว่าจะเป็นประโยชน์อย่างไรกับชุมชน แม้จะมีบุคคลเข้าใจและทำประโยชน์ แต่การร่วมมือในชุมชนยังมีน้อยมาก และไม่สามารถก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมทั้งชุมชนได้ การนำตัวชี้วัดไปใช้ประโยชน์จะเป็นไปได้ยาก ทั้งนี้มีตัวอย่างให้เห็นก่อนข้างจัดเจนในชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ ภาษา และศาสนา ซึ่งจะเห็นชัดแก่ใจในการที่ตัวแทนเข้าใจร่วมกันในกระบวนการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดของชุมชน ตลอดจนข้อจำกัดในการรวมกลุ่มหรือองค์กรชุมชนในรูปแบบต่างๆ การเสริมสร้างศักยภาพหรือความพร้อมในชุมชนเช่นนี้สามารถทำได้ยากกว่าชุมชนในอีก 2 แบบข้างต้น เนื่องจากชุมชนขาดศักยภาพการลงมือที่จะพัฒนาเป็นแรงใจในการสร้างภาวะการมีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆ ได้ มีความจำเป็นจะต้องชักนำหน่วยงานหรือองค์กรจากภายนอกชุมชนมาเสริมสร้างกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง โดยผลพวงของกิจกรรมจะเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนมากกว่าหน่วยงานของรัฐบาล เพราะจะช่วยลดภาระการพึ่งพิงองค์กรที่ภายนอกได้มากกว่า เมื่อสามารถลดภาระการพึ่งพิงองค์กรภายนอกหรือองค์กรชุมชนจะสามารถถึงให้สมาชิกชุมชนมาร่วมกันคิดและทำกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนก็มากขึ้น เพราะสมาชิกสามารถทราบถึงศักยภาพของตนเองว่าสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้เอง โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาเจ้าหน้าที่และทรัพยากรจากภาครัฐเท่านั้น เมื่อใจของพวกเขาร่วมกิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนในรูปแบบต่างๆ จะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มและชุมชน อันเป็นกระบวนการที่จะค่อยๆ เพิ่มหรือสร้างเสริมศักยภาพของชุมชนให้สูงขึ้นจนพร้อมที่จะพัฒนาตัวชี้วัด โดยชุมชนมีส่วนร่วม ได้ในที่สุด

5.2 การดำเนินการจัดทำตัวชี้วัดโดยชุมชนมีส่วนร่วมในอนาคต

จากการจัดทำโครงการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดนี้ มีเงื่อนไขสำคัญอยู่ที่การดำเนินการอย่างคล่องแคล่วบนพื้นฐานความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยและสมาชิกชุมชน การมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนมีความสำคัญมากกว่าผลการจัดทำตัวชี้วัด เพราะหากไม่มีการร่วมมือกันอย่างเหมาะสมแล้ว ตัวชี้วัดที่ได้จะไม่สามารถยึดถือเป็นตัวชี้วัดของชุมชนอย่างแท้จริง ได้ อย่างไรก็ตามเมื่อได้ผ่านกระบวนการจัดทำตัวชี้วัดดังที่ได้นำเสนอไปแล้วนั้น เพื่อให้มีความต่อเนื่องในการพัฒนาตัวชี้วัดโดยชุมชนมีส่วนร่วม คณะวิจัยมีความเห็นว่าควรจะมีกิจกรรมต่อเนื่องอย่างน้อย 3 ส่วน คือ

1. ควรมีการนำประสบการณ์การทำงานร่วมกับชุมชนที่ได้ในโครงการวิจัยนี้มาจัดทำเป็นคู่มือการสร้างและพัฒนาศูนย์ชีวิตสำหรับวิทยากรชุมชน ซึ่งในที่นี้หมายถึงผู้นำชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีความพร้อมจะเป็นแกนนำที่สามารถกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนมาร่วมกันสร้างชีวิตของชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีตามวิถีทางที่น่าจะสอดคล้องกับวิถีทางและความต้องการของชุมชนนั้นเอง ทั้งนี้วิทยากรชุมชนมิได้หมายถึงผู้นำทางการเมือง อย่างเช่น ลำดับ ผู้ใหญ่บ้าน หรือสมเจก อบต. แต่หมายถึงผู้นำธรรมชาติที่เข้ามาชื่อในชุมชนให้การยกย่องนับถือได้เป็นผู้ที่ให้ความช่วยเหลือและชักนำให้สมาชิกมาร่วมเรียนรู้และพัฒนาชีวิตของชุมชน (คณะวิจัยได้จัดทำคู่มือขึ้นและเรียกว่า "คู่มือวิทยากรชุมชน : การสร้างและพัฒนาชีวิตคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคม โดยชุมชนมีส่วนร่วม")

2. ควรมีการสนับสนุนให้ชุมชนที่ผ่านประสบการณ์การจัดทำชีวิตแล้วเรียนรู้การนำชีวิตชีวิตไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการวางแผนและการประเมินผลการพัฒนาชุมชน กิจกรรมที่ควรจะดำเนินการหลังจากที่จัดทำชีวิตแล้ว ควรเป็นการติดตามผลการเก็บข้อมูลชีวิตชุมชน การสร้างฐานข้อมูลชีวิต การนำชีวิตชีวิตไปใช้ หลังจากนั้นจะเป็นการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในงานพัฒนาชุมชนต่างๆ การศึกษาปัญหาอุปสรรคการทำงานและแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน งานในส่วนนี้นักวิจัยอาจเป็นผู้ช่วยให้คำแนะนำในกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลและการสร้างฐานข้อมูล ซึ่งการทำงานที่เป็นที่เล็งเล็งถือว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับชุมชนที่ยังไม่มีประสบการณ์ในการเก็บข้อมูลและสร้างฐานข้อมูลชุมชนมาก่อนเลย

3. ควรมีการสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์และการเรียนรู้ระหว่างชุมชน โดยชุมชนบางชุมชนในโครงการนี้ซึ่งมีความก้าวหน้าในการสร้างและมีประสบการณ์ใช้ชีวิตชีวิตเพื่อประโยชน์ในการวางแผนชุมชนแล้ว เช่น ในกรณีชุมชนคลองขนอนจีน (จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) และชุมชนปากสระอื่น (จังหวัดฉะเชิงเทรา) ซึ่งสามารถจะอ้างอิงแนวทางการทำงานด้านชีวิตชีวิตนี้ให้แก่ชุมชนอื่นๆ ได้ จึงควรจะมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้ระหว่างชุมชน (ทั้งในและนอกภูมิภาค) เพื่อให้โอกาสแกนนำชุมชน ได้พบปะพูดคุย แลกเปลี่ยน และหาแนวทางที่เหมาะสมในการเก็บข้อมูล สร้างฐานข้อมูล ปรับปรุงชีวิตชีวิต และนำชีวิตชีวิตมาใช้ให้เป็นประโยชน์จริงในการวางแผนของชุมชนของตนเองในอนาคต การแลกเปลี่ยนดังกล่าวอาจจะเป็นแนวทางในการสร้างเครือข่ายแกนนำชุมชนเพื่อการสร้างและพัฒนาชีวิตชีวิต อย่างไรก็ตามกิจกรรมการแลกเปลี่ยนดังกล่าวนี้ น่าจะจัดขึ้นภายหลังจากที่ชุมชนได้มีโอกาสทดลองเก็บข้อมูลและใช้ชีวิตชีวิตในการวางแผนการบูรณาการชุมชนแล้วเป็นระยะเวลาหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อที่จะให้เวลาชุมชนได้เรียนรู้ด้วยตนเองและมีประสบการณ์ต่างๆ ไปแลกเปลี่ยนกับตัวแทนชุมชนอื่นๆ

5.3 แนวทางการปรับตัวชีวิตชุมชนสู่นโยบายระดับพื้นที่

จากประสบการณ์วิจัยกระบวนการจัดทำชีวิตชีวิตของชุมชนดังกล่าวมาแล้วนี้ กล่าวได้ว่า เป็นเรื่องยากที่หลายๆชุมชนจะสามารถดำเนินการเองได้โดยมิได้รับการชี้แนะเชิงวิชาการ ถึงแม้จะมีบางชุมชนที่มีศักยภาพสูงที่แสดงให้เห็นว่าเป็นชุมชนที่มีความก้าวหน้าในการประเมินสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน จนถึงขั้นที่ถาวรมาพัฒนาชีวิตชีวิตของชุมชนได้ ผลทั้งนี้เพื่อ

จากแผนภูมิที่ 5-1 แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของการสนับสนุนหรือกระตุ้นการสร้างและ
พัฒนาตัวชี้วัด โดยเน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งบทบาทสำคัญของการจัดทำตัวชี้วัดคือสมาชิกของ
ชุมชนหรือหมู่บ้าน โดยอาจจะมีการศึกษา การท้องถิ่นหรือนักวิชาการจากภายนอกและ/หรือองค์กร
พัฒนาเอกชนเป็นผู้ให้ข้อเสนอแนะสนับสนุนด้านวิชาการแก่วิทยากรชุมชนในกระบวนการจัดทำตัวชี้วัดนี้
และมีองค์กรหรือคณะกรรมการบริหารส่วนท้องถิ่น (เช่น เทศบาล หรือ อบต.) เป็นผู้ให้การ
สนับสนุนด้านต่างๆเพิ่มเติมทั้งด้านวิชาการ บุคลากร หรืองบประมาณ (ในกรณีที่มีเงิน) เพื่อให้
เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการจัดทำตัวชี้วัดระดับชุมชน เมื่อแต่ละชุมชนสามารถจัดทำตัว
ชี้วัดการพัฒนาของชุมชนและสามารถจัดเก็บฐานข้อมูลตัวชี้วัดเพื่อการพัฒนาได้แล้ว ผลลัพธ์เหล่านี้
นั้นจะถูกนำเสนอกลับขึ้นไปสู่องค์กรหรือคณะกรรมการบริหารส่วนท้องถิ่นเพื่อการนำเสนอแผน
งานหรือแผนยุทธศาสตร์พัฒนา (ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว) ซึ่งพร็อมจะถูกนำเสนอต่อขององค์กร
บริหารส่วนท้องถิ่นในระดับที่สูงขึ้นหรือองค์กรพัฒนาในระดับพื้นที่ ซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งในระดับ
อำเภอ จังหวัด ภาค หรือโครงการในพื้นที่เฉพาะ

แผนภูมิ 5-2 แนวทางการพัฒนาและการปรับตัวชีวิตชุมชนฐานโยนภายในระดับพื้นที่

แผนภูมิที่ 5-2 แสดงให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาและการปรับตัวชีวิตของชุมชนฐานโยนภายในระดับพื้นที่ ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การนำเสนอความต้องการ ไปจนถึงการจัดทำชีวิตวิถีที่พึงประสงค์และการรวบรวมฐานข้อมูลชีวิตวิถีระดับชุมชนท้องถิ่น แผนนี้เป็นแผนงานและนโยบายการพัฒนาที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของสมาชิกในชุมชนและระดับพื้นที่อย่างแท้จริง ในทุกขั้นตอนการทำงานสมาชิกในชุมชนก็ถูกห้อมล้อมโดยบุคคลที่มีบทบาทสำคัญ ในขณะที่แกนนำชุมชน หรือทนายภายนอกทั้งที่เป็นนักวิชาการ นักพัฒนา หรือเจ้าหน้าที่ขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นในระดับต่างๆ จะมีบทบาทเป็นเพียงผู้ให้การ

สนับสนุนด้านต่างๆ ขึ้นบนหลักในเรื่องความรู้พื้นฐานการจัดทำตัวชี้วัดและเทคนิควิธีการในการ กระตุ้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในทุกขั้นตอนการพัฒนาตัวชี้วัดและการปรับตัวชี้วัดต่อการ จัดทำแผนงานและนโยบายการพัฒนาทั้งในระดับชุมชนและระดับพื้นที่

จากการวิจัยในพื้นที่ศึกษาพบอีกสังเกตบางประการเกี่ยวกับการปรับตัวชี้วัดที่จัดทำเพื่อการ ใช้ประโยชน์เชิงนโยบายในระดับชุมชนและระดับพื้นที่ คือ

1. จากการทำงานในพื้นที่ศึกษาจนถึงขั้นตอนสุดท้าย คือการทดลองเก็บรวบรวมฐานข้อมูลตัวชี้วัด ผู้วิจัยสามารถประเมินได้ว่า แม้ในชุมชนที่มีศักยภาพสูงที่จะจัดทำตัวชี้วัดเพื่อใช้เองและพร้อมที่จะจัดทำฐานข้อมูลตัวชี้วัด ซึ่งหน่วยงานต้นสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้นั้น ก็มีความ คัดลอกที่จะดำเนินการในขั้นตอนสุดท้าย เพราะเท่าที่ผ่านมามีหลายหน่วยงานที่จะขอรัฐและเอกชน เข้ามามีข้อมูลแต่ไม่ละทิ้งข้อมูลไว้ให้ชุมชนใช้ประโยชน์เลย นอกจากนั้นแต่ละหน่วยงานยังมิใช่ การละเนื้อหาข้อมูลที่แตกต่างกัน ซึ่งไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดทำฐานข้อมูล ตัวชี้วัดของชุมชน เป็นผลให้ชุมชนขาดความมั่นใจในความสมบูรณ์และความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่จะ จัดเก็บ ที่ๆ ที่ชุมชนเหล่านี้มีความต้องการที่จะเป็นเจ้าของฐานข้อมูลตัวชี้วัดที่พวกเขาเป็นผู้ พัฒนาเองเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความสอดคล้องกันจึงสนใจที่จะสมมติภาพเขาจะสามารถนำไปใช้ ประโยชน์ได้โดยง่าย

2. ในการจัดทำตัวชี้วัดโดยชุมชนมีส่วนร่วมนี้ ส่วนที่สำคัญที่สุดคือการมีส่วนร่วมของ สมาชิกชุมชนในกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ประเด็นตัวชี้วัดต่างๆ ซึ่งถ้าสมาชิกชุมชน ได้เข้าร่วมในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ประเด็นตัวชี้วัดแล้ว สมาชิกชุมชนจะสามารถเรียนรู้ กระบวนการจัดทำตัวชี้วัดและการปรับใช้ตัวชี้วัดที่พัฒนาขึ้นได้ด้วย ทั้งนี้มีบางชุมชนที่เข้าร่วม ร่วมในกระบวนการนี้อย่างเข้มข้น ได้แสดงความสามารถที่จะกระตือรือร้นที่จะทำการวิเคราะห์ ประเด็นตัวชี้วัดและการจัดทำตัวชี้วัดของตนเองมากกว่าที่จะใช้ตัวชี้วัดที่คณะวิจัยได้ทดลอง วิเคราะห์และสังเคราะห์ให้แล้ว ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้วิธีการประเมินสภาพปัญหาและความ ต้องการของชุมชนและการวิเคราะห์ประเด็นตัวชี้วัดด้านต่างๆ จึงเป็นส่วนสำคัญที่สมาชิกชุมชนน่า จะมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น

3. กระบวนการจัดทำตัวชี้วัดถือเป็นเรื่องใหม่และมีความซับซ้อน ดังนั้นในการที่จะสร้าง เสริมให้ชุมชนมีศักยภาพเพียงพอที่จะจัดทำตัวชี้วัดเองได้ จึงควรจัดให้มีกลไกสนับสนุนให้กลุ่ม หรือองค์กรชุมชน รวมทั้งองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เช่น อบต. หรือเทศบาล ได้เข้ามามีบทบาท อย่างสำคัญในฐานะผู้ให้การสนับสนุน เพราะองค์กรเหล่านี้มีทั้งบุคลากรที่มีความรู้ วัสดุอุปกรณ์ ทรัพยากรในท้องถิ่นที่ช่วยในการจัดทำตัวชี้วัดได้เอง เช่น คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

5.4 การจัดทำตัวชี้วัดระดับชาติที่เชื่อมโยงกับตัวชี้วัดระดับชุมชนและระดับพื้นที่

ข้อเท็จจริงที่สำคัญและสถานการณ์อื่นอันได้จากการวิจัยครั้งนี้คือ การจัดทำตัวชี้วัดระดับชุมชนและระดับชาติมีความแตกต่างกันมาก คณะวิจัยเริ่มกระบวนการวิจัยเพื่อจัดทำตัวชี้วัดในระดับชุมชนด้วยถามถึงชุมชนที่ศึกษาเพื่อดำเนินการวิจัยในพื้นที่ศึกษาที่เลือกแล้วเป็น 8 พื้นที่ หลังจากที่ได้ตัวชี้วัดระดับชุมชนจากทุกพื้นที่ที่ศึกษาแล้วจึงได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างผู้วิจัยจากทุกพื้นที่เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2544 เพื่อหาตัวชี้วัดร่วมและตัวชี้วัดเฉพาะพื้นที่ โดยยึดสมมติฐานเบื้องต้นว่าตัวชี้วัดร่วมที่พบในพื้นที่ต่างๆจะสามารถใช้เป็นตัวแทนของตัวชี้วัดระดับชาติได้ในที่ทุกขณะที่ตัวชี้วัดเฉพาะพื้นที่จะเป็นกลุ่มตัวชี้วัดที่น่าจะถูกนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาให้สอดคล้องและเหมาะสมต่อลักษณะทางกายภาพและสังคมของพื้นที่ศึกษานั้นๆ

ผลการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำตัวชี้วัดระดับชาติดังกล่าวถามความเห็นของชุดตัวชี้วัดระดับชาติและตัวชี้วัดเฉพาะพื้นที่ ได้สรุปลงมาในตารางที่ 5-1

ตารางที่ 5-1 ตัวชี้วัดระดับชาติตามเป้าหมายการพัฒนาที่เชื่อมโยงกับตัวชี้วัดระดับชุมชนและพื้นที่

ประเด็นตัวชี้วัด	ตัวชี้วัดระดับชาติ	ตัวชี้วัดเฉพาะพื้นที่	
		เขตเมือง	เขตชนบท
ด้านเศรษฐกิจ	• สัดส่วนของครัวเรือนที่มีอาหารพอกินพออยู่ • ร้อยละของครัวเรือนที่มีแหล่งรายได้มากกว่า 1 แหล่ง (ไม่ถ่วงรายได้เสริม) • ร้อยละของครัวเรือนที่มีรายได้พอเพียงและไม่เป็นหนี้ • ร้อยละของครัวเรือนที่มีสุขภาพสมบูรณ์ในการปกครองตนเอง • ร้อยละของครัวเรือนที่มีสมาชิกอยู่ในโครงการที่มีแผนทำประจำ • ร้อยละของครัวเรือนที่มีผู้อยู่ในวัยแรงงานและว่างงาน • คิดค่าตอบแทนของประชาชนในท้องถิ่น (1-30 ปี) • จำนวนกลุ่มที่เป็นแหล่งเงินทุนในการจัดการโดยชุมชน • ร้อยละของครัวเรือนที่ใช้แหล่งเงินทุนในการจัดการโดยชุมชน	• ไร่นาของครัวเรือนที่สมาชิกต้องทำจนมากกว่าในละ 8 ไร่/ไร่ • จำนวนและร้อยละของภาคต่อที่สวนเพิ่มขึ้นต่อปี • ร้อยละของครัวเรือนที่สมาชิกมีอาชีพที่ชุมชนจัดหาให้ • ร้อยละของครัวเรือนที่เข้าร่วมธุรกิจที่ชุมชนร่วมกันจัดตั้ง	• ร้อยละของครัวเรือนที่ผลิตข้าวได้เองจาก • ร้อยละของครัวเรือนที่มีที่ดินที่กินตามแผนปลูกพืชได้ผลเกินกว่าเกณฑ์ • ร้อยละของครัวเรือนที่มีที่ดินที่กินของตนเอง • ร้อยละของครัวเรือนที่คิดค่าที่ดินที่เกษตร • ชุมชนมีกลุ่ม / องค์การของชุมชนเพื่อจัดการด้านการตลาดผลผลิตและผ่านปัจจัยการผลิต • ร้อยละของครัวเรือนที่ขายผลผลิตได้เองโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง • ร้อยละของครัวเรือนที่สามารถจัดหาอุปกรณ์ทำมาหากินได้เองโดยไม่ต้องพึ่งคนอื่น • ร้อยละของครัวเรือนที่สามารถซื้อของนอกไม่ทำงวนนอกชุมชน

ประเด็นตัวชี้วัด	ตัวชี้วัดระดับชาติ	ตัวชี้วัดเฉพาะพื้นที่	
		เขตเมือง	เขตชนบท
ด้านสุขภาพอนามัย	- สัดส่วนของเด็กในชุมชนตั้งแต่แรกเกิด-16 ปี ได้รับการฉีดวัคซีนพื้นฐานครบถ้วน - จำนวนเด็กที่ป่วยเป็นโรคหอบหืด - ร้อยละของผู้ป่วยโรคหัวใจ / คนพิการ / ผู้สูงอายุที่สามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขอย่างพอเพียง - จำนวนโครงการเพื่อสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชน - ร้อยละของสมาชิกในชุมชนที่เข้ารับการตรวจสุขภาพเป็นประจำทุกปี - สัดส่วนบุตรครัวเรือนที่มีน้ำหนักตัวต่ำกว่าเกณฑ์ของแพทย์ - สัดส่วนพื้นที่ที่ใช้เพื่อการออกกำลังกายกลางแจ้งโดยเฉลี่ยต่อประชากรทั่วทั้งเทศบาลในชุมชน - สัดส่วนจำนวนสมาชิกในชุมชนที่มีหลักประกันสุขภาพ (มี สป. ประกันสังคม / ประกันสุขภาพ) ต่อจำนวนสมาชิกที่ใช้บริการประกันสุขภาพ (ตลอดจนหรือต่อบุคคล) - จำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกอายุ 65 ปีขึ้นไป / คนมีความรู้ในเรื่องการดูแลสุขภาพ - สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพต่อรายได้ของครัวเรือนครัวเรือน (เฉลี่ย) - สัดส่วนที่ลดรายจ่ายค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลของสมาชิกในครัวเรือน - จำนวนผู้ป่วยที่เป็นโรคเรื้อรัง (ระดับคัดกรอง / เป็นประจำ) - จำนวนผู้ป่วยเกี่ยวกับโรคติดต่อ - จำนวนสมาชิกในชุมชนที่ติดเชื้อ HIV - ร้อยละของเด็ก / เยาวชนที่ใช้สารเสพติด จำนวนครัวเรือนที่มีสมาชิกใช้สารเสพติด	- สัดส่วนครัวเรือนที่ได้รับบริการด้านสุขภาพเบื้องต้น - จำนวนคนที่ป่วยเป็นโรคทางเดินหายใจ / ภาวะทางจิตเวช / โรคเรื้อรัง	- อัตราการป่วยด้วยโรคที่เกิดจากสาเหตุมีผลต่อ - สัดส่วนครัวเรือนที่ลดการใช้น้ำประปาฟรี / ใช้น้ำใช้การแพทย์แผนไทย - สัดส่วนการป้องกันโรค - มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขหรืออาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน / ให้ความรู้ / สัมภาษณ์ - จำนวนคนที่ใช้ปุ๋ย / ฮอร์โมน / ยาปราบศัตรูพืช / โรคในหมู่บ้าน - มีการจัดประชุม / อบรม / ในโรงเรียน / ในหมู่บ้าน

ชุมชนและระดับพื้นที่ไม่ใช่ตัวชี้วัดเพียงประเมินประสิทธิภาพหรือประสิทธิผลของการบริหารจัดการ
การงานพัฒนาของหน่วยราชการ หรือเพื่อประเมินแผนพัฒนาของชาติโดยตรง

ถ้าเปรียบเทียบการจัดทำตัวชี้วัดของคณะวิจัยกับตัวชี้วัดระดับชาติของ สศช. พบว่ามีความ
แตกต่างกันในประเด็นต่างๆที่สำคัญ ได้แก่

- ปรัชญากระบวนการทัศน์และมโนทัศน์ (Paradigm และ Concept) ในการจัดทำตัวชี้วัด
- เป้าหมายของการทำตัวชี้วัด
- วิธีการและกระบวนการพิจารณา
- ผลที่คาดหวัง

ประเด็น	ตัวชี้วัดของคณะวิจัย	ตัวชี้วัดของ สศช.
ปรัชญากระบวนการทัศน์ และมโนทัศน์	จัดทำตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตที่สะท้อนความ เป็นอยู่ ปัญหา และความต้องการของ สมาชิกในชุมชนระดับต่างๆ	จัดทำตัวชี้วัดการพัฒนาที่ สะท้อนระดับของการพัฒนา และประสิทธิภาพของการ พัฒนา
เป้าหมาย	- ใช้กระบวนการจัดทำตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือ ในการพัฒนา - ใช้กระบวนการจัดทำตัวชี้วัดประเมินสภาพ ชุมชนเพื่อกำหนดเป้าหมายการพัฒนาชุมชน - จัดทำชุดตัวชี้วัดสำหรับใช้ในชุมชน	- ใช้ตัวชี้วัดเพื่อวัดแนวโน้ม ของการพัฒนา - จัดทำตัวชี้วัดเพื่อการนำผลเป็น มาใช้ในการพัฒนาระดับชาติ
วิธีการ กระบวนการ พิจารณาและจัดทำข้อ มูล	- ชุมชนจัดทำตัวชี้วัดบนพื้นฐานร่วมกัน - ชุมชนเป็นผู้ประเมินคุณภาพข้อมูล	- ใช้วิธีการสำรวจเพื่อเก็บ ข้อมูล - ใช้สถิติที่นำมาประมวลผลกับกลุ่ม แล้ว
ผลที่คาดหวัง	- ชุมชนเป็นเจ้าของตัวชี้วัด - ตัวชี้วัดสอดคล้องกับชุมชนและพื้นที่	เก็บชุดตัวชี้วัดที่ใช้ได้ทั้ง ประเทศ

กล่าวได้ว่าความแตกต่างของตัวชี้วัดระดับชุมชนของคณะวิจัยและการจัดทำตัวชี้วัดระดับ
ชาติของ สศช. ที่ชัดเจนคือด้านแนวคิดและวิธีการหรือกระบวนการจัดทำกับ การจัดทำตัวชี้วัดของ
คณะวิจัยซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการจัดทำโดยเริ่มจากการร่วมคิดและร่วมวิเคราะห์ใน
ระดับพื้นที่ (bottom-up) จึงนำตัวชี้วัดซึ่งสะท้อนมุมมองของผู้ที่อยู่ในพื้นที่โดยให้ความสำคัญกับ
ประเด็นที่ชาวบ้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต ในขณะที่ตัวชี้วัดระดับชาติจะให้ความสำคัญกับประเด็น
เชิงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการงานพัฒนา ซึ่งไม่มีความหมายสำหรับ
สมาชิกชุมชนในพื้นที่ สมาชิกชุมชนสนใจคุณภาพชีวิตที่ดีมากกว่า ตัวอย่างเช่น ตัวชี้วัดด้านสุข
ภาพอนามัย สมาชิกชุมชนจะเป็นการเข้าถึงและคุณภาพการบริการสาธารณสุขที่เป็นอยู่ในขณะนั้น
แต่ตัวชี้วัดระดับชาตินั้นตัวเลขผลสำเร็จสุดท้ายที่ได้จากกระทรวงสาธารณสุข เช่น อัตราการตาย
โดยโรคต่างๆลดลง เป็นต้น

โครงการจัดทำตัวชี้วัดของคณะวิจัยจะได้ตัวชี้วัดระดับพื้นที่บนระดับชาติที่มีลักษณะที่
เป็น ผลลัพธ์ที่เน้นผลกระทบระยะยาว (impacts) มากกว่าผลผลิต (inputs) และผลกระทบระยะสั้น
(effects) ขณะที่ตัวชี้วัดระดับชาติของ สศช. เน้นการวัดผลผลิตโดยใช้ตัวเลขจากกระทรวงต่างๆเป็น

ตัวชี้วัด แต่ในระดับพื้นที่แล้วตัวชี้วัดของหน่วยงานรัฐไม่มีความหมายต่อชุมชน ตัวอย่างเช่น ตัวชี้วัดจำนวนสื่อต่อประชากร ถ้าพื้นที่นั้นไม่มีบริการทางปศุสัตว์ที่พอ ตัวชี้วัดดังกล่าวก็ไม่มี ความหมาย ในพื้นที่นั้น แต่ตัวชี้วัดที่มีความหมายสำหรับชุมชนคือการมีสุขภาพดีหรือการได้รับบริการที่ดีและ เท่าเทียมกันเมื่อเจ็บป่วย ดังนั้นจุดเด่นของตัวชี้วัดของคณะวิจัยคือเน้นที่ผลกระทบระยะยาวบน พื้นฐานแนวทางการพัฒนามากกว่าผลผลิต โครงการพัฒนา ขณะที่ตัวชี้วัดระดับชาติของ สสช. คือการวัดผลผลิตที่เป็นสภาพและปริมาณ เช่น สัดส่วนของคนที่กินข้าวสุกให้จำนวนข้าว ฯลฯ ทั้งนี้ก็ หมายของตัวชี้วัดของคณะวิจัยเป็นการวัดผลผลิตที่เป็นผลกระทบของการพัฒนาที่คาดหวังว่าผล ของการวัดจะนำไปสู่การหาจุดวางแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม

เนื่องจากตัวชี้วัดระดับชาติของ สสช. ต้องใช้ตัวชี้วัดที่สามารถจัดเก็บฐานข้อมูลได้ง่ายและ เป็นข้อมูลจำเพาะ ส่วนตัวชี้วัดของคณะวิจัยเป็นตัวชี้วัดเชิงคุณภาพและมีคุณสมบัติในการประเมิน สภาพชุมชน แต่ก็ยังไม่มีตัวเลขและระบบการจัดเก็บฐานข้อมูล เช่น อัตราการเกิดที่ขบขันมีรอม และตามรอกางานทำได้ เป็นต้น อย่างไรก็ตามตัวชี้วัดในถ้อยคำนี้เป็นตัวชี้วัดที่มีประ โยชน์และ สะท้อนปัญหาของชุมชนได้ดี แต่การจัดเก็บข้อมูลจะ ไม่สามารถจัดเก็บได้ตัวชี้วัดสำรวจอย่างเ็น ะบบทั้งประเทศ ทั้งนี้สมาชิกชุมชนจะต้องเป็นผู้จัดเก็บฐานข้อมูลเองจึงจะมีความเหมาะสม ดังนั้นคณะวิจัยจึงมีความเห็นว่าชุดตัวชี้วัดระดับชาติที่น่าเสนอในตารางที่ 5-1 นี้ อาจจัดเป็น ข้อเสนอดังต่อไปนี้ ซึ่งการจะดำเนินการปรับปรุงและพัฒนา ให้ดีขึ้นและคนชี้แจงในโอกาสต่อไป เนื่องจากเป้าหมายหลักของงาน วิจัยนี้มุ่งเน้นการเรียนรู้วิธีการสร้างตัวชี้วัดระดับชุมชนและระดับ พื้นที่ ซึ่งนั่นจะต้องให้ความสำคัญกับการเรียนรู้กระบวนการจัดทำตัวชี้วัดโดยชุมชนมีส่วนร่วมมาก กว่าของตัวชี้วัดที่จะนำไปปรับใช้เป็นตัวชี้วัดระดับชาติ แต่คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่ากระบวนการ วิจัยดังกล่าวจะพัฒนาสืบต่อ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่เป็นตัวชี้วัดระดับชาติได้อย่างสมบูรณ์และมี ความแม่นยำมากขึ้นถ้าจะมีการดำเนินการวิจัยต่อเนื่องกับกระบวนการพัฒนาในระดัที่ที่สูงขึ้นกว่า ระดับชุมชน โดยให้ผลการวิจัยครั้งนี้เป็นฐานในการปรับปรุงยุทธศาสตร์สร้างตัวชี้วัดในระดับพื้นที่ที่เก ี่ยวระดับชาติในขั้นตอนต่อไป

5.3 ประเด็นที่ควรวิจัยในอนาคต

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ โค้ดให้มีการทดลองปฏิบัติจริงในพื้นที่ สร้างความเข้มแข็งในการ จัด เก็บและพัฒนาศักยภาพตัวชี้วัดที่ถ่วงดุลขึ้น พิจารณาเกณฑ์การสเปกตรัมตัวชี้วัดที่ถ่วงดุลขึ้น เพื่อให้ทราบความรุนแรงของปัญหาที่อาจนำไปสู่การเตือนภัยได้ กระบวนการดังกล่าวต้อง มีการศึกษาวิเคราะห์ต้นทุนของฝ่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น องค์การพัฒนา เอกชน นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน ประชาสังคม ฯลฯ เพื่อประสานการดำเนินงานและ สร้างการยอมรับในตัวชี้วัด การรวบรวมข้อมูลและการเผยแพร่ ซึ่งอาจต้องกำหนดกลไกรับ ผิดชอบในพื้นที่
2. การมีมาตรการตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคมระดับชาติซึ่งมีการศึกษาจากหลาย ส่วน เพื่อกำหนดเป็นตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคมระดับชาติอย่างแท้จริง และ

สร้างกระบวนการคุ้มครองการสะท้อนภาพสังคมไทยทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครอง

3. ทบทวนเปรียบเทียบกับดัชนีที่ได้รับการกำหนดในต่างประเทศ หรือในประเทศไทย รวมทั้งจะจัดทำดัชนีเฉพาะสำหรับดัชนีแต่ละตัวที่กำหนด โดยคำนึงถึงกับเกณฑ์มาตรฐานที่มีการกำหนดไว้บ้างในที่ต่างๆ

รายงานฉบับสมบูรณ์
โครงการสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคม
ระยะที่ 2

คณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ ■

ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์

นักวิจัยหลักและผู้ประสานงานโครงการ ■

ดร.ศิริเชษฐ์ สังขะมาน

นักวิจัยหลัก ■

นางกอบกุล สามัคคี
นางนภัส กอร์ดอน
นางสาวอาภา ศิริวงศ์ ณ อยุธยา
นางสุริยา วีรวงศ์
นายประโยชน์ เจริญสุข
ดร.นฤมล บรรจงจิตร
ดร.นฤมล อรุโณทัย
นายอเนกพร เกื้อมา
นางสาวจิรพรรณ ตั้งจิตเมธี
ดร.พินิจ อภิชานนท์

นักวิจัยผู้ช่วย ■

นางสาวอรรณพ สุขเกษม
นางสาวอุมาภรณ์ ตันประเสริฐ
นางสาวพาณี จรูญทัต
นางสาวภรณ์ ทิรวิธราชดี
นายประภาส แสนสิงห์
นางสาวสลิทธิพิศ คุรุรุ่งโรจน์รัตน์

นางสาวอุทุมพร เลื่องลือเจริญกิจ
นางสาวอุมา ทับเที่ยง
นางสาวศศิวิทย์ นวกวงษ์
นางสาวณาริณีย์ จิระพันธุ์
นางสาวขวัญฤทัย จ่างจำรัส

